

STATI

Do exilu – Zdeněk Kryštůfek a ti druzí z Ústavu státu a práva ČSAV

Antonín Kostlán*

Abstrakt: Tato studie má dvě části. V první z nich se zaměřuje na Zdeňka Kryštůfka (1920–2011), významného českého právníka a politologa, který působil až do roku 1969 v Ústavu státu a práva ČSAV, odkud pak odešel do politického exilu. Etabloval se později v USA a stal se profesorem University of Colorado v Boulderu. Studie připomíná jeho životní osudy (mimo jiné jeho věznění v německém koncentračním táboře v letech 1939–1940 a nejistou existenci v prvních letech po komunistickém převratu v únoru 1948) i jeho odborný přínos zejména na poli dějin politických ideologií, vývoje právního pozitivismu, právní sociologie a analýzy fungování totalitních komunistických států ve 20. století. V druhé části se tato studie obrací k dalším osobám, které po srpnu 1968 odešly z Ústavu státu a práva ČSAV do exilu. Patřili mezi ně odborník na mezinárodní vztahy Jaroslav Žourek (1908–1979), politolog Josef Pokštefl (1927–2013), politolog a později sémiolog Ivan Bystřina (1924–2004), jakož i politolog a politik Zdeněk Mlynář (1930–1997). Studie shrnuje jejich životní osudy a odborné zaměření. Především se však komparativním způsobem zabývá otázkou, které motivace je pravděpodobně dovedly k opuštění jejich vlasti.

Klíčová slova: dějiny práva, dějiny Ústavu státu a práva, dějiny Akademie věd České republiky, dějiny společenských věd, exil

Úvod

Tato studie se zaměřuje na pět osobností, které se více či méně významně podepsaly do vývoje české právní vědy a politologie v průběhu druhé poloviny 20. století. Kritériem pro zařazení konkrétních osob do této skupiny bylo přitom naplnění dvou určujících znaků:

- šlo jednak o badatele, kteří v době před invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 dlouhodobě působili v Československé akademii věd (dále ČSAV), přičemž jejich zaměstnavatelem a působištěm byl Ústav státu a práva ČSAV (původně v letech 1955–1960 Ústav práva ČSAV, od ledna 1961 nesl název Ústav státu a práva ČSAV, zkracuji dále v textu jako ÚSP);
- záhy v době po sovětské invazi nebo v jejím důsledku odešli z tehdejšího komunistického Československa do exilu¹ a působili pak na různých odborných pracovištích ve svobodném světě.

* PhDr. Antonín Kostlán, CSc. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. E-mail: kostlan@usd.cas.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3200-4941>.

¹ Termín „exil“ zde používám v širším smyslu slova více méně jako synonymum pro politickou emigraci. K terminologickým souvislostem viz KOSTLÁN, A. Útěky do emigrace a Československá akademie věd. In: ŠTRBÁNOVÁ, S. – KOSTLÁN, A. (eds). *Sto českých vědců v exilu. Encyklopedie významných vědců z řad pracovníků Československé akademie věd v emigraci*. Praha: Academia, 2011, s. 21–30.

Účel studie je v zásadě dvojitý: jednak chce připomenout životní osudy a odborný vklad badatelů, jejichž místo v české kolektivní paměti bylo oslabeno mnohaletým zahraničním působením (pozornost je tu přednostně věnována Zdeňku Kryštůfkovi, od jehož úmrtí uplynulo v letošním roce deset let), a dále zde půjde o poukázání na různé motivace, které tyto badatele dovedly k odchodu do exilu, tedy k velmi důležitému a z tehdejšího pohledu nevratnému životnímu kroku. Odborně odchody do exilu po sovětském vpádu do Československa vesměs zařazujeme ve shodě s Petersenovou klasifikací z roku 1958 jako migraci „nucenou“ („*impelled*“), v některých případech až „násilnou“ („*forced*“),² nicméně pokud nám dovolují prameny zjišťovat motivace jednotlivých vědců odcházejících v tomto období do exilu nebo tyto motivace alespoň s jistou mírou pravděpodobnosti odhadovat, s překvapením zjišťujeme, že nejsou vůbec jednotvárné, ale že se v nich uplatňuje celá škála důvodů a příčin. U některých z nich nalézáme převahu motivací „konzervativních“ (snaha napomoci zvenčí zlepšení situace doma, buď na pracovním poli, nebo v oblasti materiálního zajištění rodiny, popřípadě dosáhnout změny v politickém či lidskoprávním vývoji v zemi aj.). U jiných zase převažují „inovační“ motivace, dané předpokládanými změnami k lepšímu v zemi vědceva nového působiště, a to buď na pracovním poli (možnost výzkumu na špičkovém pracovišti, lepší materiální zajištění, odstranění přemíry zákazů a cenzury omezujících možnosti výzkumu aj.), nebo na poli osobní svobody.³

1. Život a odborný přínos Zdeňka Kryštůfka (1920–2011)

Ještě než se dostaneme k osobě samotného Z. Kryštůfka, musíme připomenout jiného právníka, který měl na řadu jeho životních osudů a zřejmě i na jeho volbu povolání rozhodující vliv. Tím byl jeho otec, Maxmilian (Max) Kryštůfek (1881–1946). Ten byl synem v Praze usedlého obchodního cestujícího z Pelhřimova Maxmiliána Kryštůfka a jeho manželky Emilie rozené Výškové.⁴ V letech 1899–1903 vystudoval M. Kryštůfek Právnickou fakultu tehdejší české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.⁵ Rozhodl se pro soudcovskou dráhu; v roce 1909 dosáhl jmenování a s výjimkou let 1914–1916, kdy byl převeden do Litoměřic, byla jeho kariéra spjata s Prahou. Působil tu dlouhá desetiletí jako rada Zemského (od roku 1930 Krajského) trestního soudu v Praze (se sídlem na Pankráci).⁶

² PETERSEN, W. A General Typology of Migration. *American Sociological Review*. 1958, Vol. 23, No. 3, s. 256–266. Blíže k sociologickým aspektům emigrace: NEŠPOR, Z. R. *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prologomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002; NEŠPOR, Z. R. České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. *Soudobé dějiny*. 2005, roč. 12, č. 2, s. 245–284; NEŠPOR, Z. R. Jak dál bátat o mezinárodních migracích? Vývoj a perspektivy současných západních studií. *Soudobé dějiny*. 2005, roč. 12, č. 3, s. 672–685.

³ KOSTLÁN, A. Vědecký exil v období komunistického režimu. Emigrace z Československé akademie věd. *Dějiny věd a techniky*. 2010, roč. 43, s. 59–97.

⁴ Archiv města Prahy (dále AMP), fond Sběrka matrik, sign. PMS N10, matrika narozených kostela P. Marie Sněžné v Praze 1875–1883, s. 208; AMP, fond Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Cizí příslušníci, k. 522, poř. č. 355, Kristufek Maxmilian 1854. Používám digitalizované kopie dokumentů: Archiv hl. m. Prahy – Archivní katalog online [cit. 2021-07-31]. Dostupné z: <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica>>.

⁵ Doklady o jeho studiu z Archivu Univerzity Karlovy v Praze (dále AUK) jsou digitálně zpřístupněny na webové stránce Matriky Univerzity Karlovy. Online [cit. 2021-07-31]. Dostupné z: <<http://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/?lang=cs>>.

⁶ K jeho kariéře viz zejména: *Das Vaterland*. 1909, Jhrg. 50, 1. 4., s. 5; *Věstník ministerstva spravedlnosti*. 1919, roč. 1, č. 4, s. 33; *Úřední list Republiky československé*. 1920, roč. 1, č. 83, s. 1; *Věstník ministerstva spravedlnosti*. 1920, roč. 2, č. 3, s. 48; *Politický kalendář Republiky československé na rok 1923*. Praha: Batovcův almanach, 1923, s. 245; *Politický kalendář Republiky československé na rok 1930*. Praha: Batovcův almanach, 1930, s. 262; *Almanach československých právníků*. Praha: Michal Navrátil, 1930, s. 237.

Jako soudce (samosoudce, nebo v čele tříčlenného senátu, nebo za účasti pražské poroty) vynášel rozsudky v řadě případů, které na sebe přitahovaly zájem široké veřejnosti; šlo o méně i více závažné delikty (od křivého obvinění a porušení listovního tajemství přes vydírání, zhárství, loupeže až k zabití a vraždám). V důsledku toho se jeho jméno pravidelně objevovalo v denním tisku zpravidla v rubrice *Ze soudní síně*.⁷ Protože někteří z těchto novinářů byli literáti zvučných jmen, vstoupil tak Max Kryštůfek zprostředkovatně jako postava i do krásné literatury. Ve výběru ze soudniček Karla Poláčka figuruje jeho jméno hned v sedmi příbězích.⁸

Soudci Kryštůfkovi se nevyhnuly ani některé procesy s politickým zabarvením,⁹ což možná přispělo i k jeho penzionování v polovině roku 1941. Polední list to komentoval takto: „*Jako předseda VII. senátu u krajského trestního soudu na Pankráci byl znám svojí nestranností a poctivou snahou o spravedlnost. Nyní odchází ve svých šedesáti letech do pense.*“¹⁰ Na odchodnou se pak dočkal i čestného titulu vrchního soudního rady.¹¹ Jakkoli to nespádalo k jeho přímým úředním povinnostem, nalezl si M. Kryštůfek i čas na odborné publikace, a to zejména k problematice „původského“ (tedy autorského) práva a nekalé soutěže.¹²

1.1 V období první republiky a za druhé světové války

Úzká vazba k soudci, o jehož rozsudcích nad drobnými i většími delikventy se diskutovalo v tisku i po hospodách, musela do velké míry ovlivnit dětství Zdeňka Kryštůfka i jeho pozdější volbu profesionálního směřování. Z. Kryštůfek se narodil 11. května 1920 v Praze jako jediné dítě ve středostavovské a římskokatolické rodině výše zmiňovaného Maxmiliána (Maxe) Kryštůfka a jeho ženy Karly.¹³ V letech 1926–1930 chodil do obecné školy v Praze XVI (tedy na Smíchově, v místě bydliště rodičů), poté od září 1930 navštěvoval reálné gymnázium Dr. Vančury rovněž v Praze XVI (až do své maturity v květnu 1938). Na jeho myšlenkové zrání mělo vliv kromě rodinného zázemí a uznávané střední školy záhy i intelektuální prostředí pražské kavárny Union (v Praze na Národní třídě), v níž se setkával s řadou výrazných osobností různých generací, a to zejména z oblasti literatury a umění.

⁷ Pravidelné zprávy o jeho případech přinášela zejména tato periodika: *České slovo*, *Československá republika*, *Expres*, *Národní listy*, *Národní listy – Večerník*, *Národní politika*, *Polední list*, *Lidové noviny* a *Lidový deník*.

⁸ POLÁČEK, K. *Soudničky*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1999, s. 585–587, 621–623, 664–666, 683–685, 858–860, 896–898 a 901–902.

⁹ V kontextu Protektorátu Čechy a Morava měl svůj společenský přesah i jeden z posledních procesů, kterému Max Kryštůfek v září 1940 předsedal – proces s vrchním komisařem na ministerstvu obchodu, který sliboval židovským obchodníkům, že zařídí převod velkých finančních sum do zahraničí; peníze si však ponechával pro svou potřebu. Soudce Kryštůfek tehdy nejenže připustil svědectví poškozených osob s „neárijským“ původem, ale právě na jeho základě odsoudil pak v čele senátu pachatele ke dvěma rokům těžkého žaláře. Viz *Národní listy*. 1940, roč. 80, č. 261, 25. 9., s. 3.

¹⁰ *Polední list*. 1940, roč. 14, č. 180, 2. 7., s. 3.

¹¹ *Věstník ministerstva spravedlnosti*. 1941, roč. 23, č. 8–9, s. 148.

¹² KRYŠTŮFEK, M. Zákon o právu původském. *Soudcovské listy*. 1927, roč. 8, s. 43–44, 59–62, 81–82, 101–102 a 122–123; KRYŠTŮFEK, M. Zákon proti nekalé soutěži. *S vysvětlivkami a příslušnými normami právními. Díl I–II*. Praha: vlastním nákladem, 1927–1928. Příručka se záhy dočkala dalších vydání a nachází ohlas i v dnešní době – viz např. VEČERKOVÁ, E. *Nekalá soutěž a reklama (vybrané kapitoly)*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 31.

¹³ Matka Karla Kryštůfková, rozená Klírová, byla narozena 1898 v Praze. Pokud není citováno jinak, jsou zde uváděná data o Zdeňkovi Kryštůfkovi převzata z těchto zdrojů: AUK, fond Právnická fakulta UK (dále PF UK), zaměstnanecká složka Zdeňka Kryštůfka; Archiv Akademie věd ČR (dále AAV), fond Ústav státu a práva ČSAV (dále ÚSP), k. 15, inv. č. 110/2, sign. 046, osobní spis Zdeňka Kryštůfka; Záznamy z rozhovorů s prof. Z. Krystůfkem v jeho bytě Praha – Nové Butovice, leden–březen 2010 (soukromý archiv autora).

Po otcově vzoru se Z. Kryštůfek zapsal na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (dále PF UK). V zimním semestru 1938/1939 a v letním semestru 1939 poslouchal především přednášky o římském právu (přenášel mu Jiří Cvetler, Otakar Sommer, Miroslav Boháček a později i Josef Kliment) a různé pojaté výklady z právních dějin (od Theodora Saturníka, Jana Kaprase a Václava Vaněčka). Později k tomu přibýly i přednášky o církevním právu a o vztahu státu a práva, jak je tehdejšími studentům nabízel Josef Tureček.¹⁴ Do tehdejší situace na právnické fakultě se nepochybně odrážely vzrušené politické události oné doby – připomeňme, že nejméně dva z Kryštůfkových vyučujících patřili tehdy k významným politickým aktérům oné doby (J. Kapras jako ministr školství a národní osvěty, J. Kliment jako sekretář státního prezidenta Emila Háchy). Na studenty byl tehdy nepochybně vyvíjen politický nátlak, aby se u nich dosáhlo maximální loajality vůči nacistickým okupantům a protektorátnímu zřízení. Víme dokonce, že Kapras s Klimentem ve snaze neprovokovat německé okupanty prováděli předběžnou cenzuru některých tehdy k tisku chystaných odborných statí (určených např. jako hesla pro *Dotázky k Ottovu slovníku naučnému*);¹⁵ nevíme však, zda a do jaké míry byla vlastní výkladová látka, jak ji nabízeli tehdejší přednášející studentům, poplatná nově se etablovavší ideologii a propagandě.

Pro zimní semestr 1939/1940 si Z. Kryštůfek vedle dalších přednášek z římského práva vybral především řadu výkladů J. Turečka z okruhu církevních dějin;¹⁶ stejně jako stovkám jiných studentů se mu však tehdy už nepodařilo své studijní plány realizovat. Zabránila tomu agresivní akce nacistické moci namířená proti českým vysokým školám a jejich studentům, která byla provedena v noci z 16. na 17. listopadu 1939 jako odvěta za studentskou účast při nepokojných oslavách 28. října toho roku a na pohřbu tehdy zastřeleného studenta medicíny Jana Opletala.¹⁷ Dotkla se osobně i Z. Kryštůfka, který byl té noci zatčen ve svém bytě na Rašínově nábřeží a odtud převezen nejprve do pankrácké věznice.

Z. Kryštůfek přitom tehdy spadl do věkové kategorie, která ještě nezavršila 20. rok života; příslušníci této věkové kategorie, pokud byli pozatýkáni na studentských kolejích, byli sice se svými staršími druhy odvezeni do ruzyňských kasáren, odkud však byli zpravidla později v průběhu 17. listopadu 1939 většinou zase propuštěni. To se však netýkalo skupiny studentů bydlících v Praze mimo koleje, kteří byli po zatčení shromažďováni na Pankráci. Byli to – jak to později charakterizoval Vladislav Brož – „většinou synové prominentních rodičů, jejichž ‚loyalita‘ měla být tímto způsobem zajišťována“.¹⁸ K jejich zatýkání Gestapem docházelo podle dobových svědectví 17. listopadu mezi třetí a osmou hodinou

¹⁴ AUK, fond PF UK, Katalog posluchačů, inv. č. 356 a 360. Viz též KOSTLÁN, A. Zdeněk Krystufek (Zdeněk Kryštůfek). In: ŠTRBÁŇOVÁ, S. – KOSTLÁN, A. (eds). *Sto českých vědců v exilu. Encyklopedie významných vědců z řad pracovníků Československé akademie věd v emigraci*. Praha: Academia, 2011, s. 362–366.

¹⁵ Viz AAV, fond Antonín Hobza, k. 2, i. č. 209, sign. II b 1, dopis J. Žourka A. Hobzovi ze dne 4. 7. 1939 (o vyřazení nebo požadavku na zkrácení a přepracování hesel věnovaných smlouvám o definici útočnicka, smlouvám o neútočení, o vzájemné pomoci a o zavržení války).

¹⁶ AUK, fond PF UK, Katalog posluchačů, inv. č. 364.

¹⁷ Z početné literatury na toto téma lze připomenout: KROPÁČ, F. – LOUDA, V. *Persekce českého studentstva za okupace. 28. říjen 1939. Německý útok na české vysokoškolské školy. Uzavření českých vysokých škol*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1945; ROSSA B. (ed.). *Sedmnáctý listopad. Příspěvek k historii perzekuce české mládeže za okupace*. Praha: Naše vojsko, 1959; PASÁK, T. *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*. Praha: Karolinum, 1997; POUŠTA, Z. (ed.). *Trpké vzpomínky na 17. listopad 1939*. Praha: Karolinum, 2014; LEIKERT, J. *Ulopuené mládí. Utrpení studentů z akce 17. listopad 1939 v koncentračním táboře Sachsenhausen*. Praha: Academia, 2019.

¹⁸ BROŽ, V. Příspěvek k pravdivému obrazu 17. listopadu 1939. In: *17. listopad 1939 po 55 letech*. Praha – Brno: Český svaz bojovníků za svobodu, Doplněk, 1994, s. 19.

ranní v jejich bytech (tedy u jejich rodičů nebo na privátech) podle předem připraveného seznamu.¹⁹ Na postavení jeho otce Zdeňkovo zatčení bezprostřední vliv nemělo, jak ostatně můžeme dokumentovat na procesu se žháří z Koštic nad Ohří, jemuž opět za velkého zájmu novinářů předsedal u pražského trestního soudu jen o pár dnů později, 7. prosince 1939.²⁰

Následně byl Z. Kryštůfek – tak jako většina zatčených studentů – deportován do koncentračního tábora Sachsenhausen – Oranienburg nedaleko Berlína. Zde prožil pět měsíců, než byl společně s dalšími vězňenými studenty, kteří ještě nedosáhli 20 let, propuštěn 20. 4. 1940 (na Hitlerovy narozeniny). Pro život v koncentračním táboře byl příznačný každodenní masivní kontakt se smrtí (denně tu před očima druhých umíralo na dvě stovky osob). Nejvýznamnější Kryštůfkovou vzpomínkou na toto vrcholně depresivní období jeho života bylo (podle jeho pozdějších slov), že tehdy poprvé viděl, jak snadno se „normální“ člověk promění v sadistického vraha nebo bezbranné „hovado“.²¹

Po propuštění z koncentračního tábora vystřídal Z. Kryštůfek několik dočasných činností, aby vyhověl protektorátnímu požadavku pracovní povinnosti. Od srpna do listopadu 1941 pracoval v rámci akce pomoci nezaměstnané inteligenci ve Slovanském ústavu jako excerptor pro právní glosář, tato stipendia byla však záhy nacistickou mocí zakázána. Od prosince 1941 do března 1942 byl zaměstnán jako úředník u nizozemské firmy M. Groenendal, která dělala zastoupení německé firmě Bielenfeld. Poté až do června 1945 působil jako cizojazyčný korespondent v chemické továrně Josef Řivnáč a syn. Na samém konci války na počátku května 1945 se zapojil do některých akcí Pražského povstání, a to konkrétně jako ozbrojenec na barikádách ve Vršovicích. V roce 1947 mu byl za jeho činnost během protektorátu udělen Pamětní odznak druhého národního odboje.

1.2 Poválečné osudy

Po osvobození se brzy začal obnovovat život na českých školách a Zdeňku Kryštůfkovi bylo umožněno pokračovat ve studiu na PF UK. V zimním semestru 1945/1946 absolvoval v rámci svého čtvrtého semestru řadu přednášek zejména k obchodnímu a směnečnému právu, vztahům finanční vědy a práva, národohospodářské politice, právu správnímu a ústavnímu, trestnímu řízení, spornému řízení aj.²² V následujících semestrech se již naplno věnoval pod vedením J. Turečka především seminárním cvičením z církevního práva.²³ Postupně úspěšně složil před státními závěrečnými komisemi právněhistorickou, judiciální a státovědeckou všechny požadované zkoušky a absolvoval i všechna tři rigorózní řízení potřebná pro udělení akademického titulu JUDr. Jeho promoce se konala 5. března 1948, tedy doslova jen pár dní po monopolním uchopení moci v Československu komunistickou stranou.²⁴ Po promoci zahájil koncipientskou praxi v advokátní firmě Přemysla Valenty (tato kancelář byla pak na počátku 50. let zrušena), doplňoval si vzdělání též i návštěvou Filosofické fakulty UK.

¹⁹ Národní archiv Praha, fond Ministerstvo vnitra Londýn, k. 209, sign. 2–34/4: Materiál o válečných zločinech na studentech.

²⁰ *Národní listy – Večerník*. 1939, roč. 79, č. 334, 7. 12., s. 1; *Národní listy*. 1939, roč. 79, č. 335, 8. 12., s. 5.

²¹ Záznam z rozhovorů s prof. Z. Krystůfkem v jeho bytě Praha – Nové Butovice, 12. ledna 2010 (soukromý archiv autora).

²² AUK, fond PF UK, Katalog posluchačů, inv. č. 376.

²³ AUK, fond PF UK, Katalog posluchačů, inv. č. 386 a 395.

²⁴ AUK, fond PF UK, rigorózní protokol č. XXVI, č. 16849. Viz i AUK, fond PF UK, Státovědecká SZK, inv. č. 60, fol. 209, č. p. 13741.

Souběžně se studiem byl Z. Kryštůfek činný i ve studentském hnutí. Stal se členem výboru spolku právníků Všehrd a jako takový se snažil přispět k znovuzískání budovy PF UK od Ministerstva národní obrany; vyjednával též o obnovení činnosti a způsobu využívání studentských kolejí. Přispěl i k navázání spolupráce s právníckými fakultami Univerzity Komenského v Bratislavě a Masarykovy univerzity v Brně. Už od ledna 1946 působil i jako výpomocný asistent (po dosažení doktorátu práv v březnu 1948 asistent) na PF UK v semináři církevního práva. Na tomto místě pracoval – s výjimkou doby od května do září 1947, kdy vykonával pětiměsíční prezenční vojenskou službu v pražských Štefánikových kasárnách – až do konce roku 1949. Pak už mu pracovní poměr na PF UK nebyl prodloužen, což pravděpodobně souviselo s tím, že odmítl vstoupit do Komunistické strany Československa (dále KSČ). V březnu 1949 se mu podařilo získat stipendium pro studium na *Université libre* v Bruselu, kde se věnoval studiu právní logiky a dějin politického myšlení; vrátil se odtud v říjnu 1949, když mu Ministerstvo vnitra neprodloužilo platnost pasu.

Na počátku padesátých let byl mladý absolvent PF UK odříznut od možnosti pracovat ve svém oboru a v duchu dobové propagandy se z něj stávala nežádoucí osoba buržoazního původu. Od ledna 1950 do července 1951 pracoval jako úředník v odboru památkové péče Ministerstva školství, věd a umění, vykonával práce i pro Státní fotoměřický ústav – avšak i toto místo musel jako nekomunista opustit. Byl zařazen do akce „77 500 úředníků do výroby“ a pracovní úřad obdržel příkaz poslat jej do uranových dolů. Stejně jako v době nacismu i tehdy mu solidárně pomáhali ti, kteří odmítali s diktaturou spolupracovat, což platilo nejen pro lékaře, ale i pro odvážné a často anonymní pracovníky nejrůznějších úřadů. Protože měl Z. Kryštůfek zákaz vykonávat jakoukoli úřednickou činnost, pracoval po několik let v Tatrách jako lyžařský instruktor a průvodce cestovní kanceláře Čedok/Turista (což mu později, po jeho emigraci, jako nepatřičnou součást jeho životopisu vyčítlali personalisté na amerických univerzitách).²⁵

Zároveň využíval svých rozsáhlých jazykových znalostí – ovládal velmi dobře francouzštinu, němčinu, latinu a ruštinu, později i polštinu, italštinu a angličtinu. Jako překladatel pracoval především pro různé státní instituce při vytváření cizojazyčných verzí patentových přihlášek. Formálně jej tehdy v této činnosti od srpna 1951 do září 1953 zaštiťovalo Ústředí vědeckých pracovníků při Československé národní radě badatelské, po jehož zrušení se jeho dosavadnímu řediteli Miloši Popelovi podařilo najít pro nejvíce ohrožené osoby formální krytí pro jejich překladatelskou činnost ve Svazu československých spisovatelů.

1.3 Pracovníkem Československé akademie věd

Záhy po zřízení ČSAV začal Z. Kryštůfek pracovat od prosince 1953 na dílčí úvazek pod profesorem V. Vaněčkem v tehdejším Kabinetu dějin státu a práva ČSAV; věnoval se tu až do prosince 1955 přípravě historického právníckého slovníku, na němž se spolupodílel již dříve za protektorátu. Prošel pak sice úspěšně konkursem na místo vědeckého pracovníka nově zakládaného ÚSP, ale jeho nastoupení bylo z politických důvodů oddalováno. Pracoval proto v té době jako tajemník sekce užitého umění při Ústředním svazu česko-

²⁵ Záznam z rozhovorů s prof. Z. Krystufkem v jeho bytě Praha – Nové Butovice, 12. ledna 2010 (soukromý archiv autora).

slovenských umělců. Teprve v lednu 1956 mohl nastoupit v ÚSP, ale pouze jako odborný pracovník – tedy ve funkci, jejíž schválení podléhalo toliko Městskému výboru KSČ v Praze (dále MV KSČ), zatímco místa vědeckých pracovníků schvaloval Ústřední výbor KSČ (dále ÚV KSČ), který souhlas ke Kryštůfkově vědecké práci nebyl ochoten udělit.

V ÚSP se Z. Kryštůfek původně věnoval správnímu právu, od konce roku 1957 pak působil v útvech věnujících se obecné teorii a dějinám státu a práva. Od začátku 60. let byl jeho bezprostředním vedoucím Zdeněk Mlynář a mezi jeho nejbližší spolupracovníky patřili Ivan Bystřina a Michal Lakatoš; jeho snaha zabývat se historickým vývojem práva a politických teorií jej sblížila i s Jiřím Klabouchem. Když se v důsledku ohlasů na odhalení kultu osobnosti J. V. Stalina a na maďarské události z roku 1956 začala ozývat vlna kritiky i v rámci československé společnosti, reagovalo na to vedení KSČ vyhlášením tzv. třídně politických prověrek; ty se v letech 1958–1959 konaly i na všech pracovištích ČSAV.²⁶ Z. Kryštůfek měl z toho velké obavy už kvůli svému „buržoaznímu“ původu, nicméně však nakonec byl v třídně politické prověrce v roce 1959 prověřen. Byl sice nestraník, ale konstatovalo se, že se projevuje aktivně v odborářské práci a dobře plní své pracovní úkoly. Velký podíl na jeho tehdejší kladném hodnocení měl fakt, že dobře vycházel s rozhodující osobou v ÚSP – Viktorem Knappem, který v letech 1955–1973 vykonával funkci ředitele tohoto ústavu.²⁷

V ústavu byl Z. Kryštůfek zařazen do vědecké výchovy, v jejím rámci složil mimo jiné v červenci 1960 kandidátskou zkoušku z dějin politických ideologií. V červnu 1963 proběhla v ÚSP obhajoba jeho kandidátské disertační práce *Historické základy právního pozitivismu*, na jejímž základě mu byla přiznána vědecká hodnost CSc. (kandidát právních věd); členy komise tehdy byli Z. Mlynář, Zdeněk Jičínský, J. Klabouch, M. Lakatoš a Vladimír Veverka, oponenty V. Knapp a František Štajgr.²⁸ Na pracovišti se účastnil též práce řady komisí, jako byla kybernetická skupina nebo autorskoprávní komise. Práce v poslední zmiňované komisi jej inspirovala v roce 1956 k vyvolání veřejné polemiky v otázce upírání odměn podle autorského zákona těm autorům, jejichž díla vznikala v rámci jejich zaměstnaneckých povinností.²⁹

Na základě přizvání Radima Foustky začal Z. Kryštůfek v roce 1958 opětovně přednášet jako externista i na PF UK. Ve svých výkladech se zaměřoval na dějiny politických ideologií a působil jako zkušební komisař pro tento obor. Jako podklad pro výuku na toto téma používal společně s dalšími původně sovětské a polské učební texty, na jejichž překladu se podílel. Později je mohli nahradit vlastní učebnicí, jejímž byl Kryštůfek spoluredaktorem

²⁶ K tomu CAJTHAML, P. Prověrky třídní a politické spolehlivosti v roce 1958. In: ČERNÁ, M. – CUHRA, J. (eds). *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí. Československo 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 54–71.

²⁷ Na adresu V. Knappa v roce 2010 vzpomínající Z. Kryštůfek pronesl: „Kdo mu stál v cestě, toho Knapp zničil: Žourek, Bystřina, Vaněček. Koho si Knapp vážil, byl vůči němu solidní. Mě si vážil [...]“ Viz Záznam z rozhovorů s prof. Z. Kryštůfkem v jeho bytě Praha – Nové Butovice, 12. ledna 2010 (soukromý archiv autora). K postavě V. Knappa viz zejména: KNAPP, V. *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha: Prospektrum, 1998; GERLOCH, A. (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014; ŽÁČKOVÁ, Z. *Viktor Knapp v Československé akademii věd. Kariéra českého právního vědce*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2015 (edice E-kinhy).

²⁸ AAV, fond ÚSP, k. 46, inv. č. 708/1, sign. 55.

²⁹ KRYŠTŮFEK, Z. Autorské odměny za literární díla – několik poznámek k zákonnosti v normotvorbě. *Právník*. 1956, roč. 95, č. 8, s. 741–745; MATĚJKA, F. – KORDAČ, J. K otázce zákonnosti vyhlášky ministerstva kultury č. 97/1956 Ú. I. o úpravě autorských odměn za literární díla. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 1, s. 77–80; KRYŠTŮFEK, Z. Ještě k autorským odměnám za literární díla. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 2, s. 179–180.

a spoluautorem.³⁰ Vedle toho konal přednášky ve francouzštině na Univerzitě 17. listopadu a odborné poznatky též popularizoval v rámci Socialistické akademie.

Vedle akademického ústavu a pražské univerzity spolupracoval Z. Kryštůfek s řadou dalších pracovišť, zabývajících se právními záležitostmi teoreticky či prakticky. Z důvodů obeznámení se s praxí působil v letech 1957–1958 jako soudce z lidu u městského soudu v Praze, spolupracoval i s Právníkem ústavem Ministerstva spravedlnosti. Vypracovával též časté posudky k návrhům zákonů a byl členem ministerských komisí pro depuraci právních předpisů. Za odborové hnutí na krajské či celostátní úrovni se účastnil řešení řady pracovněprávních sporů. Náročná byla i jeho činnost vědeckého tajemníka Komise prezidia ČSAV pro organizaci vědeckých společností.³¹ Přidejme k tomu, že se do značné míry zasloužil o odborná hesla s právní tematikou v tehdejších encyklopediích – do *Příručního slovníku naučného* jich napsal asi 150 a do *Právníckého slovníku* asi 40.³²

V rámci povinných stáží upevňujících styk s praxí byl na počátku 60. let vyslán jako pracovník ÚSP na stáž do advokátní poradny č. 9 v Bolzanově ulici v Praze. Na základě této své osobní zkušenosti se vyjádřil poměrně skepticky k možnosti rozvoje advokacie v podmínkách socialistické společnosti, která vedle obhajoby jedinců požadovala po advokátních poradnách, aby se zároveň staly i nástrojem převýchovy delikventů: „Každý člen poradny, který nechce porušit povinnosti, které mu ukládá socialistická společnost, je nutně v rozporu s organizačními předpoklady advokacie. Chce-li alespoň z části vyhovět oběma, tedy napomáhat socialistické morálce i akumulaci zisku (který jistě z velké části pohltí stále se rozrůstající administrativní hierarchické složky), musí vykonávat tak rozsáhlou agendu, že je to nutně na úkor kvality práce i času, který by měl sloužit k jeho teoretické přípravě i odpočinku.“³³

Zkušenosti, které nabyl v advokátní poradně, využil mj. v roce 1963 v projektu výzkumu „účasti mas pracujících na výkonu justice“, který sám považoval za první československý sociologický výzkum v oblasti práva po roce 1948. Zaměřil se v něm na institut „soudců z lidu“, a to z hlediska jeho funkčnosti a odbornosti, ideologické zátěže i finančních nákladů. Na řešení se vedle právních odborníků podíleli i sociologové, ekonomové, psychologové a zástupci Ministerstva spravedlnosti. Projekt zůstal nedokončen a některé jeho výsledky publikoval Z. Kryštůfek až později v exilu.³⁴ Vzájemné ovlivňování sociologie a právní vědy jej přitahovalo a bylo i důvodem, proč se podílel na překladu knihy polského autora Adama Podgóreckého o sociologii práva.³⁵ Jeho otevřenost vůči sociologizujícímu pohledu na právní otázky jej přivedla i za člena Sociologické společnosti a sociologické skupiny na PF UK. Přesahům sociologie a právní vědy se věnoval i v některých svých statích, vydaných v šedesátých letech doma nebo i později v exilu.³⁶

³⁰ VEVERKA, V. (ed.). *Dějiny politických a právních ideologií. Díl I–II*. Praha: PF UK, 1965 (další vydání každoročně až do roku 1968). Z. Kryštůfek tu napsal kapitoly o křesťanské církvi ve středověku, středověké právní nauce, kritice přirozeného práva a politických ideologiích liberalismu (viz I. díl, s. 32–35, 37–41 a 101–110).

³¹ K tomu POPEL, M. Vědecké společnosti při ČSAV. *Věstník Československé akademie věd*. 1961, roč. 70, s. 694.

³² *Příruční slovník naučný. Sv. I–IV*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962–1967; *Právníký slovník*. Praha: Orbis, 1966.

³³ Zdeněk Kryštůfek, Zpráva o praxi, datovaná v Praze 23. 3. 1962, in: AAV, fond ÚSP, k. 15, inv. č. 110/2, sign. 046, osobní spis Zdeňka Kryštůfka.

³⁴ KRYŠTŮFEK, Z. The Function of the Lay Judge in Czechoslovakia. In: FRIEDMAN, L. M. – REHBINDER, M. (eds). *Zur Soziologie des Gerichtsverfahrens*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1976, s. 301–306.

³⁵ PODGÓRECKI, A. *Sociologie práva*. Praha: Svoboda, 1966 (přeložili Z. Kryštůfek a E. Rýznarová).

³⁶ KRYŠTŮFEK, Z. Pochybnosti kolem sociologie práva. *Právník*. 1967, 106, č. 5, s. 393–404; KRYŠTŮFEK, Z. Law and Sociology. *University of Colorado Law Review*. 1974, Vol. 45, s. 269–277.

Badatelsky se Z. Kryštůfek zabýval z počátku řadou otázek. V roce 1959 se tak např. v návaznosti na vydání anglicky psané bibliografie československé právnícké literatury věnoval formálním pramenům československého práva; pod tento typ pramenů řadil „*the forms in which the volition of the State is expressed in a general and binding manner*“.³⁷ Stále výrazněji se však jeho zájem koncentroval k historickému vývoji právních a politologických teorií. Věnoval se řadě na tomto poli významných postav, a to i ze středověku (Bartolus de Saxoferrato) a raného novověku (Jan Amos Komenský),³⁸ jeho zájem se však soustřeďoval zejména do 19. století a následující epochy. Ve školním roce 1963/1964 obdržel stipendium na *Institut universitaire d'études européennes* (dále IUEE) v italském Turínu, a protože se v celkové klasifikaci absolventů umístil na prvním místě, bylo mu stipendium prodlouženo i pro následující školní rok. Zde vznikla jeho studie o právněteoretickém sporu mezi Friedrichem Karlem von Savignym a Antonem Friedrichem Justem Thibautem, dvěma významnými autory z počátku 19. století; tato práce byla publikována v čelném francouzském periodiku.³⁹ Svůj turínský pobyt uzavřel obhajobou práce o klasických aspektech evropského práva v 19. století, na jejímž základě mu byl v květnu 1965 udělen absolventský diplom (*Diplôme d'études supérieures européennes*).

Jeho kandidátská disertace *Historické základy právního pozitivismu* vyšla po přepracování a rozšíření tiskem v roce 1967.⁴⁰ Autor v ní sledoval historické předpoklady i dobu největšího rozkvětu právního pozitivismu, který v 19. století ovládl právní teorii ve všech velkých i malých evropských zemích. Od předmětu svého zájmu si přitom Z. Kryštůfek udržoval jistý kritický odstup, jak vyplývalo už z toho, že – řečeno slovy recenzenta J. Klouboucha – „*pokládá za pozitivistické takové právní teorie, které vytrhují právo ze všech souvislostí a zbavují právní vědu jakýchkoli hodnotících měřítek*“.⁴¹ V tomto ohledu je – paralelně s jejím citováním v oblasti dějin práva – na tuto Kryštůfkovu publikaci dodnes odkazováno i tam, kde se připomíná nutnost kontextuálního výkladu norem pro zachování jejich aktuálnosti.⁴² Čím Kryštůfkova kniha plnila v období politického tání v předvečer Pražského jara i jistou očištnou roli, byl fakt, že se při líčení vlivu pozitivismu ve 20. století tvrdě distancovala od právních teorií sovětského právníka Andreje J. Vyšinského, které byly i u nás v padesátých letech využívány pro zdůvodnění tehdy probíhajících deformací právního státu. Pro Kryštůfka byla – jak to definoval na jiném místě – Vyšinského definice práva přímo „*eklektickou deviací*“ a vrátil se k ní jako ke klíčovému momentu i ve svých pozdních pracích.⁴³

³⁷ KRYŠTŮFEK, Z. The Formal Sources of Czechoslovak Law. In: PROCHÁZKA, V. – KNAPP, V. (eds). *Bibliography of Czechoslovak Legal Literature 1945–1958*. Prague: Czechoslovak Academy of Sciences, 1959, s. 20–26.

³⁸ KRYŠTŮFEK, Z. Bartolus de Saxoferrato. *Právněhistorické studie*. 1963, sv. 9, s. 201–210; KLABOUCH, J. – KRYŠTŮFEK, Z. K literárním pramenům Komenského názoru na jurisprudenci. *Právnícké studie* (Bratislava). 1957, roč. 5, s. 533–549.

³⁹ KRYŠTŮFEK, Z. La querelle entre Savigny et Thibaut et son influence sur la pensée juridique européenne. *Revue historique du droit français et étranger*. 1966, T. 44, s. 59–75. Postavě Savignyho se věnoval i v dalších studiích, viz např. KRYŠTŮFEK, Z. Ahistorický historismus Savignyho. *Právník*. 1962, roč. 101, č. 4, s. 286–300.

⁴⁰ KRYŠTŮFEK, Z. *Historické základy právního pozitivismu*. Praha: Academia, 1967.

⁴¹ Viz KLABOUCH, J. In: *Právník*. 1968, roč. 107, č. 2, s. 167–169 (citovaná slova s. 167). Z dalších recenzí viz např. VEVEŘKA, V. In: *Právněhistorické studie*. 1967, roč. 13, s. 270–272; PROCHÁZKA, V. *Socialistická zákonnost*. 1968, roč. 16, č. 1, s. 42–44.

⁴² Viz např. KYSELA, J. Dotváření Ústavy ze senátní perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2000, č. 2, s. 150; KYSELA, J. Dynamika interpretace a aplikace čl. 46 Ústavy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2003, č. 3, s. 209.

⁴³ KRYŠTŮFEK, Z. *Pochybnosti kolem sociologie práva*, s. 397; KRYŠTŮFEK, Z. Komunistické právo v Československu. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009 s. 947–951.

V druhé polovině 60. let se Z. Kryštůfek zabýval otázkou přirozeného práva jakožto fikce,⁴⁴ zajímal jej i vztah mezi pozitivním a přirozeným právem – této otázce se věnoval i na některých mezinárodních konferencích (Uppsala 1966). Roku 1967 se v Amsterdamu účastnil letního kursu *Columbia University*, jehož účelem bylo přiblížení amerického právního „*case law*“ systému evropským právníkům. Tou dobou se však v jeho vlasti už zase rozjížděly významné politické změny, které souvisely s nástupem Alexandra Dubčeka do nejvyšší politické funkce v Československu (tj. do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ) a s průběhem tzv. Pražského jara. Z. Kryštůfek se nechal událostmi roku 1968 plně vtáhnout do hry.

Účastnil se tehdy práce komise pro revizi práva při Ministerstvu spravedlnosti a napomáhal nadále při přípravě řady zákonů. Byl jediným nekomunistou, kterého si Zdeněk Mlynář přivzal do svého tehdejšího týmu pro zkoumání otázek rozvoje politického systému v socialistických zemích, který byl později – za normalizace – označován za jeden z hlavních nástrojů revizionismu v KSČ. Zapojoval se do probíhající diskuse o občanských právech a základních lidských svobodách, a to i svými vystoupeními v rozhlase, denním tisku a v tehdejších kulturně politických časopisech (*Reportér*, *Kulturní noviny*). V jedné z těchto diskusí konstatoval: „*Zdá se mi, že jsme v paradoxní situaci. Zatímco institucionalizujeme možnost rozdílného názoru, zachováváme absolutně monolitní moc a její prostředky [...]. Volba reprezentantů může být potom uskutečněna bez řádného vlivu opozice.*“⁴⁵

1.4 Odchod do exilu a zahraniční působení

Záhy poté, co do Československa vpadla 21. srpna 1968 vojska Varšavské smlouvy, vycestoval Z. Kryštůfek do zahraničí. Nejprve se zúčastnil konference o právní sociologii v italském Varese, v září 1968 mu pak rakouské ministerstvo školství přiznalo tříměsíční studijní stipendium pro vědeckou práci v oboru dějin a systematiky právní filosofie a právní sociologie na vídeňské univerzitě. Tento pobyt byl legalizován ředitelem ÚSP udělením neplacené dovolené do konce roku 1968. Ve Vídni uzavřel Z. Kryštůfek v květnu 1969 sňatek se svou přítelkyní, rovněž odcházející z ČSSR; ta s ním pak odešla do USA, kde se jejich cesty po nějaké době zase rozešly.

V letech 1968–1969 působil dále Z. Kryštůfek jako hostující profesor v turínském IUEE a pařížském *Centre national de la recherche scientifique*, se kterým udržoval těsné styky i později. Mezitím se mu jménem *Hoover Institution* ozval ze *Stanford University* v USA profesor politické vědy a mezinárodního práva Jan F. Triska se sdělením, že mu bude umožněn roční studijní pobyt na této vysoké škole. Ředitel ÚSP V. Knapp mu však odmítl prodloužit jeho zahraniční pobyt s tím, že realizace tohoto pobytu by nebyla ústavu k vědeckému prospěchu. Když Kryštůfka podpořili v jeho snaze o umožnění pobytu ve Stanfordu jeho tehdejší vedoucí Z. Mlynář i Závodní výbor Revolučního odborového hnutí, prodloužil sice 22. prosince 1968 ředitel Knapp Kryštůfkovu dovolenou, ale pouze o jeden měsíc, do 31. ledna 1969, s tím, že se má dostavit k dalším jednáním o svém případném výjezdu do Prahy.

⁴⁴ KRYŠTŮFEK, Z. Signification historique de la fiction du droit naturel. *Archives de philosophie du droit*. 1969, T. 14, s. 309–319.

⁴⁵ Má opozice u nás své místo? *Kulturní noviny*. 1968, roč. 1, č. 16, s. 3.

Z. Kryštůfek dal však přednost odjezdu do Anglie, kde se zdokonaloval v angličtině, a odtud na konci ledna 1969 do Prahy napsal: „*Jsem si stále vědom toho, že mým domovem je Československo; váže mě k němu celý můj život, celé mé vzdělání i mé osobní vztahy. Každá minulé zkušenost však na člověku lpí jako nesnímatelné břemeno – a já jsem byl již po dvakrát na řadu let zbaven možnosti normální práce a normálního života, a před deseti léty jsem znovu prošel týdny úzkostlivého očekávání, zda mě tento osud nepostihne potřetí. Jaký tedy div, že potřebuji k získání důvěry ve svůj další osud doma daleko více času, než bych ho asi potřeboval bez tíhy minulosti. Přitom mi vízové formality bohužel bránily a bránily, abych se mohl stejně jako jiní vrátit domů s jistotou, že budu-li chtít, mohu zase odjet, a že tedy odpovědnost leží na mně a nepřenechávám rozhodnutí pouhé náhodě.*“⁴⁶ Jeho postup vyhodnotil ředitel ústavu V. Knapp 19. 2. 1969 jako porušení pracovní kázně a rozvázal s Kryštůfkem pracovní poměr k 31. květnu 1969 výpovědí. Na Kryštůfkovu písemnou žádost však nakonec došlo k rozvázání jeho pracovního poměru ke stejnému datu dohodou.

Na konci roku 1969 pak vypršela Z. Kryštůfkovi výjezdni doložka, takže se z něj oficiálně stal emigrant. To mělo svou dohru ze strany československých úřadů a bezpečnostních složek.⁴⁷ V lednu 1975 se nepřítomností Z. Kryštůfka a jeho manželky začal zabývat Krajský odbor pasů a víz v Praze. Podobně jako proti desetit tisícům jiných osob, které odešly z posrpnového Československa, bylo i proti němu pak zahájeno ze strany Státní bezpečnosti (dále StB) v dubnu 1976 trestní stíhání pro trestný čin opuštění republiky podle § 109/2 trestního zákona (č. 140/1961 Sb.).⁴⁸ Stíhací mechanismus se proti Kryštůfkovi rozjížděl podle tehdy již ustálených, rutinních pravidel, která v obvyklých případech spolehlivě vedla k vynesení odsuzujícího rozsudku (namísto dotyčného tak býval o stíhání vyrozuměn jen pražský advokát *ex offio*; byly vyžádány záporně koncipované posudky z bývalého pracoviště, popřípadě z místa bydliště; první starostí byla snaha o okamžitou konfiskaci majetku stíhaného, byl-li na území ČR nějaký k dispozici atd.).

V Kryštůfkově případě se však stíhání vyvíjelo dost neobvyklým způsobem, a to nepochybně v důsledku toho, že matka stíhaného, která byla vyslechnuta jako svědek, vytvořila nečekanou zpětnou vazbu, jež v USA působícímu „emigrantovi“ umožňovala, aby zprostředkovaně do dění sám zasahoval. V červenci 1976 vyšetřovatel Kryštůfkovo trestní stíhání přerušil, a to z důvodu, „že nebyly zjištěny podstatné okolnosti pobytu obv. Dr. Zdeňka Kryštůfka v zahraničí, a proto nelze pro nepřítomnost obviněného věc náležitě objasnit“.⁴⁹ To byl dost neobvyklý krok – obdobné případy se obvykle předávaly soudu, aniž se vyšetřovatel snažil prokázat vědomý úmysl či okolnosti pobytu vyšetřovaného. V květnu 1977 bylo trestní stíhání opět zahájeno, ale jenom proto, aby o pár dnů později bylo definitivně zastaveno. Kryštůfkova matka totiž vyšetřovatelům předložila jeho notářsky ověřené místopřísežné prohlášení, že je od konce června 1976 již občanem USA,

⁴⁶ Dopis Zdeňka Kryštůfka datovaný v Eastbourne (East Sussex, Velká Británie) 31. ledna 1969 kolegům do ÚSP, viz AAP, fond ÚSP, k. 15, inv. č. 110/2, sign. 046, osobní spis Zdeňka Kryštůfka.

⁴⁷ Následující fakta čerpám z vyšetřovacího spisu Státní bezpečnosti (dále StB) – viz Archiv bezpečnostních složek v Praze (dále ABS), fond V/MV, sign. V – 28739 MV, sv. 1 a 2.

⁴⁸ Z 88 tisíc osob odešlých do emigrace v letech 1968–1971 a nalézajících se v evidenci StB jich byly odsouzeny do konce 70. let pro tento trestný čin více než dvě třetiny. Viz CUHRA, J. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 28.

⁴⁹ ABS, fond V/MV, sign. V – 28739 MV, sv. 1: Usnesení vyšetřovatele Odboru vyšetřování StB Krajské správy SNB Praha ze dne 8. července 1976.

a vyšetřovateli tudíž nezbývalo, než do usnesení o zastavení stíhání vepsat formulaci, o níž můžeme tušit, že jejím původcem byl sám obviněný: „Na základě uvedeného jsem konstatoval, že ve smyslu smlouvy o naturalisaci uzavřené [sic! – poznámka A. K.] mezi USA a Československem dne 16. 7. 1928 obv. Zdeněk Kryštůfek ztratil čl. státní občanství“, a proto „jako cizí státní příslušník vzhledem na svoje osobní poměry nemůže naplňovat všechny znaky skutkové podstaty trestného činu opuštění republiky [...]“.⁵⁰

Po svém příjezdu do USA se mohl Z. Kryštůfek účastnit práce na jedné z pěti amerických nejvýznamnějších právnických fakult, *Stanford Law School*, na níž vyučoval tehdy nejznámější americký odborník na trestní právo John Kaplan nebo právní sociolog a historik Lawrence M. Friedman. Zde Z. Kryštůfek získal titul J. S. M. (*Master of the Science of Law*) a přednášel tu o historickém vývoji práva a politiky. Na školní rok 1973/1974 byl pozván jako hostující profesor na fakultu politické vědy *University of Colorado* v Boulderu (nedaleko Denveru), nemoc mu však dovolila nastoupit až v lednu 1974. V červnu 1976 obdržel americké státní občanství a přizpůsobil své jméno a příjmení zdejší normě – psal se tedy nadále bez diakritiky jako „Zdenek Krystufek“ a na této podobě svého jména setrval i později po návratu do vlasti.⁵¹

Roku 1977 jako profesor dosáhl v Boulderu definitivy, od roku 1980 tu byl profesorem politické vědy a právní teorie. Přednášel zde o právní teorii a filosofii, trestním právu a dějinách právního a politického myšlení. Kromě toho působil opakovaně od roku 1985 jako hostující profesor ve Francii na *Université de Bordeaux*. Publikáčně v této době navazoval na své dřívější bádání o historických souvislostech vzniku fikce o přirozeném právu, o německém právním myšlení po francouzské revoluci či o variacích právní filosofie; velkou pozornost věnoval vztahu práva a sociologie.⁵² Jako uznávaný odborník a znalec právních systémů v různých zemích působil často i v konzultantské roli; jako inspirativní zdroj při svých studiích věnovaných alternativám dohody o přiznání viny jej například připomenul Albert W. Alschuler.⁵³ Okruh Kryštůfkova zájmu se však v důsledku událostí, které otrásl Československem i jeho životními osudy, přece jen významně rozšiřoval. Začal se intenzivněji zajímat o právní vývoj v tehdejších komunistických zemích (vedle Československa např. i Rumunsko) i o vztah mezi socialismem a demokracií (tomuto tématu se věnoval na Světovém kongresu filosofie práva a sociální filosofie v St. Louis v srpnu 1975).⁵⁴

Do širšího kontextu zasadil toto téma ve své knize z roku 1981 o sovětském režimu v Československu.⁵⁵ Vylíčil v ní instalaci komunistické diktatury v Československu a její další vývoj směřující k Pražskému jaru, jakož i důsledky sovětské okupace ze srpna 1968.

⁵⁰ ABS, fond V/MV, sign. V – 28739 MV, sv. 1: Usnesení vyšetřovatele Odboru vyšetřování StB Krajské správy SNB Praha ze dne 17. května 1977.

⁵¹ Pro období po roce 1976 by se tedy správně mělo psát již jen o „Zdenku Krystufkovi“. Protože by se tím však zde nabízený výklad dost zkomplikoval, sjednotil jsem označování jeho osoby v této studii na základě výchozí podoby jeho jména, tedy s českou diakritikou (s výjimkou citací jeho publikovaných děl).

⁵² Viz např. KRYŠTŮFEK, Z. *Law and Sociology*; KRYŠTŮFEK, Z. *The Historical Significance of the Fiction of Natural Law. University of Colorado Law Review. 1975–1976, Vol. 46, s. 365–375*; KRYŠTŮFEK, Z. *The Function of the Lay Judge in Czechoslovakia*.

⁵³ ALSCHULER, A. W. *Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial: Alternatives to the Plea Bargaining System. University of Chicago Law Review. 1983, Vol. 50, No. 3, s. 985–986*.

⁵⁴ KRYŠTŮFEK, Z. *Socialism And Democracy*. In: DORSEY, G. L. (ed.). *Equality and Freedom, International and Comparative Jurisprudence. Papers of the World Congress on Philosophy of Law and Social Philosophy, St. Louis, 24–29 August 1975*. Dobbs Ferry, N.Y.: Oceana Publications, [1977]. Vol. III, s. 1069–1077.

⁵⁵ KRYŠTŮFEK, Z. *The Soviet Regime in Czechoslovakia*. New York: East European Monographs, Columbia University Press, 1981.

Ze zpětného pohledu přitom hodnotil velmi kriticky možnost reformovatelnosti takového režimu, čímž se zároveň distancoval od tehdejších exilových snah svého někdejšího kolegy a nadřízeného Z. Mlynáře. Na rozdíl od něj Z. Kryštůfek dospěl k závěru, že obnova parlamentní cesty v Československu je možná jen odstraněním celého komunistického systému. V pasážích věnovaných politickému a právnímu vývoji či agresivitě režimu vůči občanům navazoval často na své starší práce; vedle toho však do knihy pojal zcela nově i kapitoly věnující se např. ekonomice a vědeckému bádání. Nezanedbatelnou součástí knihy pak jsou její přílohy, v nichž provedl komparaci vývoje v Československu s jinými zeměmi sovětského bloku a shromáždil k řadě sledovaných témat výmluvné statistické přehledy. Kniha byla většinou pozitivně přijata odbornými kruhy, které se specializovaly na vývoj v sovětském bloku.⁵⁶ Sehrála pak svou informační roli ještě v 90. letech minulého století, kdy svými údaji o zneužívání práva komunistickou mocí po jistou dobu suplovala ještě neproběhnuvší detailní výzkum.⁵⁷

1.5 Návrat do vlasti po pádu komunistického režimu

Ve věku 70 let (tedy v roce 1990) odešel Z. Kryštůfek v Boulderu dle zákona do důchodu, správní rada univerzity mu však propůjčila hodnost emeritního profesora, což znamenalo, že zůstával i poté členem profesorského sboru a směl nadále i přednášet. Když na sklonku roku 1989 proběhl převrat v Československu, začal se Z. Kryštůfek vracet do vlasti. Už v létě 1990 se účastnil semináře o společenských vědách na Palackého univerzitě v Olomouci pod vedením profesora Zdeňka Sudy.⁵⁸ Záhy začal opět přednášet studentům i na PF UK. V časopise českých právníků *Všehrd* publikoval v roce 1992 pojednání *Historické variace právních pojetí*; šlo o českou verzi textu, kterým bylo v Athénách roku 1991 zahájeno vydávání mezinárodní právně-filosofické a teoretické revue *Eudikia*.⁵⁹ K trvalému návratu ze zahraničí byl Z. Kryštůfek vyzván 4. února 1992 usnesením české vlády.⁶⁰ To byla v oné době hodně mimořádná věc; Pithartova česká vláda vyzvala sice obdobným způsobem k návratu do vlasti v letech 1991 a 1992 ještě jedenáct dalších osob, to však byly vesměs osobnosti blízké disidentským, novinářským, uměleckým a divadelním kruhům.⁶¹ Z. Kryštůfek tak byl zřejmě jedinou osobou, u níž došlo k takto důrazně formulované žádosti o návrat v souvislosti s jeho odborným renomé v oblasti práva a politologie.

⁵⁶ FIC, V. M. In: *Nationalities Papers*. 1983, Vol. 11, Iss. 1 (Spring), s. 125–126; HRUBÝ, P. In: *East Central Europe*. 1983, Vol. 10, Parts 1–2, s. 191–197; KALVODA, J. In: *The American Historical Review*. 1982, Vol. 87, No. 4, s. 1132–1133; TABORSKY, E. In: *The Journal of Modern History*. 1983, Vol. 55, No. 2, s. 382. Četné formální a pramenné nedostatky knize ve své recenzi vyčetla JANCAR, B. In: *Slavic Review*. 1983, Vol. 42, No. 1, s. 139.

⁵⁷ Viz např. HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum 1990, s. 232. Pro sledování vývoje v Československu v letech 1945–1948 Kryštůfkovu práci vyzdvihuje BLAIVE, M. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001, s. 212–213.

⁵⁸ SUDA, Z. *Jdi po skryté stopě. Lidské kroky politickou krajinou exilu*. Praha: Academia 2009, s. 774–775.

⁵⁹ KRYŠTŮFEK, Z. *Historické variace právních pojetí. Všehrd*. 1992, roč. 24, č. 9, s. 4–7; KRYŠTŮFEK, Z. *Variations of "Legal Philosophy"*. *EÚdikia*. 1991, Vol. 1, s. 13–17.

⁶⁰ Usnesení vlády České republiky ze dne 4. února 1992 č. 79 o žádosti vlády České republiky o trvalý návrat některých občanů ze zahraničí do ČSFR. Viz Informační systém ODok [online]. Dostupné z: <<https://apps.odok.cz>>, [cit. 2021-08-21].

⁶¹ Šlo o novinářku Slávku Peroutkovou a Sylvu Součkovou, filosofa Václava Bělohradského, spisovatele Petra Krále (Chrzanovského) a Jiřího Grušu, karikaturistu a filmového režiséra Ivana Steigera, historika a politického vězně Jana Tesaře a jeho ženu Annu Koutnou, divadelníky Jaroslava Gillara a Davida Radoka a překladatelku Hedvu Kovalyovou (jejíž první muž Rudolf Margolius byl popraven v prosinci 1952). K tomu usnesení vlády České republiky č. 115, 193, 266 a 552 z roku 1991, č. 79 a 145 z roku 1992. Viz Informační systém ODok [online]. Dostupné z: <<https://apps.odok.cz>>, [cit. 2021-08-21].

Od roku 2003 sídlil Z. Kryštůfek trvale v Praze. Byl přizván okruhem mladších právníků kolem blogu *Jiné právo*, aby se podílel se svou reflexí v jímí redigovaném projektu shrnujícím komunistické deformace československého právního řádu. Tak vznikla Kryštůfkova stať *Komunistické právo v Československu*, v níž i na základě svých osobních zkušeností popisoval, jak zejména v prvních patnácti letech po únoru 1948 docházelo u nás pod sovětským vlivem k degradaci právního vzdělání, deformacím právní praxe, zneužívání práva při postihu nevinných osob komunistickým režimem i k akceptování třídního přístupu v právní teorii a k budování účelových modelů pro vytváření fikce demokracie. Poukázal přitom i na dvě odlišné linie tehdejší právní teorie: zatímco pro jednu bylo třeba právo přizpůsobovat ideologickým konceptům marxismu-leninismu (Z. Mlynář, M. Lakatoš aj.), pro druhou byla rozhodující „sebezdokonalovací schopnost“ komunistické strany (V. Knapp).⁶²

Zdenek Kryštůfek zemřel v Praze 21. října 2011 ve věku 91 let.⁶³ V průběhu svého života se dočkal některých poct (mj. dvě pamětní medaile účastníka protinacistického odporu a „*Order of the Coif*“, ocenění udělované v USA významným právníkům). Byl členem řady mezinárodních společností a v roce 1993 se stal čestným členem Českého sdružení pro právní a sociální filosofii. Jako badatel prosazoval Z. Kryštůfek do právní vědy sociologické metody a upřednostňoval nomotetický přístup před idiografickým. Jeho práce se vyznačují seriózním zvládnutím širokého základu odborné vědecké literatury, metodickou jasností a pečlivostí vědecké práce, schopností zobecňování na základě pečlivě prováděné analýzy, erudicí, vysokou literární kulturou a logickou sevřeností ve výkladu látky.

2. Odchody dalších pracovníků Ústavu státu a práva ČSAV do exilu

Vraťme se ještě do doby prvních měsíců a let po srpnu 1968, tedy do doby, kdy Z. Kryštůfek – naštěstí pro něj z bezpečných míst v Rakousku a Anglii – vyjednával o podmínkách svého možného návratu a rozhodoval se, zda má či nemá zůstat v exilu. Je třeba připomenout, že v podobné situaci nebyl ani zdaleka sám. Jen v letech 1968–1969 emigrovalo ze socialistického Československa nejméně 70 tisíc a až do konce normalizačního období v roce 1989 cca 150–200 tisíc občanů.⁶⁴ Ze samotné ČSAV jakožto tehdejší největší neuni-verzitní vědecké instituce odešlo do exilu v roce 1968 nejméně 180 jejích pracovníků, v roce 1969 dokonce 226 a ještě v roce 1970 dalších 133 pracovníků; celkem od vpádu okupačních vojsk až do konce normalizační éry emigrovalo odtud prokazatelně nejméně 610 osob, ve skutečnosti však asi o několik desítek více.⁶⁵

Časný odchod do emigrace se přitom ukázal jako poměrně prozíravý postup, uvážíme-li, že od roku 1969 se v ČSAV – podobně jako v celé tehdejší společnosti – začaly prosazovat

⁶² KRYSŤUFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*, s. 931–951.

⁶³ Za laskavé zaslání smutečního oznámení Z. Kryštůfka děkuji panu Pavlu Kozákovi.

⁶⁴ NEŠPOR, Z. R. *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty*, s. 49–50; VILÍMEK, T. Emigrace jako forma protestu v letech 1968/69 až 1989. In: BRANDES, D. – IVANIČKOVÁ, E. – PEŠEK, J. (eds). *Uprchlíci a azytlanti v zemi sousedů. Československo a Německo v letech 1933 až 1989*. Praha: Česko-německá komise historiků, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2019, s. 295–296.

⁶⁵ KOSTLÁN, A. *Útěky do emigrace a Československá akademie věd*, s. 82–83. Viz i HÁLEK, J. „Ve znamení bdělosti a ostražitosti“: *Zahraniční styky a emigrace pracovníků ČSAV v dobových dokumentech (1953–1971)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2011.

stále bolestivěji sankční prvky uvozující novou, tzv. normalizační etapu, spjatou s posilováním autoritářské role státu na úkor občanské společnosti a opětným omezováním výjezdů. Řada humanitních a společenskovedních pracovišť ČSAV byla zrušena nebo zcela přebudována a na všech zavládl nový duch nadřazující přísnou loajalitu vůči komunistické moci nad vědeckost zde řešených projektů a studií. Na řadu pracovníků ČSAV dopadl postih v rovině pracovní právní: jen v letech 1968–1971 byl v ČSAV ukončen pracovní poměr většinou v důsledku obligatorně prováděných pohovorů celkem s téměř 3 800 osobami, přičemž nejméně u dvou tisíc osob z nich musíme předpokládat, že šlo o politicky motivovanou perzekuci. Stovky dalších osob se na pracovištích ČSAV dostaly do druhořadého postavení v důsledku svého vyškrtnutí či vyloučení z řad členstva KSČ.⁶⁶

Podobný vývoj probíhal tou dobou i v rámci ÚSP. Nástup normalizace se v něm zpočátku ještě prolínal s úkoly, které si ústav dal v reformním období (proto se od něho v červenci 1969 na pár měsíců odloučil samostatný Politologický ústav ČSAV). V průběhu doby však i zde začalo naplno probíhat podřizování potřebám normalizačního vedení KSČ a státu, přehodnocování a uplatňování personálních sankcí.⁶⁷ Ze zhruba 70 odborných a vědeckých pracovníků ÚSP jich muselo 15–20 odejít, přičemž nejméně u jedenácti z nich můžeme předpokládat politické pozadí jejich odchodu.⁶⁸ V tomto počtu jsou kromě Z. Kryštůfka i další tři, respektive čtyři osoby, které se rozhodly pro odchod do exilu; seznámení s jejich osudy a motivacemi nám může nabídnout nejen větší vhled do tehdejších proměn právní vědy u nás, ale i komparativní materiál k výše popsaným Kryštůfkovým životním osudům.

2.1 Odborník na mezinárodní právo Jaroslav Žourek (1908–1979)

Z dalších odborníků, kteří se z řad zaměstnanců ÚSP rozhodli pro trvalý odchod do svobodného světa, je třeba nejprve jmenovat J. Žourka.⁶⁹ Ten pocházel z chudé a početné rodiny z Přílepu u Holešova a musel prokázat hodně píle a nadání, aby byl vybrán československými úřady jako stipendista na francouzské střední škole, a to v rámci sekce v Nîmes (tamní *Lycée Alphonse Daudet*, jež je součástí *Académie de Montpellier*). Maturoval tu v roce 1927 a kromě dobré znalosti francouzštiny si odtud přinesl schopnost snadného společenského kontaktu v cizojazyčném prostředí. Od podzimu 1927 studoval na Právnické fakultě UK v Praze, kde v prosinci 1932 dosáhl titulu doktora práv.⁷⁰ Po studiích pracoval řadu let jako auskultant a od roku 1936 jako soudce u Krajského soudu v Praze, zároveň však

⁶⁶ MÍŠKOVÁ, A. – BARVÍKOVÁ, H. – ŠMIDÁK, M. *Československá akademie věd 1969–1972. Restaurace komunistické moci ve vědě*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 72–76 a 131–139.

⁶⁷ K tomu ŽÁČKOVÁ, Z. *Viktor Knapp v Československé akademii věd*, s. 46–50; DUFKOVÁ, K. Poučení z krizového vývoje na Ústavu státu a práva ČSAV. In: HORÁK, P. – BOŠTÍK, P. – KARPÍŠEK, J. – STURZ, Z. (eds). *České, slovenské a československé dějiny 20. století X. Ústí nad Orlicí: Oftis*, 2015, s. 17–25.

⁶⁸ DUFKOVÁ, K. *Poučení z krizového vývoje na Ústavu státu a práva ČSAV*, s. 21; MARŠÁLEK, P. Česká právní věda (1948–1989). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin. Sv. I (A–Č)*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 161; ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. – SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada – Právo*. Praha: Paseka 2017, s. 311.

⁶⁹ Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje o J. Žourkovi čerpány z těchto zdrojů: AAV, fond ÚSP, k. 16, inv. č. 110/3, sign. 046 (Osobní spis J. Žourka); AAV, fond Vladimír Procházka, k. 14, inv. č. 364, sign. 11b 1, Korespondence J. Žourka; DEJMEK, J. *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha, 2013, s. 269; HNILICA, J. *Fenomén Dijon. Století českých maturit ve Francii*. Praha: Karolinum, 2017, s. 402–403.

⁷⁰ AUK, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 8, Matrika doktorů Univerzity Karlovy VIII. (1931–1934), strana 3687.

i jako asistent v semináři mezinárodního práva u profesora Antonína Hobzy na PF UK.⁷¹ Již v období první republiky působil často i v zahraničí a získával si tu renomé;⁷² postupně se tak před ním otevírala i další možnost profesionálního uplatnění, a to na poli mezinárodní diplomacie. Od roku 1937 pak začal působit na Ministerstvu zahraničních věcí v sekci pro Společnost národů. V roce 1938 působil už v Ženevě jako sekretář československé vládní delegace na shromáždění Společnosti národů.

Po konci druhé světové války se vrátil ke své práci v Černínském paláci, a to záhy jako vedoucí generálního sekretariátu Ministerstva zahraničních věcí. V roce 1947 se poprvé zúčastnil Valného shromáždění Organizace spojených národů (dále OSN), kde pak zasedal pravidelně v VI. (právní) komisi. V listopadu 1948 byl jako společný kandidát Československa, Sovětského svazu, Ukrajiny a Polska zvolen do patnáctičlenné Komise OSN pro mezinárodní právo (*UN International Law Commission*, ILC); obstál tak v konkurenci celkového počtu 74 uchazečů z 46 zemí.⁷³ Členem této významné komise, podléhající přímo generálnímu tajemníkovi OSN, pak byl v letech 1949–1961; v roce 1956 byl na funkční období jednoho roku zvolen jejím prvním místopředsedou a o rok později jejím předsedou.⁷⁴

Složité a časově náročná agenda projednávaná v této komisi se však nestala jediným úkolem, který J. Žourek plnil pro OSN. Časem byl delegován i do dalších komisí a orgánů řešících významné problémy právního ukotvení základních instrumentů mezinárodních vztahů, a tak trávil každoročně týdny (a někdy měsíce) pobytem v Ženevě, Paříži, Haagu, Římě či v jiných západoevropských metropolích. Významné bylo jeho působení v komisi pro kodifikaci konzulárního práva a přípravu konzulární konvence, jejíž činnost vyústila v přijetí tzv. vídeňské konzulární konvence a dalších dokumentů v dubnu 1963.⁷⁵ Působil mimo jiné i v řadě orgánů věnujících se námořní a vnitrozemské plavbě (se zvláštním zřetelem na prosazení práva vnitrozemských států na svobodný přístup k moři). Bulharská vláda jej ustanovila v lednu 1959 soudcem *ad hoc* u Mezinárodního soudního dvora v Haagu (v procesu *Bulharsko kontra Izrael* ve věci leteckého incidentu). V roce 1968 patřil do okruhu řešícího otázku práva na užití atomových zbraní.

Při řešení všech těchto úkolů J. Žourek svědomitě dodržoval direktivy, které dostával z Ministerstva zahraničních věcí, takže jeho návrhy a formulace vždy posilovaly v dané oblasti zájmy sovětského bloku. Činil tak však vždy velmi zasvěceným a kultivovaným způsobem, což významně zvyšovalo jeho renomé u západoevropských partnerů. Pronikl tak do vrcholného managementu *International Law Association* (ILA); další prestižní mezinárodní organizace, kterou byl *Institut de droit international* (IDI), jej v září 1961 jmenovala svým přidruženým členem. Od roku 1957 pravidelně přednášel na různá témata v Haagské akademii mezinárodního práva (*Académie de droit international de La Haye*).

⁷¹ O úzké vazbě J. Žourka na A. Hobzu svědčí jejich korespondence – viz AAV, fond Antonín Hobza, k. 2, inv. č. 209, sign. II b 1, Osobní korespondence 1932–1953.

⁷² V roce 1934 v Budapešti na zasedání *International Law Association* (ILA) při jednání o výkladu Briand-Kellogova paktu z roku 1928 na sebe upozornil tehdy ještě ojedinělým názorem, že útočná válka je mezinárodním zločinem. Viz i ŽOUREK, J. *Snahy o organizaci míru v americkém světadílu*. Praha: Československé sdružení pro mezinárodní právo, 1938.

⁷³ The International Law Commission. *The International Law Quarterly*. 1948–1949, Vol. 2, No. 4, s. 642–643.

⁷⁴ *Yearbook of the International Law Commission*. 1956, Vol. II, s. 253. Ibidem. 1957, Vol. II, s. 132.

⁷⁵ Viz ŽOUREK, J. Le statut et les fonctions des consuls. *Académie de droit international. Recueil des cours*. 1962, T. 106, Part II, s. 357–497.

Zatímco na mezinárodním poli slavil J. Žourek úspěch za úspěchem, horší to bylo se zajištěním jeho stálého místa doma, v Československu. V roce 1948 (už po únorových událostech) dosáhl sice na PF UK docentury, nicméně již v říjnu 1949 mu škola dala najevo, že s jeho výukou nadále nepočítá; jen dočasný ráz mělo i jeho pedagogické působení na Vysoké škole politické a sociální. Jeho situace na Ministerstvu zahraničních věcí byla rovněž čím dál tím složitější; nebyl tu dokonce ani uznán za člena KSČ, když došlo ke sloučení této strany se sociálnědemokratickou stranou, jejímž byl členem. Situaci mělo vyřešit založení Kabinetu pro mezinárodní právo ČSAV, který byl pro něj pod záštitou A. Hobzy vytvořen v roce 1954.

V době, kdy J. Žourek přicházel do ČSAV, existovalo tu pouze jediné další právní pracoviště, kterým byl Kabinet dějin státu a práva ČSAV, v jehož čele stál V. Vaněček; počítalo se tehdy ještě i se vznikem Kabinetu pro stát a právo Svazu sovětských socialistických republik (dále SSSR) a lidových demokracií, který měl vést Vladimír Procházka.⁷⁶ O rok později ale už všechno bylo jinak, protože ČSAV přistoupila na ideu budování velkých ústavů, pokrývajících plošně celé vědní obory. Žourkův Kabinet pro mezinárodní právo byl proti jeho vůli včleněn do vznikajícího ÚSP, kde pak docházelo k řadě konfliktních situací mezi ním a ředitelem V. Knappem i Základní organizací KSČ ústavu. Situace pak vyvrcholila v záporném hodnocení Žourkovy osoby v rámci třídně-politické prověrky na konci roku 1958; s odvoláním na tuto prověrku byl pak V. Knappem v únoru 1959 zproštěn funkce vedoucího oddělení mezinárodního práva.

Proti tomuto a podobným útokům se J. Žourek bránil nejen argumentačně, ale hledal i vhodnou mocenskou oporu. Tu mu částečně poskytovalo Ministerstvo zahraničních věcí, odvolával se i na sovětské právníky působící pro OSN. Ochrannou ruku nad ním dlouho držel předseda VII. sekce ČSAV V. Procházka, se kterým se sblížil v roce 1948 na Valném shromáždění OSN. Do jaké míry souvisela s jeho ohroženou pozicí i jeho blíže nespecifikovaná činnost, v jejímž důsledku uvízlo jeho jméno ve stejné době (k 19. 11. 1959) ve jmenné evidenci StB, to se můžeme jen dohadovat.⁷⁷ Teprve postupující politické tání ve společnosti v průběhu let 1963–1968 omezovalo ve větší míře tlak vyvíjený na J. Žourka jeho zaměstnavatelem – nepochybně i v důsledku zvyšujícího se počtu výjezdů jiných pracovníků ČSAV do kapitalistické ciziny, v jehož důsledku postupně opadala závist vyvolávaná jeho exkluzivním postavením.

Od listopadu 1967 působil J. Žourek se souhlasem vedení ÚSP jako zvaný profesor na Právnické fakultě Ženevské univerzity. Odtud pak přešel do Kanady na *Queen's University* v Kingstonu (Ontario), která na jeho hostování ve školním roce 1969/1970 obdržela zvláštní dotaci od *Canada Council*.⁷⁸ K 30. červnu 1970 mu vypršela termínovaná smlouva v ÚSP a ředitel V. Knapp ohlásil nadřizovým místům, že s jejím prodloužením už nepočítá.⁷⁹

⁷⁶ Československá akademie věd. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1954, s. 48–49.

⁷⁷ Viz ABS, Protokol registrace svazků spolupracovníků pro reg. č. 10621–12388, vedený 1. zvláštním odborem MV, fol. 8v, reg. č. 10774. Svazek byl archivován k 29. 12. 1961 a zničen v roce 1984 – viz Archivní protokol agenturních svazků a map vlastnoručních zpráv spolupracovníků pro poř. č. 50847–54094, vedený 1. zvláštním odborem MV, fol. 186r–187v, poř. č. 540023. Využívám digitalizované kopie těchto dokumentů – viz Archiv bezpečnostních složek. Jmenné evidence [online]. Dostupné z: <<https://www.abscr.cz/jmenne-evidence>>, [cit. 2021-07-22].

⁷⁸ MALLOY, R. L. The Canada Council and Its International Aspects. *International Education and Cultural Exchange*. 1970, Vol. 6, s. 16.

⁷⁹ Viz AAV, fond ÚSP, k. 16, inv. č. 110/3, sign. 046 (Osobní spis J. Žourka), dopis ředitele ÚSP V. Knappa místopředsedovi ČSAV B. Rosickému ze dne 1. 7. 1970: „*Dr. Žourek je zatím ještě legálně na Univerzitě v Kingstonu v Kanadě, nesplnil*

Emigrantem se tedy J. Žourek stal v poměrně pokročilém věku 62 let, což bylo dost neobvyklé; v rámci posrpnové emigrace se totiž do exilu odhodlávali především o dost mladší vědci, stojící buď na prahu své kariéry, nebo na jejím vrcholu.⁸⁰ Dá se předpokládat, že si J. Žourek konečně dost užíval svobodné cestování bez zbytečného omezování ze strany státu či zaměstnavatele. Spolupracoval tehdy s různými menšími evropskými institucemi (*Université Nancy-II* ve Francii, *Institute of International Public Law and International Relations* v řecké Soluni) a dovedl k vydání svou zásadní práci o používání síly v mezinárodním právu, která si svůj význam udržela podnes.⁸¹

2.2 Politolog Josef Pokštefl (1927–2013)

Průběh emigrace v případě J. Žourka byl velmi obdobný tomu, jakým způsobem probíhal odchod do exilu u značné části tehdejších vědců zejména z přírodovědných oborů; předpokládala se tu totiž důvěrná znalost prostředí, do kterého se emigrovalo, z dřívějších studijních nebo pracovních pobytů.⁸² Odcházející tak nevstupoval do neznáma, ale měl dobré informace o způsobu práce i komunikace na daném pracovišti a v dané zemi; nemusel se tak vyrovnávat s řadou komunikačních a socializačních překážek, kterým musely čelit osoby, jež se zároveň s emigrací odhodlávaly k svému více méně prvnímu vstupu do tehdejšího západního světa. V tomto ohledu se od J. Žourka výrazně lišila skupina dvou, respektive tří dalších pracovníků ÚSP, kteří rovněž na začátku či v průběhu normalizačního období odešli do exilu, totiž J. Pokštefla, I. Bystřiny a svým způsobem též Z. Mlynáře.

Výše uvedené pracovníky ÚSP spojovaly i některé další společné znaky. Byli zhruba stejného věku (narozeni 1924 a 1927, respektive 1930), vysokou školu studovali až po skončení druhé světové války jako mladí komunisté (vedle PF UK se tak v jejich vzdělání uplatňovala i moskevská univerzita) a jejich odborná činnost byla v daleko větší míře propojena s jejich politickými a mocenskými ambicemi. Ve velké míře se u nich v průběhu 50. a 60. let vyskytoval i pocit nadřazené elity, který se projevoval v nadužívání vzorců jednání, jež obecně v oné stísněné době byly považovány za nevhodné; o to citlivěji pak ovšem reagovali na své vynucené přesouvání na vedlejší kolej po srpnu 1968.

J. Pokštefl byl původně odborně také zaměřen na mezinárodní právo.⁸³ V roce 1950 absolvoval PF UK, kde o deset let později dosáhl i vědecké hodnosti kandidáta právních věd (CSc.). Byl členem KSČ od roku 1947, nicméně od začátku 60. let projevoval řadu osobních postojů, které ve srovnání s oficiální stranickou linií vyznívaly neortodoxně.⁸⁴

---

však podmínku, kterou jsem mu dal, totiž, aby před uplynutím doby, na kterou byla pracovní smlouva uzavřena, tj. před 1. červencem 1970, dal závazné prohlášení, že nebude žádat další prodloužení svého pobytu v Kanadě. V důsledku toho jeho pracovní poměr nebyl automaticky obnoven a skončil, jak uvedeno, dne 30. června 1970."

⁸⁰ KOSTLÁN, A. *Útěky do emigrace a Československá akademie věd*, s. 88–91.

⁸¹ ŽOUREK, J. *L'interdiction de l'emploi de la force en droit international*. Leiden – Genève: A.W. Sijthoff, Institut Henry-Dunant, 1974.

⁸² U špičkových vědců odcházejících z ČSAV do exilu po srpnu 1968 mělo tuto předběžnou zkušenost 76 % – viz KOSTLÁN, A. *Útěky do emigrace a Československá akademie věd*, s. 102–104.

⁸³ Pokud není uvedeno jinak, jsou fakta k J. Pokšteflovi čerpána odtud: AAV, fond ÚSP, k. 16, inv. č. 110/3, sign. 046, osobní spis Josefa Pokštefla.

⁸⁴ Tyto postoje evidovala i StB, a to v důsledku faktu, že od roku 1957 až do doby jeho exilu na něj donášel jeden z jeho blízkých spolupracovníků. Viz ABS, sign. KR-816019 MV, část 10.

V roce 1961 byl J. Pokštefl vyšetřován, a to v souvislosti s emigrací v rodině a v rámci kauzy tehdy zatčeného slepého intelektuála Klementa Lukeše. Zdá se, že právě v souvislosti s těmito jeho problémy došlo v roce 1963 k jeho přechodu (původně jen na dvouletou stáž, posléze natrvalo) z PF UK do ÚSP. Na PF UK pak nadále vyučoval už jen jako externista. Pedagogicky působil i v Institutu osvěty a novinářství UK (od roku 1965 Fakulta osvěty a novinářství UK), na Vysoké škole stranické ÚV KSČ a na Vojenské politické akademii Klementa Gottwalda. Byl členem komise Ministerstva zahraničních věcí pro odzbrojení.

Ve svých odborných pracích se věnoval od roku 1951 především otázkám odzbrojení a mezinárodní diplomacie;⁸⁵ vyvrcholením jeho snahy na tomto poli byla studie o válečném právu a jeho perspektivách z roku 1969.⁸⁶ V tandemu s Čestmírem Čepelkou pak připravoval shrnující a studijní texty o mezinárodním právu.⁸⁷ V druhé polovině 60. let začal vyjíždět za vědeckými účely i do zahraničí, a to zejména do Itálie (IUEE v Turíně), Jugoslávie a Spolkové republiky Německo. Tematika jeho prací jej však vtahovala směrem k popularizační a propagandistické práci. Spolupracoval často s denním tiskem (zejména *Rudé právo*, *Práce* a slovenská *Smena*) s týdeníky (*Kulturní tvorba*, *Literární noviny*) i s rozhlasem (zejména se zahraničním vysíláním) a televizí. Jeho první samostatnou publikaci poukazující na ohrožení socialistického bloku atomovými zbraněmi vydal Svazarm na pomoc svým propagandistům a agitátorům.⁸⁸ Podobné instruktážní publikace pak připravoval i pro Svaz československo-sovětského přátelství, Knihovničku *Rudého práva* a pro Československou společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí (od roku 1965 Socialistická akademie), v níž působil i jako člen její vědecko-metodické rady.

V průběhu roku 1968 se dal J. Pokštefl zcela pohltit svými politickými funkcemi. Stal se členem předsednictva Obvodního výboru KSČ na Praze 1 (dále OV KSČ), působil i na MV KSČ. Byl zastáncem prosazovaných změn, které – pokud můžeme soudit z jeho retrospektivní analýzy vývoje Pražského jara, jak ji o pár let později otiskl v časopise *Svědectví* – chápal jako zákonitě vyvrcholení dosavadního vývoje, jenž měl vyústit v „transformaci politického systému stalinského typu v otevřený pluralistický systém demokratického centralismu“, aniž by přitom společnost navedl k restauraci kapitalistických vztahů.⁸⁹ Po vstupu sovětských vojsk v srpnu 1968 patřil k organizátorům později neuznaného vsočanského sjezdu KSČ, který se již den po invazi, 22. srpna 1968, vyslovil proti okupaci. Hlasy poukazující na Pokšteflovu činnost však začaly sílit až poté, co se v únoru 1969 zúčastnil ve Stockholmu konference k situaci v Československu, kterou organizoval Bertrand Russel, a přidal se tak k hlasům nadále odsuzujícím sovětskou invazi.⁹⁰

⁸⁵ POKŠTEFL, J. *Opravdu nelze odzbrojit?* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958; POKŠTEFL, J. *Odzbrojení: utopie nebo realita*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960; POKŠTEFL, J. *Co je diplomacie*. Praha: Svoboda, 1966.

⁸⁶ POKŠTEFL, J. *Význam a platnost mezinárodního práva válečného v současných mezinárodních vztazích*. Praha: Academia, 1969.

⁸⁷ ČEPELKA, Č. – POKŠTEFL, J. *Co vědět z mezinárodního práva*. Praha: Orbis, 1964; ČEPELKA, Č. – POKŠTEFL, J. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

⁸⁸ POKŠTEFL, J. *Proti atomové válce, za odzbrojení*. Praha: Svazarm, 1958.

⁸⁹ POKŠTEFL, J. Pražské Jaro: předpoklady, reality, výhledy. *Svědectví*. 1971, roč. XI, č. 42, s. 231–238. Toto jeho zamyšlení vyvolalo v normalizačním *Rudém právu* nenávistnou reakci – viz DOLEJŠÍ, V. Co znamená: bojovat za nové? *Rudé právo*. 1972, roč. 52, č. 115, 18. 5., s. 3.

⁹⁰ Je uváděn mezi osobami účastnicími se této konference – viz McMaster University Library (Kanada), Bertrand Russell Archives, BRACERS Notes, Record No. 66118 [online]. 24. 6. 2014 [cit. 2021-07-29]. Dostupné z: <<https://bracers.mcmaster.ca/66118>>.

Na PF UK s ním sice v roce 1969 proběhlo habilitační řízení, ale bylo následně komisí suspendováno. J. Pokštefl byl tehdy na odsouhlaseném pobytu v německém *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* v Heidelbergu, kde směl zůstat až do konce roku 1969, ředitel V. Knapp s ním nicméně nakonec právě k 31. prosinci toho roku rozvázal pracovní poměr. Tečku za jeho možným návratem do vlasti pak definitivně udělalo *Rudé právo*, když v lednu 1970 takto informovalo o změnách na OV KSČ pro Prahu 1: „Plénum OV KSČ také dořešilo případ Josefa Pokštefla a vyloučilo ho z řad členů KSČ za činnost v předsednictvu OV a v OV KSČ, která byla v rozporu se stanovami strany, za hrubé poškození zájmů ČSSR v zahraničí a za útoky proti SSSR. Navíc plénum konstatovalo, že jeho pobyt v zahraničí je nezákonný.“⁹¹

Po svém odchodu do exilu se J. Pokštefl pohyboval v okruhu některých tehdejších západoněmeckých politologických institucí (kromě již výše zmiňovaného heidelberského ústavu zejména *Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien* v Kolíně nad Rýnem), ale převaha jeho činnosti směřovala spíše opět do oblasti politických ambicí tehdejší československé levicové emigrace. Byl členem redakčního kruhu časopisu *Listy* a často sem psal kritické články o situaci v Československu.⁹² Patřil tak k blízkým spolupracovníkům Jiřího Pelikána a později i do odbornického zázemí, o které se ve svých exilových aktivitách opíral Z. Mlynář. V roce 1974 se zúčastnil ve Vídni symposia *Československá otázka v kontextu s mezinárodním napětím*, kde přednesl referát nazvaný *Cuius religio, eius regio?*⁹³ Později patřil k politickým komentátorům českojazyčného vysílání Německého rozhlasu, podílel se tu i na rozhlasových kurzech německého jazyka. Patřil tak mezi osoby pečlivě sledované z domova ze strany StB, která přitom jeho roli v opozičním hnutí značně přeceňovala, protože se o něm domnívala, že ve spojení s P. Pithartem hraje významnou úlohu ve výměně informací mezi exilem a domácím disentem.⁹⁴ V roce 1978 mu bylo odňato československé státní občanství a byl zařazen na INO (Index nepřátelských osob).

Jeho odborná produkce v exilu se zaměřovala na analýzu vývoje socialistického státu a společnosti v Československu. V roce 1978 se Pokštefl zabýval otázkami ideologického přehodnocování Pražského jara;⁹⁵ v roce 1982 pak nabídl přehlednou práci o československém ústavním a vládním systému.⁹⁶ V této knize navázal na práci badatelky Magdaleny Tramerové a zaměřil se nejen na formální a socialistickým státem deklarovanou politikou a státní strukturu v poválečném Československu (včetně ekonomických aspektů a oblasti lidských a občanských práv), ale především umožnil nezasevěnému zahraničnímu

⁹¹ Kádrové závěry OV KSČ Praha 1. *Rudé právo*. 1970, roč. 50 (72), č. 16, 20. 1., s. 2.

⁹² HAVLÍČEK, D. *Listy v exilu. Listy*. 2005, č. 1. [cit. 2021-07-29]. Dostupné z: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010503>>.

⁹³ Jeho plný text ABS, sign. KR-816019 MV, část V, s. 11–50.

⁹⁴ Viz ABS, sign. KR-816019 MV, Memorandum X. správy FMV v akci „Hrabě“, signální svazek 3634, ze dne 25. 3. 1976, s. 4: „JUDr. PITHART je pravděpodobně vedoucím organizátorem informátorské sítě v ČSSR, která je specializovaná na sběr informací nejrůznějšího druhu, které jsou odesílány dosud nezjištěnými kanály do předsunuté PELIKÁNOVI [sic!] expositury v NSR, řízené dr. Josefem Pokšteflem. Tato informátorská síť je vydržovaná ze zahraničních emigrantských fondů, které různými cestami, zpravidla prostřednictvím osobních spojek, jsou dopravovány do ČSSR.“

⁹⁵ POKŠTEFL, J. *Die ideologische Bewältigung des Prager Frühlings in der ČSSR 1969–1976*. Köln: Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien, 1978.

⁹⁶ POKŠTEFL, J. *Verfassungs- und Regierungssystem der ČSSR* [=Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 42]. München – Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1982. Recenzi na tuto knihu přinesl KRYSTUFEK, Z. In: *East Central Europe*. 1984, Vol. 10, No. 1–2, s. 240–241.

pozorovateli proniknout do toho, jak se tato struktura stávala do značné míry jen formální fasádou, protože byla zevnitř nahlodána komunistickými mocenskými strukturami a mechanismy, jejichž analýza „je pro porozumění formálním strukturám nepostradatelná a jejíž nevzetí v potaz by mohlo vést k scestným závěrům“.⁹⁷

Ve své další knize z roku 1984 nabídl analýzu ústavněprávních a legislativních souvislostí sociálních proměn v Československu, a to pro tři následné etapy. Napřed se věnoval proměně demokratického systému vlivem prosazování mocenského monopolu komunistické strany stalinského typu, pak se zaměřil na vývoj v období Pražského jara a na závěr na posrpnové, normalizační období (Pokštefl je označuje termínem „die Restalinisierung“). V pozadí jeho úvah byla neustále otázka, do jaké míry je vůbec socialistické zřízení slučitelné s demokratickými tendencemi.⁹⁸

2.3 Politolog a politik Zdeněk Mlynář (1930–1997)

Mezi další osobnosti, kterým musíme na tomto místě věnovat pozornost, patří i český politik a politolog Z. Mlynář (původním jménem Zdeněk Müller), protože i on byl dlouholetým pracovníkem ÚSP a strávil později část svého života v exilu. Z. Mlynář vstoupil záhy po válce již v necelých 16 letech do KSČ a působil pak jako funkcionář v Československém svazu mládeže. V letech 1950–1955 studoval na právnické fakultě Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova.⁹⁹ Po návratu do Prahy pracoval od podzimu 1955 na Generální prokuratuře v Praze jako vedoucí odboru pro všeobecný dozor. Když odtud musel po konfliktu s ministrem vnitra R. Barákem odejít, bylo mu umožněno od října 1956 dohodou o převedení mezi generálním prokurátorem Janem Bartuškou a ředitelem Ústavu práva V. Knappem pracovat v ÚSP.¹⁰⁰ V dubnu 1960 zde obhájil kandidátskou práci *Politické učení N. Machiavelliho (Ke kritice idealistických interpretací jeho teorie)*, za což mu byla udělena vědecká hodnost kandidáta právních věd (CSc.).¹⁰¹ Stál pak v čele oddělení teorie státu a práva, působil i ve Vědeckém kolegiu ČSAV pro vědy o státu a právu. Odborně se zaměřoval na dvě velká témata, jednak na teorii socialistického státu,¹⁰² jednak na dějiny politických ideologií.¹⁰³ Souběžně působil i na PF UK, kde v roce 1963 dosáhl docentury. Velmi záhy se začal se svými názory obracet i k tehdejší veřejnosti, a to prostřednictvím

⁹⁷ POKŠTEFL, J. *Verfassungs- und Regierungssystem der ČSSR*, s. 11. Z němčiny přeložil autor této stati.

⁹⁸ POKŠTEFL, J. *Der soziale Wandel in der ČSSR und sein Reflex auf das politische und Verfassungssystem*. Marburg/Lahn: J.-G.-Herder-Institut, 1984.

⁹⁹ Z početné autobiografické a sekundární literatury: MLYNÁŘ, Z. *Mráz přichází z Kremle*. Praha: Zeď, 2018 (původně vyšlo německy a česky 1978); MLYNÁŘ, Z. *Socialistou na volné noze*. Praha: Prospektum, 1992; CATALANO, A. Zdeněk Mlynář a hledání socialistické opozice. Od aktivní politiky přes disent k ediční činnosti v exilu. *Soudobé dějiny*. 2013, roč. 20, č. 3, s. 277–344; DUFKOVÁ, K. – RÁKOSNÍK, J. Political Sociology of the Zdeněk Mlynář Research Team. *Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen = Prague Economic and Social History Papers*. 2014, Vol. 20, No. 2, s. 94–108. Viz též DUFKOVÁ, K. *Zdeněk Mlynář a jeho působení na Československé akademii věd*. Diplomová práce. Praha: Filosofická fakulta UK, 2014.

¹⁰⁰ Viz výměna dopisů mezi nimi ze dne 6. 9. a 1. 10. 1956, in: AAV, fond ÚSP, k. 16, inv. č. 110/3, sign. 046, osobní spis Zdeňka Mlynáře. Odtud také přebírám další data o působení Mlynáře v ČSAV, není-li uvedeno jinak.

¹⁰¹ KRYŠTŮFEK, Z. Obhajoba kandidátské práce z oboru dějin politických ideologií. *Právník*. 1960, roč. 99, č. 8, s. 787–791.

¹⁰² Viz např. MLYNÁŘ, Z. *K teorii socialistické demokracie*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. MLYNÁŘ, Z. *Rozvoj socialistické demokracie – podmínka výstavby komunismu*. Praha: Svět sovětů, 1962; MLYNÁŘ, Z. *Stát a člověk. Úvahy o politickém řízení za socialismu*. Praha, 1964.

¹⁰³ MLYNÁŘ, Z. *Z dějin západoevropských politických ideologií, sv. I. Renesance a reformace*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

komunistického tisku (*Rudé právo*) i kulturně politických časopisů (*Kultura*, *Plamen*, *Literární noviny*).

Vedle své akademické dráhy pokračoval Z. Mlynář i v politické práci v rámci KSČ. Působil jako lektor MV KSČ i ÚV KSČ, vypracovával propagandistické brožury, byl členem řady komisí ÚV KSČ, zastával různé významnější i méně významné funkce. Od roku 1964 byl tajemníkem právní komise ÚV KSČ, která se spolupodílela na formulování všech závažných rozhodnutí v oblasti fungování státu a politického režimu; byl i členem politickoorganizační komise pro přípravu XIII. sjezdu KSČ. K významnému prolnutí jeho stranických a vědeckých úkolů došlo v roce 1966 založením mezioborového týmu „pro rozvoj demokracie a politického systému naší společnosti“; ten měl – podobně jako tým Oty Šika pro ekonomickou oblast či tým věnující se vědecko-technické revoluci pod vedením Radovana Richty – zvážit, do jaké míry by prospělo k vyřešení vážných společenských a ekonomických problémů tehdejšího Československa převzetí některých vzorů či modelů uplatňujících se v demokratických státech (tedy tehdejším slovníkem „na Západě“).¹⁰⁴ Tým měl podporu tehdejšího vedení ČSAV, které mj. umožnilo jeho pravidelné setkávání na zámku ČSAV v Tupadlech.

Rok 1968 přinesl pro Z. Mlynáře vyvrcholení jeho politické kariéry. Byl jednou z osob, které připravovaly text *Akčního programu KSČ* zveřejněného v dubnu toho roku. Dne 5. dubna 1968 byl zvolen členem sekretariátu ÚV KSČ a 1. června 1968 tajemníkem ÚV KSČ; dosáhl tedy jednoho z nejvlivnějších míst v hierarchickém aparátu komunistické moci. To s sebou nutně přinášelo reálné i formální omezení jeho dalšího působení v ÚSP. Po vstupu sovětských vojsk 21. srpna 1968 byl společně s A. Dubčekem a dalšími zadržován v budově ÚV KSČ a posléze transportován do Moskvy k jednání se sovětskými představiteli. Po návratu z Moskvy byl sice koncem srpna zvolen členem předsednictva ÚV KSČ, ale v polovině listopadu se všech svých funkcí v KSČ vzdal a vrátil se ke svým pracovním povinnostem v ÚSP. Už 20. prosince 1968 však dopisem požádal ředitele V. Knappa o rozvázní pracovního poměru dohodou, k čemuž pak k 31. prosinci toho roku skutečně došlo.

V září 1969 byl vyloučen z ÚV KSČ a v březnu 1970 ze samotné komunistické strany. Pracoval pak v entomologickém oddělení Národního muzea v Kunraticích. Když v únoru 1975 vypracoval Z. Mlynář rozsáhlou marxisticky pojatou analýzu Pražského jara a poslal ji ústředním výborům některých komunistických stran, které se měly v červnu 1976 účastnit společné porady v Berlíně,¹⁰⁵ byl ze strany StB vystaven četným represím. V lednu 1977 patřil mezi první signatáře dokumentu *Charty 77*; v důsledku toho byl propuštěn z Národního muzea a postaven pod policejní dozor v tzv. domácím vězení. Po různých nátlakových akcích na jeho osobu nakonec souhlasil s nabídkou na vystěhování ze země a 13. června 1977 odjel do Vídně. Podílel se pak na redakci exilových *Listů* a stal se jednou z hlavních postav té části československé exilové politické opozice, která stále tíhla k socialistickým ideálům a mocensky se orientovala na eurokomunistické hnutí.

¹⁰⁴ K týmu naposledy detailně HOPPE, J. – ŠKODOVÁ, M. – SUK, J. – CACCAMO, F., „O nový československý model socialismu.“ *Čtyři interdisciplinární vědecké týmy při ČSAV a UK v 60. letech*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2015; HOPPE, J. – ŠKODOVÁ, M. – SUK, J. – CACCAMO, F., „O nový československý model socialismu.“ *Edice dokumentů ke čtyřem interdisciplinárním vědeckým týmům při ČSAV a UK v 60. letech*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2016. Kysele působí komentáře, které na adresu týmu napsal ve svých pamětech tehdejší ředitel Ústavu státu a práva ČSAV: KNAPP, V. *Proměny času*, s. 186–187.

¹⁰⁵ MLYNÁŘ, Z. *Československý pokus o reformu 1968: analýza jeho teorie a praxe*. Köln – Roma: Index, 1975 (italský překlad Bari 1976). Viz i MLYNÁŘ, Z. *Socialistou*, s. 11–16.

V roce 1982 začal pracovat v *International Institute for Applied Systems Analysis*, mezinárodním ústavu sídlícím v Laxenburgu u Vídně, který vznikl v roce 1972 jako pokus o mezinárodní vědeckou spolupráci mezi oběma studenou válkou oddělenými mocenskými bloky. V roce 1989 se stal profesorem politických věd na univerzitě v Innsbrucku. Jeho tématem byla analýza reformního pokusu v Československu a její zobecnění v rámci vývoje politických systémů sovětského typu; publikoval na toto téma několik knih a desítky článků.¹⁰⁶ Nelze zapomenout ani na Mlynářovu integrující roli v rámci dvou kolektivních výzkumných projektů. Ve spolupráci s odborníky z řad československých posrpnových exulantů probíhal pod Mlynářovým vedením v letech 1979–1981 výzkumný projekt *Zkušenosti pražského jara 1968*, v jehož rámci bylo připraveno téměř třicet studií k mocensko-politickým, vojensko-obranným, společenským i ekonomickým souvislostem československého vývoje v období let 1967–1970. V letech 1982–1989 se pak stal Z. Mlynář i hlavním řešitelem mezinárodního projektu *Krisen der Systeme sowjetischen Typs*, který byl založen na komparaci vývoje v různých zemích sovětského bloku.¹⁰⁷

2.4 Politolog a sémiolog Ivan Bystřina (1924–2004)

Málokterý z českých právníků prošel během svého života tak podivuhodným obloukem, jako I. Bystřina (celým jménem Ivan Dostál-Bystřina): od stalinského dogmatika přes sovětský model moci bořícího „revizionistu“ až po mezinárodně uznávaného odborníka a profesora renomované západoněmecké univerzity ve zcela jiném oboru, než kterému se věnoval doma.¹⁰⁸ Již během studií na PF UK zde I. Bystřina jako asistent od roku 1948 vedl – jak pak sám vykazoval opakovaně ve svém životopise – první marxisticko-leninský seminář teorie státu a práva; doktorát tu získal v roce 1949. Byl členem KSČ od roku 1945, v roce 1948 byl pracovníkem sekretariátu ÚV KSČ, v letech 1949–1950 byl tajemníkem ideologické sekce tehdejší Právní rady při ÚV KSČ. Tou dobou pracoval též v Socialistické akademii, na Ministerstvu spravedlnosti a v kanceláři Národního shromáždění.

V letech 1950–1954 byl vědeckým aspirantem na právnické fakultě Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova a v této době si tu připravoval excerpta pro svou knihu *Právní podklady a právní instituce*.¹⁰⁹ Toto jeho dílo charakterizoval po létech Z. Kryštůfek takto: „Již v první polovině padesátých let mladý československý právník roztrídil za svého několikaletého pobytu v Moskvě všechny v té době povolené právní citáty, a tím, po vzoru Petra Abélarda, otevřel dveře pro další vývojový stupeň komunistické scholastické spekulace.“¹¹⁰ Na závěr studia v Moskvě v roce 1954 získal vědeckou hodnost kandidáta právních věd (CSc.), a to obhájením práce o lidové demokracii v Československu, která pak vyšla

¹⁰⁶ Z knih viz zejména: MLYNÁŘ, Z. *Krise v sovětských systémech 1953–1981. Příspěvek k teoretické analýze*. Köln: Index, 1983 (doplněné vydání Praha 1991); MLYNÁŘ, Z. *Was kann Gorbatschow ändern?* Freiburg: Herder, 1989. Jeho exilová bibliografie z let 1977–1990 viz MLYNÁŘ, Z. *Socialistou*, s. 231–235.

¹⁰⁷ K Mlynářově roli v těchto projektech a k jednotlivým dílům, která v jejich rámci vznikla, viz MLYNÁŘ, Z. *Socialistou na volné noze*, s. 84–85, 142–143; PREČAN, V. Ke spolupráci dvou posrpnových exilových nakladatelství. *Korespondence z let 1971–1987 s dodatky z roku 1996. Ročenka Československého dokumentačního centra 2003*. Praha: ČSDS, 2004, s. 133; CATALANO, A. *Zdeněk Mlynář a hledání socialistické opozice*, s. 317–339.

¹⁰⁸ Pokud není uvedeno jinak, opírají se fakta uváděná o Ivanu Bystřinovi až do jeho emigrace o tyto prameny: AAV, fond ÚSP, k. 14, inv. č. 110/1, sign. 046, osobní spis Ivana Bystřiny; ABS, sign. KR-846042 MV.

¹⁰⁹ BYSTRINA, I. *Právní podklady a právní instituce*. Praha: Orbis, 1954.

¹¹⁰ KRYŠTŮFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*, s. 947.

knižně česky v roce 1957. Hlavním účelem této práce bylo naroubování marxisticko-leninských dogmat o revolučním přechodu ke komunismu na československý poválečný vývoj. Bystřina v ní zastává názor, že již léta 1945–1948 je třeba u nás zařadit do etapy lidové demokracie, protože je to období, „kdy u nás vzniká a formuje se diktatura proletariátu, nový, vyšší typ státu [...]. Od února nelze již hovořit o procesu formování diktatury proletariátu, nýbrž o dalším upevňování plně proletářské diktatury.“¹¹¹

Po návratu z Moskvy působil v letech 1954–1955 opět jako asistent na PF UK. V roce 1955 jej vedení ČSAV pověřilo založením, organizováním a vedením Ústavu práva ČSAV. Bystřina tento úkol přijal a zpětně v roce 1958 svou roli popsal takto: „Tato práce, jako každé budování nové instituce, nebyla nijak snadná. [...] Personální základ ústavu, jenž byl tehdy vybudován, dodnes tvoří vlastní politicko-ideologické jádro ústavu i jádro jeho nynějších vědeckých úspěchů. [...] Zejména také byl vybojován boj o sloučení dosavadních malých pracovišť proti odporu s. Vaněčka a Žourka.“¹¹² Po jmenování V. Knappa ředitelem se stal jeho zástupcem a vedoucím oddělení teorie státu a práva. Později v ústavu působil jako vedoucí redaktor časopisu *Právník*, z řady důležitějších funkcí v ústavu byl však průběhem doby vytěšňován.

Vztah mezi ředitelem V. Knappem a jeho zástupcem I. Bystřinou měl charakter mocenského zápolení a byl dost konfliktní. V roce 1958 Bystřina konstatoval, že „s. Knapp jako ředitel vychází z koncepce přísného jedinonáčalija v řízení ústavu“ a postupuje vůbec byrokratickými a příliš centralistickými metodami.¹¹³ Uvítal by proto, kdyby mohl být poslán do Moskvy na dvouletou doktoranturu (za účelem získání vědecké hodnosti DrSc.) nebo kdyby přímo v Moskvě ČSAV pro něj vybudovala nevelké středisko pro koordinaci vědecké práce v oblasti věd o státu a právu. O pár let později se však již nezpěchoval ani výjezdům západním směrem. V letech 1962–1963 vyjel na stáž do již několikrát zmiňovaného IUEE v italském Turíně, v polovině 60. let obdržel stipendium na *Université libre de Bruxelles*. Pro zahraniční stáž byl jazykově velmi dobře vybaven, vedle ruštiny ovládal i francouzštinu, němčinu, polštinu a částečně angličtinu.

Svůj výchozí přístup k teorii státu a práva, který spočíval ve sladování tradičního pojetí se závaznými poučkami odvozenými z děl klasiků marxismu-leninismu a ze sjezdových stranických usnesení, postupně I. Bystřina opouštěl,¹¹⁴ přičemž si našel dvě nové platformy, k nimž soustředil svou odbornou aktivitu, a sice řešení právních souvislostí hospodářského vývoje a uplatňování exaktních, dobovou mluvou řečeno „kybernetických“ metod ve společenských vědách. Ohledně hodnocení hospodářského vývoje v Československu v průběhu 60. let se ztotožňoval s názorem prosazovaným tehdy Ekonomickým ústavem ČSAV a jeho ředitelem O. Šikem o nutné decentralizaci ekonomické sféry a jejím oživení vhodnými tržně ekonomickými prvky. Když v roce 1964 kritizoval na jednom

¹¹¹ BYSTRINA, I. *Lidová demokracie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 213. Kniha později vyšla i v ruské a japonské verzi.

¹¹² Viz Bystřinův dopis vedoucímu VII. sekce ČSAV V. Procházce z 4. 2. 1958 a jeho devítistránková příloha „Rozpory v názorech na poslání, úkoly a práci Ústavu práva a způsob jeho vedení“. AAV, fond Vladimír Procházka, k. 11, inv. č. 70, sign. IIb 1. Z korespondence Bystřiny s Procházkou vycházím i v následujícím výkladu.

¹¹³ Ibidem. K tomu i ŽÁČKOVÁ, Z. *Viktor Knapp v Československé akademii věd*, s. 23–24.

¹¹⁴ Dokladem toho je mj. publikace: BYSTRINA, I. – LAKATOŠ, M. *Některé otázky teorie práva*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960; BYSTRINA, I. – LAKATOŠ, M. Zur Problematik der Rechtsnorm als Instrument der rechtlichen Regulierung. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena*. 1966, Bd. 15, Nr. 3, s. 441–449.

semináři ministerstvo spravedlnosti, že ve prospěch této ekonomické potřeby není schopno upravovat dost pružně právní normy, vyvolal tím rozhořčenou stížnost tehdejšího ministra spravedlnosti Aloise Neumana adresovanou předsedovi ČSAV Františku Šormovi.

V roce 1965 nicméně již I. Bystřina působil v pracovní skupině pro hospodářskou legislativu při ÚV KSČ. Série jeho článků na ekonomické téma z let 1965–1968 se soustředila na potřebu vnášení tržních prvků do československé ekonomiky a na posilování vlastnických vztahů u podniků hospodařících samostatně podle tržního kritéria a autonomně vykonávajících podnikatelskou funkci.¹¹⁵ Na vědecké konferenci k „50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce“ v roce 1967 se pak I. Bystřina pustil i do kritiky sovětské soustavy řízení hospodářství.¹¹⁶ Ve zpětné kritice, která se na jeho hlavu snesla v období normalizace, byly odsuzovány právě tyto jeho názory, neboť v nich bylo shledáváno obnovování kapitalistického vlastnictví.¹¹⁷

S nemenším elánem se I. Bystřina pustil i do tématu prosazování exaktních a počítačových postupů v oblasti práva a ve společenských vědách vůbec, které chápal jako cestu k vědeckému řízení společnosti. V roce 1966 se stal vedoucím vědeckého týmu pro otázky použití exaktních a kybernetických metod v rámci Mlynářova výzkumného programu *Vypracování nového modelu socialistického politického systému v ČSSR*; poukazoval tehdy, že v socialistickém řízení společnosti vystupují proti sobě dvě protikladné tendence (na jedné straně tendence k vědě, k racionálnosti a odbornosti, tedy k dirigismu; na druhé straně tendence k rovnosti, ekvité, tedy k autonomii), které je třeba kombinovat ve složitý dynamický systém. Paralelně s tím se začal zabývat i otázkou znakovosti právních norem a vztahu právní vědy a jazyka.¹¹⁸

V průběhu politického tání byl I. Bystřina v šedesátých letech výrazně vtahován na kulturní scénu. V roce 1964 napsal kabaretní muzikál *Zmoudření Mefistovo*,¹¹⁹ pro 6. mezinárodní hegelovský kongres, který se konal v Praze v září 1966, připravil výklad o Franzí Kafkovi.¹²⁰ Měl blízko ke kulturně-politickému týdeníku československých spisovatelů *Literární noviny*, na jehož stránkách publikoval stále více otevřená zamyšlení a výzvy.¹²¹ V květnu 1968 apeloval na stránkách *Literárních listů* na poslance, aby nepřipustili promlčitelnost zločinů spáchaných vůči obětem komunistického režimu, „*neboť promlčecí lhůta u jistých závažných trestných činů nemohla v kritické době v důsledku nezákonného*

¹¹⁵ Viz zejména: BYSTRINA, I. *Společenské řízení, řízení hospodářství a úloha práva*. Praha: Academia, 1968 [= Studie ČSAV 1968, č. 2.], s. 87–123; STUNA, S. – BYSTRINA, I. Právní postavení podniku a otázky společenského vlastnictví. *Právník*. 1968, roč. 107, č. 3, s. 210–224.

¹¹⁶ BYSTRINA, I. Vznik ekonomického systému v Říjnu a po Říjnu (Idea, projekt a realita). *Právník*. 1967, roč. 106, č. 10, s. 904–921. Ke konfliktní situaci, kterou jeho názory vzbudily, viz ŽÁČKOVÁ, Z. *Viktor Knapp v Československé akademii věd*, s. 42.

¹¹⁷ FABIAN, K. (ed.). *Kritika buržoazních a revizionistických koncepcí státu a práva*. Praha: Academia, 1975, s. 123–125, 184–189.

¹¹⁸ BYSTRINA, I. *Společenské řízení, řízení hospodářství a úloha práva*; BYSTRINA, I. K problematice jazykových výrazů v právu. *Právník*. 1966, roč. 105, č. 9, s. 788–797.

¹¹⁹ BYSTRINA, I. *Zmoudření Mefistovo*. Praha: Dilia, 1964. Hudbu ke hře složil Zdeněk Madar. V listopadu 1964 byla hra inscenována souborem Divadla hudební komedie v divadle Máj na Vinohradech, viz: *Rudé právo*. 1964, roč. 45 (68), č. 288, 16. 10., s. 2.

¹²⁰ BYSTRINA, I. Poznámky k noetické a společensko-etické problematice Kafkova díla. *Filosofický časopis*. 1967, roč. 15, s. 453–469.

¹²¹ Viz např. BYSTRINA, I. Fetiš a iluze. *Literární noviny*. 1967, roč. 16, č. 5, s. 1.

stavu probíhat, ba ani nastoupit“.¹²² V červnu se tu přidal k hlasům zpochybňujícím oprávnění komunistické strany hrát vedoucí roli ve společnosti.¹²³ V podobném duchu pak psal ještě v roce 1969 politické úvodníky do nástupnického týdeníku *Listy*.¹²⁴ Srovnáme-li tyto jeho projevy s tím, co psal před patnácti lety, můžeme konstatovat podobnou míru účelnosti jeho textů, nicméně směr jeho kritiky se významně pootočil.

Několik měsíců po vstupu sovětských vojsk v srpnu 1968 odjel I. Bystřina se souhlasem V. Knappa a nadřízených orgánů vyučovat na univerzitu do Mannheimu, kde přednášel na téma *Aplikace exaktních a kybernetických metod ve společenských vědách*. V ÚSP byl mezitím v dubnu 1969 jmenován dočasným vedoucím oddělení pro politickou vědu. Udělená neplacená dovolená měla končit na konci listopadu 1969 a Bystřinova výjezdní doložka po úředním zkrácení o měsíc později. Prodloužení se nedalo očekávat, a tak I. Bystřina požádal ke konci listopadu ředitele V. Knappa o rozvázání pracovního poměru dohodou, a to k 30. 11. 1969; v tom mu bylo vyhověno.

Zejména po svém příchodu do Spolkové republiky Německo se Ivan Bystřina zpočátku velmi výrazně zapojoval do akcí československého exilu. StB si pečlivě zaevidovala jeho příspěvky do časopisu *Svědectví*, spolupráci s Rádiem Svobodná Evropa i jeho přednášku na semináři o československém reformním hnutí v červenci 1971 v Readingu nedaleko Londýna. Zde se I. Bystřina pokusil obhájit roli inteligence jakožto jediné skutečné vedoucí síly českého národa. Mimo jiné tu pravil: „Skutečnou vedoucí úlohu v národě neměli nikdy velkohubí profesionální politikové či profesionální ‚revolucionáři‘, ať to o sobě stotísdíkrát tvrdili. [...] Ani diktátoři à la Gottwald či jejich zruďné zdrobnělinky jako Antonín Novotný a ostatní představitelé nejnižší občanské a hokynářské průměrnosti. [...] Vedoucí úlohu v tomto národě nikdy neměla ‚komunistická strana‘, tj. prakticky hrstka feudálních a neschopných nabobů politbyra a značná ‚masa‘ aparátčků a byrokratů, ačkoli se ji pilně snažila a dodnes snaží hrát pod šminkem ‚přátel lidu‘ a ‚reprezentantů dělnické třídy‘ v šmírácké komedii ‚socialistické republiky‘ pod papírovými kulisami Hradčan.“¹²⁵ Ještě v roce 1973 kritizoval SSSR na konferenci Společnosti pro podporu bádání o ČSSR v Mnichově, nicméně tou dobou se již z veřejného vystupování v rámci československé exilové opozice postupně stahoval. Podle názoru StB „chce si především zajistit jeho postavení na Svobodné univerzitě v západním Berlíně a nechce si to aktivní práci v emigraci pokazit.“¹²⁶

Po odchodu z Mannheimu působil pak I. Bystřina ještě na univerzitách v Heidelbergu a Bochumi.¹²⁷ V roce 1970 pak byl povolán na západoberlínskou *Freie Universität* jako řádný profesor pro komunikační vědy. Tady pak vybudoval a až do roku 1990 vedl *Institut für Kommunikationstheorie und Semiotik*. Patřil tak k průkopníkům německé (a evrop-

¹²² BYSTRŮINA I., Soudruzi poslanci. *Literární listy*. 1968, roč. 1, č. 14, s. 1.

¹²³ BYSTRŮINA I. Do dalšího kola. *Literární listy*. 1968, roč. 1, č. 17, s. 3.

¹²⁴ BYSTRŮINA I., Dvě tváře. *Listy*. 1969, roč. 2, č. 4, s. 1; BYSTRŮINA I. Kritická důvěra. *Listy*. 1969, roč. 2, č. 6, s. 1; BYSTRŮINA I. Kapitulace a odvaha. *Listy*. 1969, roč. 2, č. 13, s. 1.

¹²⁵ BYSTRŮINA, I. Sociální stratifikace, úloha inteligence a pozice radikálních intelektuálů v přípravě a provedení Pražského jara. In: *Systémové změny*. Köln: Index, 1972, s. 7–68 (citovaný text na s. 23–24).

¹²⁶ Záznam z vytěžení archivního materiálu I. správy k osobě Bystřina ze dne 26. 2. 1982. ABS, sign. KR-846042 MV.

¹²⁷ K Bystřinově německé kariéře: BOHRMANN, H. Berufung von Prof. Dr. Ivan Dostál-Bystřina an die Freie Universität Berlin (Personalien). *Publizistik – Vierteljahreshefte für Kommunikationsforschung*. 1972, Bd. 17, Nr. 2, s. 225–226; BERNARD, J. Zeichen, Natur, Kultur, Technik, Lebenswelt im Panoramaspiegel – Fokus: das Lebenswerk von Ivan Bystřina und Ladislav Tondl. In: BERNARD, J. – WITHALM, G. (Hrsg.). *Kultur und Lebenswelt als Zeichenphänomene. Akten eines Internationalen Kolloquiums zum 70. Geburtstag von Ivan Bystřina und Ladislav Tondl, Dezember 1994*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Semiotik, 1998, s. 9–18.

ské) kulturní sémiotiky a vytvořil na tomto poli řadu dodnes ceněných prací.¹²⁸ Stál v čele – jak to sám označoval – berlínské sémiotické skupiny, jejíž význam spatřoval v tom, že se v průběhu sedmdesátých let pokusila o co nejméně zatížený výklad základních sémiologických pojmů „znak“ (*Zeichen*) a „kód“ (*Code, Kode*). Na místo doprovodného hybatele, které se uvolnilo důsledným odpolitizováním těchto stavebních prvků komunikace, se pak pokusil dosadit princip nevědomí, v němž navazoval na učení zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda.¹²⁹

Po pádu komunismu v roce 1990 právě s oborem kulturní sémiotika předstoupil i před studenty Filozofické fakulty UK v Praze. V prosinci 1994 proběhlo ve Vídni mezinárodní kolokvium *Kultur und Lebenswelt als Zeichenphänomene*, které bylo uspořádáno u příležitosti 70. narozenin Ivana Bystriny a Ladislava Tondla.¹³⁰ Tou dobou se už I. Bystrina věnoval některým více méně antropologizujícím tématům, která se ukazovala jako mediálně velmi vděčná, např. výskytům zmínek o šamanismu ve Starém a Novém zákoně (v souvislosti s Ježíšovou údajnou schopností léčit).¹³¹ Jak tato stať, tak dobový zájem o sémiologii mu otevřel dveře i do Latinské Ameriky, kde opakovaně (1990, 1995) působil jako hostující profesor v brazilském São Paulo v tamním Interdisciplinárním centru pro sémiotiku a kulturu médií (CISC).¹³²

Závěr

Jestliže jsme výše v partiích této studie věnovaných J. Žourkovi naznačili, že motivace pro jeho odchod do exilu spočívala v jeho snaze nerušeně a případně i za příznivějších vnějších okolností vykonávat i nadále svou odbornost (zvolil tedy inovační strategii, mající jej obohatit v profesionální oblasti), v případě trojice J. Pokštefl, I. Bystrina a Z. Mlynář musíme předpokládat jiné pohnutky. Zdá se, že v jejich případě nehrála v jejich rozhodování, zda odejít do exilu, otázka jejich odborné profese tak výraznou roli, jako jejich politické aktivity ze vzrušených let 1968–1969, popřípadě jejich politické ambice směřující do budoucnosti. Všichni tři si museli být vědomi, že v nastávajícím období normalizace, vyvolaném vpádem okupačních vojsk, bude jejich nedávná politická angažovanost posuzována negativně a může mít za následek i uplatňování sankcí menšího či většího dosahu.

Z tohoto důvodu se Z. Mlynář rozhodl uklidit na dlouhou dobu do ústraní, zatímco K. Pokštefl a I. Bystrina se rozhodli pro odchod do exilu. Nebylo asi náhodou, že se jejich novým působištěm stala Spolková republika Německo, která byla příchozím vědcům z humanitních a společenských vědních oborů, pokud byli spjati s politikou Pražského jara,

¹²⁸ Viz zejména: BYSTRINA, I. Kodes und Kodewandel. In: *Zeitschrift für Semiotik*. 1983, Bd. 5, s. 1–22; BYSTRINA, I. *Semiotik der Kultur. Zeichen – Text – Codes*. Tübingen: Stauffenburg, 1989; LANDSCH, M. – KARNOWSKI, H. – BYSTRINA, I. (Hrsg.). *Kultur-Evolution. Fallstudien und Synthese*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1992.

¹²⁹ Viz BYSTRINA, I. Zeichen, Codes, das Unbewusste und die Kultur. In: BERNARD, J. – WITTHALM, G. (Hrsg.). *Kultur und Lebenswelt als Zeichenphänomene*, s. 65–78; DOUBRAVOVÁ, J. *Sémiotika v teorii a v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 87.

¹³⁰ K tomu BERNARD, J. *Zeichen, Natur, Kultur, Technik, Lebenswelt im Panoramaspiegel – Fokus: das Lebenswerk von Ivan Bystrina und Ladislav Tondl*, s. 9–18.

¹³¹ BYSTRINA, I. Das Erbe des Schamanismus im alten Palästina. In: KUPER, M. (Hrsg.). *Hungrige Geister und rastlose Seelen. Texte zur Schamanismusforschung*. Berlin: Reimer, 1991, s. 181–213. Dobový recenzent ovšem nad touto Bystrinovou statí nezakrýval velké rozpaky – viz QUACK, A. In: *Anthropos*. 1993, Bd. 88, Hf. 4–6, s. 604–605.

¹³² BYSTRINA, I. Tópicos de Semiótica da Cultura. *Centro Interdisciplinar de Semiótica da Cultura e da Mídia (CISC) – Aula*. 1995, N° 01 – 03/05/1995.

dlouhodobě otevřena (viz například ekonom Jiří Jindřich Kosta, historik František Graus, muzikolog a estetik Vladimír Karbusický aj.).¹³³ Zde se však Pokštefla a Bystřinova životní strategie po nějaké době rozešly. Zatímco pro J. Pokštefla zůstávalo určujícím faktorem jeho aktivit v hostitelské zemi ovlivňování vývoje doma a jeho práce vydávané v exilu se tomuto úkolu do značné míry podřizovaly (šlo tedy vysloveně – jak to označuje Petersen – o konzervativní strategii), využil I. Bystřina celoevropsky vzedmutého zájmu o nově se konstituující obor kulturní sémiotiky k vybudování nových odborných pozic (převážila tedy u něj inovační strategie na pracovním poli).

I když se Z. Mlynář v polovině 70. let politicky opět aktivoval v rámci tehdejšího československého disentu, na odchod do ciziny dlouho nepomýšlel. To, že se nakonec ocitl v exilu, bylo způsobeno poměrně nevybíravými metodami StB, která vybrané představitelé domácího disentu z okruhu kolem Charty 77 (kromě Mlynáře připomeňme např. také jaderného fyzika Františka Janoucha nebo historiky Karla Kaplana, Viléma Prečana, Jana Tesaře či Karla Bartoška) chtěla vypudit do zahraničí, a to zřejmě na základě dost chybného kalkulu, že tím opoziční hnutí oslabí.¹³⁴ V rakouském exilu pak Z. Mlynář nepřestal uvažovat o ovlivňování budoucího politického a sociálního vývoje Československa a rozsáhlé výzkumné aktivity, které tu sám prováděl nebo organizačně zajišťoval, chápal jako průběžné analýzy sloužící k zajištění tohoto úkolu (tedy opět konzervativní strategie, zaujatá situací ve staré vlasti).

Vraťme se na závěr opět k osobě Z. Kryštůfka, kterému jsme věnovali první část této studie, a pokusme se na základě komparace s osudy jeho výše uvedených kolegů z ÚSP naznačit, co si od odchodu do exilu sliboval on. Z. Kryštůfek stojí někde na půl cesty mezi J. Žourkem a výše uvedenou skupinou komunistických politologů – a to nejenom věkově (byl narozen v roce 1920, takže zažil ještě výuku na Karlově univerzitě před jejím nuceným uzavřením v listopadu 1939, a v okamžiku, kdy se rozhodoval pro trvalý odchod do ciziny, mu bylo 49 let). S J. Žourkem jej spojovala dobrá znalost různých zahraničních pracovišť vhodných pro případné budoucí zakotvení, se kterými se Z. Kryštůfek seznámil v průběhu svých relativně dlouhých zahraničních pobytů. Jeho snem přitom vždy bylo uchytit se někde ve frankofonní zóně; spíš náhoda chtěla, že vhodná nabídka mu nakonec přišla z USA, a svědčí o jeho značné přizpůsobivosti a odborné zdatnosti, že přes počáteční jazykový handicap dokázal tuto nabídku proměnit v dlouholetou a úspěšnou profesuru.

S I. Bystřinou a Z. Mlynářem (částečně i s J. Pokšteflem) jej spojovala pravidelná společná práce v ÚSP a v řadě případů i obdobná metodologická východiska, jakož i zvýšená spolupráce s mediálními prostředky a s veřejností v průběhu Pražského jara. Odlišovala je však názorová a sociální východiska, která si s sebou přinášeli z dětství a mládí, jakož i vztah ke komunistické straně, protože Z. Kryštůfek se vstupu do ní celý život intenzivně bránil (jakkoli by mu to nepochybně v řadě případů podstatně usnadnilo pracovní uplatnění a jeho životní situaci). Zjevná odlišnost pak rovněž spočívala v jeho neochotě podřizovat svůj vlastní výzkum v oborech práva a politologie apriorním omezením a dogmatům vyplývajícím z dobově podmíněných potřeb KSČ a z komunistické ideologie.

¹³³ K tomu KOSTLÁN, A. Českoslovenští vědci v německém exilu. In: BRANDES, D. – IVANIČKOVÁ, E. – PEŠEK, J. (eds). *Uprchlíci a azylantí v zemi sousedů. Československo a Německo v letech 1933 až 1989*. Praha: Česko-německá komise historiků, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2019, s. 267–280.

¹³⁴ K tomu KOSTLÁN, A. *Útěk do emigrace a Československá akademie věd*, s. 132–184.

Odpověď na otázku, jaká byla vlastně Kryštůfkova motivace pro odchod do exilu, je vlastně už naznačena jeho výše citovaným dopisem z konce ledna 1969, zasláným kolegům do ÚSP, a spočívala v garanci, „že budu-li chtít, mohu zase odjet, a že tedy odpovědnost leží na mně a nepřenechávám rozhodnutí pouhé náhodě [...]“.¹³⁵ Je třeba připomenout, že obzvláště osoby, které měly svou vlastní velmi špatnou životní zkušenost s nacistickou okupací našich zemí, reagovaly na sovětskou okupaci ze srpna 1968 se zvýšenou citlivostí jako na další vážné, přímo existenciální ohrožení (vedle Z. Kryštůfka se to týkalo řady dalších vědců odcházejících z ČSAV do exilu, jako byli např. historik F. Graus, ekonom J. J. Kosta, imunolog Ivan Lefkovits či fyzik Petr Vogel).¹³⁶ Tato osobitá inovační strategie se více než k vylepšení pracovního uplatnění vztahovala spíše k horizontu osobní svobody a v případě Z. Kryštůfka pozoruhodně korespondovala i s jeho osobitým resumé, do něhož na sklonku svého života shrnul své osobní usilování na odborném poli: „*Jakási shoda vlastností a okolností mě v mládí přivedla k víře v ideu demokracie a odporu proti diktatuře. Později jsem měl znovu a znovu příležitost se přesvědčovat o opodstatněnosti, ale i nerealizovatelnosti tohoto přesvědčení. V podstatě jsem stále psal o tom, co by právo mohlo a mělo dokázat, kdyby mu to bylo kdy povoleno.*“¹³⁷

---

¹³⁵ Viz výše dopis Zdeňka Kryštůfka datovaný v Eastbourne (East Sussex, Velká Británie) 31. ledna 1969 kolegům do ÚSP, viz AAP, fond ÚSP, k. 15, inv. č. 110/2, sign. 046, osobní spis Zdeňka Kryštůfka.

¹³⁶ K tomu KOSTLÁN, A. *Útěky do emigrace a Československá akademie věd*, s. 98–99.

¹³⁷ Text s touto formulací byl Z. Kryštůfkem předán autorovi v březnu 2010 s žádostí, aby byl publikován v jeho biogramu. Viz KOSTLÁN, A. *Zdeněk Krystufek (Zdeněk Kryštůfek)*, s. 366.

Význam stanovisek lidskoprávních výborů a jiných expertních smluvních orgánů pro výklad mezinárodních smluv

Pavel Caban*

Abstrakt: Obsahem článku je posouzení významu stanovisek lidskoprávních výborů a dalších expertních smluvních orgánů pro výklad mezinárodních smluv, a to zejména s ohledem na závěry Komise pro mezinárodní právo k tématu „pozdější dohody a pozdější praxe ve vztahu k výkladu mezinárodních smluv“, přijaté v roce 2018. Stanoviska uvedených výborů a dalších expertních orgánů jsou mezinárodněprávně nezávazná, současně jim však obvykle bývá přiznávána „autoritativní povaha“ při výkladu příslušných mezinárodních smluv. V aplikační praxi se nicméně přístup k těmto stanoviskům dosti různí, přičemž se praxe téměř nezabývá povahou a významem těchto stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv. Článek popisuje důvody, proč nelze stanoviska expertních orgánů považovat za „pozdější praxi“ tvořící součást obecného pravidla výkladu mezinárodních smluv podle čl. 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, a zabývá se významem „mlčení“ smluvních stran v reakci na stanoviska expertních orgánů a na praxi jiných smluvních stran odpovídající obsahu těchto stanovisek. V článku je dále posuzována možná povaha stanovisek expertních orgánů jako „doplňkového prostředku výkladu“ podle čl. 32 Vídeňské úmluvy a „pomocného prostředku pro určování mezinárodněprávních pravidel“ podle čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora. Závěr článku je věnován významu, jenž je přisuzován stanoviskům lidskoprávních expertních orgánů v rámci jednotlivých smluv, jimiž byly tyto orgány zřízeny, včetně případné povinnosti brát tato stanoviska v dobré víře v úvahu při výkladu těchto smluv; v této souvislosti jsou též kriticky komentovány některé metodické a obsahové nedostatky stanovisek lidskoprávních expertních orgánů negativně ovlivňující jejich „autoritativnost“.

Klíčová slova: stanoviska expertních smluvních orgánů, výklad mezinárodních smluv, pozdější praxe, tacitní přijetí výkladu, doplňkový prostředek výkladu, povinnosti spolupráce v dobré víře

Úvod

Komise OSN pro mezinárodní právo (dále jen „Komise“), nezávislý orgán zřízený Valným shromážděním Organizace spojených národů za účelem „podpory progresivního rozvoje mezinárodního práva a jeho kodifikace“,¹ přijala na svém 70. zasedání v roce 2018 konečný návrh „závěrů“ („conclusions“) o pozdějších dohodách a pozdější praxi ve vztahu k výkladu (mezinárodních) smluv.² Valné shromáždění OSN, v souladu se svým tradičním postupem navazujícím na završení práce Komise na konkrétním tématu, přivítalo přijetí návrhu závěrů a doporučilo závěry pozornosti států a dalších subjektů a orgánů, které

* JUDr. Pavel Caban, Ph.D. E-mail: p.caban@post.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6572-4921>. Autor je pracovníkem Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Autor v článku vyjadřuje své osobní názory, nikoliv postoje zaměstnavatele.

¹ Komisi zřídilo a její statut přijalo Valné shromáždění OSN svou rezolucí A/RES/174 (II) z 21. listopadu 1947. Aktuální znění Statutu Komise je dostupné na internetové adrese: <<https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf>> [cit. 2020-04-23].

² Viz zprávu Komise z jejího 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, kapitola IV (*Draft conclusions on subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties*), s. 11 an.

mohou být povolány k výkladu mezinárodních smluv.³ Cílem Komise při práci na tématu bylo vysvětlit úlohu, již při výkladu mezinárodních smluv hrají „pozdější dohody“ a „pozdější praxe“ smluvních stran, zmíněné v článku 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z 23. května 1969 (dále jen „Vídeňská úmluva“)⁴ a tvořící součást „obecného pravidla výkladu“ mezinárodních smluv obsaženého v čl. 31 Vídeňské úmluvy.⁵

Závěry Komise k uvedenému tématu upravují mimo jiné definice, způsoby identifikace a účinky pozdějších dohod a pozdější praxe, a to jak v rámci čl. 31 Vídeňské úmluvy, v němž jsou výslovně zmíněny, tak jakožto „doplňkového prostředku výkladu“ mezinárodních smluv podle čl. 32 Vídeňské úmluvy.⁶ Současně se závěry věnují i některým specifickým aspektům tohoto tématu, jako je povaha a účinky rozhodnutí přijatých v rámci konferencí smluvních stran mezinárodních smluv nebo stanovisek nezávislých expertních orgánů zřízených na základě mezinárodních smluv. Účelem tohoto příspěvku je zaměřit se právě na povahu a účinky „stanovisek“ („*pronouncements*“ – český překlad má odrážet jejich nezávaznou povahu, viz níže) expertních smluvních orgánů („*expert treaty bodies*“), zejména lidskoprávních výborů, z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv a v této souvislosti kriticky komentovat některé postupy a závěry uvedených expertních orgánů.

1. Vymezení „expertních orgánů“ a jejich „stanovisek“

Významu stanovisek expertních smluvních orgánů z hlediska pozdějších dohod a pozdější praxe států (smluvních stran) při výkladu mezinárodních smluv je věnován závěr 13 závěrů Komise. „Expertním smluvním orgánem“ (dále jen „expertním orgánem“) Komise podle závěru 13 odst. 1 míní sbor, který sestává z nezávislých odborníků vystupujících svým jménem (v osobním, soukromém postavení, nezávisle na vládě, která jejich kandidaturu předložila),⁷ je ustaven na základě mezinárodní smlouvy a není „orgánem“ mezinárodní organizace.⁸ Jedná se o výbory, jejichž úkolem je monitorovat provádění příslušných mezinárodních smluv a jejichž typickým příkladem jsou zejména výbory zřízené univerzálními úmluvami o ochraně lidských práv, jako jsou mimo jiné Výbor pro odstranění všech forem rasové diskriminace,⁹ Výbor pro lidská práva,¹⁰ Výbor pro odstranění

³ Rezoluce VS OSN A/RES/73/202 z 3. ledna 2019. Komise schválila zařazení tématu na svůj program již v roce 2008 (původně pod názvem *Smlouvy v průběhu času – Treaties over time*; původní „formát“ tohoto tématu změnila Komise v roce 2012). Zvláštním zpravodajem pro toto téma byl ustanoven prof. Georg Nolte.

⁴ Publikována pod č. 15/1988 Sb. a č. 9/2014 Sb. m. s. (obsahujícím opravy českého znění).

⁵ Článek 31 odst. 3: „*Spolu s celkovou souvislostí bude brán zřetel:*

a) *na každou pozdější dohodu, týkající se výkladu smlouvy nebo provádění jejích ustanovení, k níž došlo mezi stranami;*

b) *na jakoukoliv pozdější praxi při provádění smlouvy, která založila dohodu stran, týkající se jejího výkladu;*

c) *na každé příslušné pravidlo mezinárodního práva použitelné ve vztazích mezi stranami.“*

⁶ Pravidla výkladu mezinárodních smluv obsažená v čl. 31–33 jsou obecně považována za odraz obecně platného mezinárodního práva obyčejového. Komise ve své studii ponechává stranou čl. 33 Vídeňské úmluvy upravující výklad smluv autentifikovaných ve dvou nebo více jazycích; viz Zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 19, odst. 5.

⁷ Srov. např. čl. 28 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

⁸ Conclusion 13 (*Pronouncements of expert treaty bodies*): “1. *For the purposes of these draft conclusions, an expert treaty body is a body consisting of experts serving in their personal capacity, which is established under a treaty and is not an organ of an international organization.*”

⁹ Čl. 8–14 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (č. 95/1974 Sb.).

¹⁰ Čl. 28–45 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.).

všech forem diskriminace žen,¹¹ Výbor pro práva osob se zdravotním postižením,¹² Výbor pro práva dítěte¹³ nebo Výbor proti mučení.¹⁴ Do definice spadají samozřejmě též obdobné výbory zřízené na základě regionálních lidskoprávních smluv, například Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, zřízený Evropskou úmluvou o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (č. 9/1996 Sb.). Definice však nezahrnuje jen výbory lidskoprávní – náleží sem též např. Výbor pro kontrolu dodržování (*Compliance Committee*) Úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí¹⁵ nebo Mezinárodní úřad pro kontrolu omamných látek (*International Narcotics Control Board*) zřízený na základě čl. 5 Jednotné úmluvy o omamných látkách.¹⁶ Definice se, jak plyne z výše uvedeného, nevztahuje na útvary (entity), které nesestávají z nezávislých jednotlivců, nýbrž ze zástupců států, a vylučuje ze svého rozsahu orgány mezinárodních organizací. Podle Komise toto omezení nicméně nevylučuje, že podstata závěrů týkajících se expertních orgánů je, *mutatis mutandis*, použitelná i na stanoviska nezávislých expertních orgánů, které mají povahu orgánů mezinárodních organizací.¹⁷ (Výstupy tělesa, které sestává ze zástupců států / smluvních stran dané smlouvy a není orgánem mezinárodní organizace, představují praxi těchto smluvních stran jednajících kolektivně v rámci daného tělesa – to platí zejména pro rozhodnutí konferencí smluvních stran té které mezinárodní smlouvy. Naproti tomu výstupy orgánů mezinárodních organizací – které mohou nebo nemusejí sestávat ze zástupců států – jsou na prvním místě přičitatelné dotčeným mezinárodním organizacím jako samostatným subjektům mezinárodního práva.)¹⁸

„Stanoviska“ expertních orgánů zahrnují podle Komise obecně veškerá jejich oficiální hodnocení či výstupy, přičemž v jednotlivých smlouvách bývají tato stanoviska označována různě – jako doporučení, komentáře, opatření apod. Například pokud jde o Výbor pro lidská práva, mají povahu takovýchto stanovisek závěrečná doporučení („*concluding observations*“)¹⁹ Výboru reagující na jednotlivé souhrnné zprávy států o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech; názory („*views*“),²⁰ jež Výbor vydává poté, co posoudí oznámení jednotlivců o údajném porušení Paktu; a obecné připomínky („*general comments*“)²¹ obsahující obecná stanoviska Výboru k jednotlivým článkům Paktu nebo k jeho obecným aspektům. Stanoviska ostatních lidskoprávních výborů jsou

¹¹ Čl. 17–22 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (č. 62/1987 Sb.).

¹² Čl. 34–39 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (č. 10/2010 Sb., ve znění č. 44/2010 Sb.).

¹³ Čl. 43–45 Úmluvy o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.).

¹⁴ Čl. 17–24 Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (č. 143/1988 Sb.).

¹⁵ Č. 124/2004 Sb. m. s. Výbor byl ustaven na základě čl. 15 této úmluvy.

¹⁶ Č. 47/1965 Sb., ve znění Protokolu o změnách Jednotné úmluvy o omamných látkách (č. 458/1991 Sb.).

¹⁷ Jako příklad takového nezávislého expertního orgánu mezinárodní organizace je v komentáři Komise uveden Výbor expertů Mezinárodního úřadu práce pro aplikaci úmluv a doporučení (*Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations of the International Labour Organization*) nebo Pracovní skupina pro svévolná zadržování (*Working Group on Arbitrary Detention*) jako pomocný orgán Rady pro lidská práva; viz Zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 107, odst. 4.

¹⁸ Čtvrtá zpráva (zvláštního zpravodaje Georga Nolteho) k pozdějším dohodám a pozdější praxi ve vztahu k výkladu mezinárodních smluv, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 6, odst. 11.

¹⁹ Tento pojem v Paktu není zmíněn, vyvinul se v praxi.

²⁰ Čl. 5 odst. 4 Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (č. 169/1991 Sb.).

²¹ Čl. 40 odst. 4 Paktu.

obdobné povahy, přičemž podrobnosti závisejí na konkrétních smlouvách upravujících činnost těchto výborů.

2. Právní nezávaznost a „autoritativnost“ stanovisek expertních orgánů

Komise ve svém závěru 13 odst. 2 připomíná, že význam stanovisek expertních orgánů pro výklad dané mezinárodní smlouvy je dán příslušnými ustanoveními mezinárodní smlouvy, na jejímž základě expertní orgán vznikl.²² (Tato ustanovení je přitom samozřejmě třeba vykládat v souladu s pravidly pro výklad mezinárodních smluv obsaženými v čl. 31–33 Vídeňské úmluvy.) Omezíme-li pozornost na Výbor pro lidská práva, či širěji na další obdobné lidskoprávní výbory, veškerá jejich „stanoviska“ jsou mezinárodněprávně nezávazná (např. na rozdíl od rozsudků Evropského soudu pro lidská práva): právně nezávazná povaha stanovisek vyplývá již z vymezení pravomocí výborů, jakož i z označení jejich stanovisek (názory, návrhy, doporučení, připomínky) v příslušných mezinárodních smlouvách. Závěr o mezinárodněprávní nezávaznosti těchto stanovisek všeobecně přijímá praxe i teorie mezinárodního práva.²³

Současně však tyto expertní orgány svými stanovisky aplikují a vykládají dotčené mezinárodní smlouvy, což vyvolává otázku, jaký je význam těchto stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv podle čl. 31–33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, bez ohledu na mezinárodněprávní nezávaznost těchto stanovisek. Významná část nauky přiznává stanoviskům expertních orgánů obecně a neurčitě „autoritativní povahu“ při výkladu příslušných mezinárodních smluv (jakožto právně nezávaznému „soft law“).²⁴ Podobně charakterizoval svá stanoviska („názory“) též Výbor pro lidská práva.²⁵ Na stanoviska expertních orgánů odkazují ve svých rozhodnutích též mezinárodní soudní orgány. Například Mezinárodní soudní dvůr Organizace spojených národů ve svém rozsudku v případě *Ahmadou Sadio Diallo* z 30. listopadu 2010 připomíná právně nezávaznou

²² “The relevance of a pronouncement of an expert treaty body for the interpretation of a treaty is subject to the applicable rules of the treaty.”

²³ Viz např. Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, op. cit. sub 18, s. 9, odst. 15; KELLER, Helen – GROVER, Leena. General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy. In: KELLER, Helen – ULFSTEIN, Geir (eds). *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*. Cambridge University Press, 2012, s. 129; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law. In: KELLER, Helen – ULFSTEIN, Geir (eds). *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*, s. 372–375, 382–385; INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION, COMMITTEE ON INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW AND PRACTICE. *Final report on the impact of findings of United Nations Human Rights treaty bodies*. Zpráva ze 71. konference (Berlín, 16.–21. srpen 2004). Dostupné z: <<https://www.ila-hq.org/index.php/committees>> [cit. 2021-04-23], s. 3 a 5; KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument. *German Yearbook of International Law*. 2015, Vol. 58, s. 204–205; TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights: Between Idealism and Realism*. 3. vydání. Oxford University Press, 2014, s. 267.

²⁴ NOWAK, Manfred. *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. 2nd edition. Kehl am Rhein: Engel Verlag, 2005, s. 893; KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 205–210; ILA. *Final report on the impact of findings of United Nations Human Rights treaty bodies*. Zpráva ze 71. konference, s. 3; KELLER, Helen – GROVER, Leena. *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*, s. 132–133; TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights: Between Idealism and Realism*, s. 269.

²⁵ Viz General Comment No. 33 – Obligations of States Parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, dok. OSN CCPR/C/GC/33 z 25. 6. 2009, odst. 13 (“The Views of the Committee under the Optional Protocol represent an authoritative determination by the organ established under the Covenant itself charged with the interpretation of that instrument.”).

povahu závěrů těchto expertních orgánů, konkrétně Výboru pro lidská práva, současně však uvádí, že by měla být výkladu (respektive „*jurisprudenci*“ či „*case-law*“) přijatému Výborem (a týkajícímu se vyhoštění cizinců) přiznána „velká váha“.²⁶ Obdobný postoj zaujímají další mezinárodní soudy (včetně Evropského soudu pro lidská práva), které na stanoviska expertních orgánů v různé míře odkazují; obecně vzato je nicméně využívají spíše jako nezávaznou pomůcku či možný zdroj inspirace.²⁷ Mezinárodní soudní dvůr ani jiné mezinárodní soudní orgány se také nevyjadřují k povaze těchto stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu.²⁸ Odkazy na stanoviska expertních orgánů se samozřejmě vyskytují i v rozhodnutích vnitrostátních soudů. Například podle jedné ze studií většina vnitrostátních soudů obecně vzato uznává, že stanoviskům lidskoprávních expertních orgánů by měla být při výkladu mezinárodních smluv o lidských právech „přiznána značná váha“.²⁹ Konkrétní praxe vnitrostátních soudů a jejich přístup k autoritativnosti stanovisek expertních orgánů je však dosti variabilní.³⁰ Stejně jako v případě mezinárodních soudů pak platí, že vnitrostátní soudy v naprosté většině své závěry ohledně „váhy“ těchto stanovisek neodůvodňují posouzením právního významu těchto stanovisek podle mezinárodněprávních pravidel pro výklad mezinárodních smluv.³¹ Státy jakožto smluvní strany lidskoprávních smluv také uznávají „značnou váhu“ stanovisek expertních orgánů, současně však řada smluvních stran není ochotna jednat v souladu s doporučeními a závěry expertních orgánů (s odůvodněním, že mají námitky k výkladu přijatému expertním orgánem, a s poukazem na právní nezávaznost takového výkladu), případně tato stanoviska zcela ignoruje.³² Obecně lze tedy říci, že státy ve svých vyjádřeních, vnitrostátní i mezinárodní soudy ve svých rozsudcích i mezinárodněprávní nauka nezřídka projevují variabilitu a výběrovost v přístupu ke stanoviskům expertních orgánů: buď poukazují na autoritativnost těchto stanovisek a používají je jako dodatečný argument ve prospěch svých (jinými způsoby odů-

²⁶ *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, rozsudek z 30. listopadu 2010, odst. 66 (“Although the Court is in no way obliged, in the exercise of its judicial functions, to model its own interpretation of the Covenant on that of the Committee, it believes that it should ascribe great weight to the interpretation adopted by this independent body.”). Ve svém poradním posudku k výstavbě „zdi“ na okupovaném palestinském území se Mezinárodní soudní dvůr dále zmínil o „konstantní praxi“ Výboru pro lidská práva ohledně použitelnosti Paktu při výkonu jurisdikce státu mimo vlastní území; *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, poradní posudek z 9. července 2004, odst. 109.

²⁷ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, kapitola IV (“Draft conclusions on subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties”), s. 114, odst. 22; Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 14, odst. 29; ILA. *Final report on the impact of findings of United Nations Human Rights treaty bodies*. Zpráva ze 71. konference, s. 29–38, odst. 116–155. Viz dále např. rozsudky Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva v případech *Baka v. Maďarsko* z 23. 6. 2016 (stížnost č. 20261/12), odst. 73–76, 84 a 114; a *Marguš v. Chorvatsko* z 27. 5. 2014 (stížnost č. 4455/10), odst. 48–50 a 126.

²⁸ Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 14, odst. 30.

²⁹ ILA. *Final report on the impact of findings of United Nations Human Rights treaty bodies*. Zpráva ze 71. konference, s. 43, odst. 175; Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 114, odst. 22; Čtvrtá zpráva zvl. zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 15–16, odst. 31–33; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 385–386.

³⁰ VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 397–404.

³¹ Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 16, odst. 35; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 401.

³² KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 205–206.

vodněných) shodných závěrů, nebo se stanovisky naopak polemizují a zdůrazňují jejich nezávaznost či dokonce popírají jejich autoritativnost a význam pro výklad smlouvy.³³ Současně se subjekty a orgány, které se odvolávají na stanoviska expertních orgánů nebo s nimi polemizují, v zásadě nezabývají povahou a významem těchto stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv.

V této souvislosti může vyvstat obecná otázka, zda použití čl. 31–32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu ve vztahu ke smlouvám o lidských právech (na jejichž základě jsou ustaveny dotčené lidskoprávní výbory) nemá být určitým způsobem přizpůsobeno zvláštní povaze lidskoprávních smluv, spočívající zejména v tom, že tyto smlouvy, respektive závazky v nich obsažené, nejsou prvotně založeny na recipročních vztazích smluvních stran jako „klasické“ mezinárodní smlouvy, nýbrž především chrání práva osob podřízených jurisdikci jednotlivých smluvních stran vůči neadekvátnímu výkonu této jurisdikce.³⁴ Při posuzování tohoto tématu Komise dospěla k názoru, že ve svých závěrech takovouto zvláštní „povahu“ („*nature*“) lidskoprávních či jiných typů mezinárodních smluv nezo- hlední. Jak Komise uvádí v komentáři, jurisprudencí mezinárodních soudů (včetně lidskoprávních) svědčí o tom, že „povaha“ mezinárodní smlouvy může být někdy pro výklad smlouvy významná.³⁵ Komise nicméně uzavírá, že ve svých závěrech upustila od jakékoli zmínky o povaze smlouvy, aby se vyhnula zpochybňování jednoty výkladového postupu a jakékoliv kategorizaci mezinárodních smluv v tomto ohledu; současně poukazuje na to, že je v každém případě obtížné odlišit „povahu“ smlouvy od „předmětu a účelu“ („*object and purpose*“) smlouvy – které jsou ovšem regulérní součástí obecného výkladového pravidla podle čl. 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy (a jsou jako právní pojem používány i v jiných jejích ustanoveních).³⁶ Ke stejnému závěru dospěla Komise v minulosti v rámci tématu „výhrad ke smlouvám“, při jehož posuzování vycházela ze zásady, že režim výhrad, obsažený v čl. 19–23 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, s ohledem na svou flexibilitu vyhovuje požadavkům všech mezinárodních smluv, a to též mnohostranných normativních smluv, včetně smluv lidskoprávních.³⁷ Tento závěr je odůvodněn: pravidla obsažená

³³ VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 402–403; KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 118–119; MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2009, Vol. 42, s. 929–930; Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 15–16, odst. 34.

³⁴ Viz obecnou připomínku Výboru pro lidská práva č. 24 (*“General comment on issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant”*), dok. CCPR/C/21/Rev.1/Add.6, 11. listopad 1994, odst. 8 a 17. Srov. dále SCHLÜTTER, Birgit. *Aspects of human rights interpretation by the UN treaty bodies*. In: KELLER, Helen – ULFSTEIN, Geir (eds). *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*, s. 263–265; a Čtvrtou zprávu zvl. zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 18–19, odst. 41.

³⁵ Ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu je „povaha“ („*nature*“) smlouvy zmíněna pouze v čl. 56 odst. 1 písm. b) upravujícím výpověď nebo odstoupení od smlouvy, která neobsahuje ustanovení o zániku, výpovědi nebo odstoupení.

³⁶ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 23, odst. 15. Zvláštní zpravodaj k tomu poznamenává, že není žádný důvod, proč by čl. 31 a 32 neměly být dostatečné pro zohlednění zvláštních aspektů smluv o lidských právech; Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 18–19, odst. 41.

³⁷ Viz *“Preliminary conclusions of the International Law Commission on reservations to normative multilateral treaties including human rights treaties”* ve zprávě Komise z jejího 49. zasedání (1997), dok. A/52/10, dostupné v Ročence (Yearbook) Komise, 1997, díl II (část 2), s. 57. Současně však Komise ve své směrnicí nakonec určitým způsobem zohlednila, v rámci aplikace čl. 19–23 Vídeňské úmluvy, případnou nerekiproční povahu závazků (danou obecně povahou závazku nebo předmětem a účelem smlouvy) ve vztahu k výhradám k mezinárodním smlouvám (nejen lidskoprávním) –

ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu jsou formulována takovým způsobem, že ponechávají dostatečný prostor pro zohlednění případných zvláštních aspektů lidskoprávních (či jiných normativních nebo jinak specifických) mezinárodních smluv.³⁸

3. Stanoviska expertních orgánů a „pozdější praxe“ podle čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu

Jak je tedy z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv možno chápat výše uvedenou zásadu, podle níž je potřeba stanoviskům expertních orgánů přiznat „velkou váhu“ při výkladu těchto smluv? Je tato stanoviska možno považovat za součást „obecného pravidla výkladu“ mezinárodních smluv podle čl. 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu? V nauce existují názory, podle nichž buď samotná stanoviska expertních orgánů, nebo mlčení smluvních stran dané mezinárodní smlouvy v reakci na tato stanoviska mají povahu „pozdější praxe“ („při provádění smlouvy, která založila dohodu stran týkající se jejího výkladu“) ve smyslu čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy.³⁹ Samotný Výbor pro lidská práva v návrhu své obecné připomínky č. 33 (k závazkům smluvních stran podle Opčního protokolu k Paktu) předestřel názor, že obsah jeho „jurisprudence“⁴⁰ může představovat pozdější praxi ve smyslu čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy, respektive alternativně, že mlčení smluvních stran (souhlas vyjádřený mlčením – „*acquiescence*“) v reakci na tuto „jurisprudence“ představuje takovouto pozdější praxi při provádění smlouvy, která založila dohodu stran týkající se jejího výkladu podle uvedeného ustanovení Vídeňské úmluvy.⁴¹ (Na základě kritiky států Výbor tuto tezi z konečného znění obecné připomínky vypustil.)⁴² Takovéto pojetí by však znamenalo, že stanoviska expertních orgánů, byť podle příslušných lidskoprávních smluv mezinárodněprávně nezávazná, přesto tvoří nezbytnou součást obecného pravidla výkladu mezinárodních smluv a subjekty, které

viz směrnici 4.2.5 Příručky k výhradám k mezinárodním smlouvám (spolu s komentářem), zpráva Komise z jejího 63. zasedání (2011), dok. A/66/10/Add.1 (který obsahuje text směrnice spolu s komentáři), s. 464–467.

³⁸ GARDINER, Richard. *Treaty Interpretation*. 2nd edition. Oxford University Press, 2014, s. 474–478; MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*, s. 919–920; SCHLÜTTER, Birgit. *Aspects of human rights interpretation by the UN treaty bodies*, s. 317.

³⁹ KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 128–132; ILA. *Final report on the impact of findings of United Nations Human Rights treaty bodies*. Zpráva ze 71. konference (Berlín, 16.–21. srpen 2004), s. 5–7; MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*, s. 919–921; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 408–410; SCHLÜTTER, Birgit. *Aspects of human rights interpretation by the UN treaty bodies*, s. 289–292. Viz též BUGA, Irina. *Modification of Treaties by Subsequent Practice*. Oxford University Press, 2018, s. 45–46.

⁴⁰ Pojmy „*jurisprudence*“ či „*case-law*“ jsou však pojmy ne zcela případné, jelikož nesprávně implikují soudní povahu činnosti Výboru a právní závaznost jeho stanovisek. Srov. Čtvrtou zprávu zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 8, odst. 14.

⁴¹ „*Draft general comment No. 33 (The obligations of States parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights)*“, dok. CCPR/C/GC/33/CRP.3, 25. srpen 2008, odst. 18. Viz také KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 187.

⁴² Viz např. komentář USA („*Comments of the United States of America on the Human Rights Committee's 'Draft General Comment 33: The Obligations of States Parties Under the Optional Protocol to the International Covenant Civil and Political Rights'*“), s. 6. Dostupné z: <<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/GC33-ObligationsofStatesParties.aspx>> [cit. 2020-04-11]. Obdobně kriticky se k povaze stanovisek Výboru pro lidská práva z hlediska čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy vyjádřily Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, Austrálie, Japonsko, Belgie a Nový Zéland; viz ibidem. Obecně viz KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 118, pozn. 12.

danou smlouvu vykládají, jsou povinny na tato stanoviska „brát zřetel“ („*shall be taken into account*“), spolu s výrazy ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, při jakémkoliv výkladu dané smlouvy. Tím by ovšem stanoviskům expertních orgánů (či mlčení stran smlouvy v reakci na taková stanoviska) byl přiznán stejný právní význam jako pozdějším dohodám smluvních stran týkajícím se výkladu dané mezinárodní smlouvy podle čl. 31 odst. 3 písm. a) Vídeňské úmluvy.

Tato otázka byla v centru pozornosti Komise, která jí věnovala odstavec 3 závěru 13. Komise uvedené pojetí, předestřené původně též Výborem, odmítla. Podle závěru 13 odst. 3 stanoviska expertních orgánů mohou pouze „vést ke vzniku“ („*give rise to*“) pozdější dohody smluvních stran nebo jejich pozdější praxe (zakládající dohodu týkající se výkladu stran smlouvy) podle čl. 31 odst. 3 nebo pozdější praxe smluvních stran podle čl. 32 Vídeňské úmluvy, nebo mohou na tuto pozdější dohodu nebo praxi smluvních stran „odkazovat“ („*refer to*“).⁴³ Tento závěr je široce přijímán v praxi i v nauce, přičemž v zásadě jen opakuje evidentní skutečnost, že právně nezávazné „*soft-law*“ případně může (nebo, pochopitelně, zpravidla nemusí) podnítit následnou dohodu nebo praxi smluvních stran (států), nebo naopak tuto případně již existující pozdější dohodu nebo pozdější praxi smluvních stran popisovat, odkazovat na ni. Ve svém komentáři pak Komise konstatovala, že stanoviska expertních orgánů jako taková nemohou představovat pozdější praxi ve smyslu čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy [a samozřejmě ani pozdější dohodu podle čl. 31 odst. 3 písm. a)], protože toto ustanovení vyžaduje pozdější praxi *smluvních stran*, která navíc založila jejich *dohodu* týkající se výkladu smlouvy.⁴⁴

Podívejme se na závěr 13 odst. 3 podrobněji. První výše uvedený pojem („*give rise to*“) popisuje, jak je uvedeno, situace, v nichž by případná pozdější dohoda nebo pozdější praxe smluvních stran týkající se výkladu smlouvy následovala po přijetí stanoviska expertního orgánu a reagovala na takovéto stanovisko. V tomto případě by tedy stanovisko expertního orgánu sloužilo jako „katalyzátor“ pro pozdější dohodu nebo pozdější praxi smluvních stran týkající se výkladu smlouvy ve smyslu čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy (nebo pro pozdější praxi smluvních stran spadající do rámce čl. 32 Vídeňské úmluvy; viz níže). Reakce států (smluvních stran) na stanoviska expertních orgánů, ať už reakce souhlasné či kritické, tedy mohou vést k tomu, že smluvní strany v souladu s čl. 31 odst. 3 písm. a) a b) Vídeňské úmluvy dospějí k dohodě týkající se výkladu dané mezinárodní smlouvy (k možným formám přijetí takovéto dohody jednotlivými státy viz podrobněji níže). Existenci takovéto případně vzniknuvší pozdější dohody nebo pozdější praxe smluvních stran jako jedné ze součástí obecného pravidla výkladu dané smlouvy je však třeba posuzovat a doložit *samostatně*, nezávisle na výrocích expertních orgánů, jež vznik dohody nebo praxe případně podnítily (takováto pozdější dohoda nebo pozdější praxe smluvních stran není a nemůže být „obsažena“ ve výrocích expertních orgánů). Jak navíc uvádí

⁴³ “3. A pronouncement of an expert treaty body may give rise to, or refer to, a subsequent agreement or subsequent practice by parties under article 31, paragraph 3, or subsequent practice under article 32 [...]”

⁴⁴ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 110, odst. 9. Pozdější dohoda smluvních stran týkající se výkladu, na kterou odkazují ustanovení čl. 31 odst. 3 písm. a) a b) Vídeňské úmluvy, je obecně označována jako „autentický prostředek výkladu“ mezinárodní smlouvy; viz závěr 3 Komise. Je vhodné dodat, že podle závěrů Komise pozdější „dohoda“ stran podle čl. 31 odst. 3 písm. a) Vídeňské úmluvy [a tím spíše dohoda založená pozdější praxí podle písm. b) téhož ustanovení] nemusí mít právně závaznou formu (za určitých okolností ji může představovat např. rozhodnutí konference smluvních stran určité smlouvy); viz závěr 10 odst. 1 a komentář k tomuto závěru ve zprávě Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 24–25 (odst. 4), 75 a 77–79; viz dále závěr 11 odst. 3 závěrů Komise.

Komise, v praxi není jednoduché dosáhnout toho, aby stanovisko expertního orgánu vedlo k dohodě stran týkající se výkladu smlouvy podle čl. 31 odst. 3 písm. a) a b) Vídeňské úmluvy: většina smluv, jimiž byly ustaveny příslušné expertní orgány, má mnoho smluvních stran, a proto bude často obtížné prokázat (zejména s ohledem na nesnadné vyhodnocování praxe velkého množství států a nekonsistenci této praxe), že všechny smluvní strany výslovně nebo implicitně dospěly k dohodě o tom, že určité stanovisko expertního orgánu skutečně představuje výklad dané smlouvy.⁴⁵ Případy, kdy závěry expertních orgánů, a to zejména závěry „progresivní“ a inovativní, vytvoří základ pro pozdější dohodu či praxi smluvních stran ve smyslu čl. 31 odst. 3 písm. a) a b) Vídeňské úmluvy, budou tedy spíše výjimečné, ne-li jen teoretické.⁴⁶

Druhý výše uvedený pojem („refer to“) naopak popisuje situace, v nichž by expertní orgán pouze odkazoval na již existující, před přijetím stanoviska vytvořenou „pozdější“ dohodu nebo praxi smluvních stran podle čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy, týkající se výkladu smlouvy. Také v tomto případě platí, že takováto pozdější dohoda nebo pozdější praxe smluvních stran nejsou totožné se stanoviskem expertního orgánu, který na ně případně odkazuje, a je třeba je posuzovat a doložit samostatně, nezávisle na těchto výrocích. To platí tím spíše s ohledem na skutečnost, že expertní orgány jen zřídka usilují o identifikaci praxe smluvních stran pro potřebu výkladu určitého smluvního ustanovení.⁴⁷ V tomto ohledu lze poznamenat, že takovéto posouzení, zda pozdější dohoda či praxe smluvních stran týkající se výkladu smlouvy v konkrétní věci existují nebo ne, by v zásadě mělo být pravidelnou součástí stanovisek expertních orgánů, jelikož, jak je uvedeno výše, na případně existující pozdější dohody a pozdější praxi smluvních stran je nutno v souladu s čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy „brát zřetel“ při použití obecného pravidla pro výklad mezinárodních smluv.

4. „Mlčení“ smluvních stran v reakci na stanoviska expertních orgánů a na odpovídající praxi jiných smluvních stran jako projev jejich „pozdější praxe“?

Poslední věta 3. odstavce závěru 13 se týká výše naznačené podstatné otázky, jaký je význam mlčení či nečinnosti smluvních stran v reakci na stanoviska expertních orgánů pro případné formování pozdější praxe smluvních stran podle čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy. Komise dospěla k závěru, že nelze vycházet z předpokladu, že mlčení smluvní strany představuje pozdější praxi ve výše uvedeném smyslu: takovéto mlčení smluvní strany tedy podle Komise neznamená přijetí výkladu smlouvy obsaženého ve stanovisku

⁴⁵ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 111–112, odst. 12–15. Viz též písemná vyjádření států k návrhu tohoto závěru; in: *Subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Comments and observations received from Governments*, dok. OSN č. A/CN.4/712, 21. února 2018, s. 31–35. Pozdější praxe stran bude patrně mít mnohem větší význam při výkladu smluv dvoustranných či smluv s výrazně omezeným okruhem smluvních stran, kdy lze pozdější praxi jednotlivých smluvních stran lépe identifikovat a založení dohody na základě pozdější praxe je pravděpodobnější – viz MURPHY, Sean D. *The Relevance of Subsequent Agreement and Subsequent Practice for the Interpretation of Treaties*. In: NOLTE, Georg (ed.). *Treaties and Subsequent Practice*. Oxford University Press, 2013, s. 93–94 (dostupné též z: <<https://core.ac.uk/download/pdf/232645374.pdf>>, s. 12; [cit. 2021-03-20]).

⁴⁶ KLEIN, Eckart – KREZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 205–206; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 409–410.

⁴⁷ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 113, pozn. 641.

expertního orgánu.⁴⁸ Jak uvádí Komise ve svém komentáři, obvykle nelze očekávat, že smluvní strany budou reagovat na každé stanovisko expertního orgánu, ať je takovéto stanovisko adresováno všem smluvním stranám (jako např. obecné připomínky Výboru pro lidská práva), nebo jinému konkrétnímu smluvnímu státu.⁴⁹ Komise současně připomíná, že státy mohou být v rámci režimu jednotlivých mezinárodních smluv, na základě smluvního závazku spolupracovat s expertními orgány, povinny vzít v dobré víře v úvahu (posoudit) a reagovat na stanoviska, jež expertní orgány adresují jmenovitě přímo těmto státům, ať už např. ve formě „závěrečných doporučení“ reagujících na zprávy daného státu o plnění smlouvy, nebo „názorů“ vydaných na základě individuálních oznámení jednotlivců ohledně údajného porušení smlouvy dotčeným konkrétním státem (podrobněji viz níže).⁵⁰ Pokud však stát ani na takovéto jemu individuálně adresovaná stanoviska expertních orgánů a výklad v nich obsažený nijak nereaguje, nelze, s ohledem na právní povahu expertních orgánů a jejich stanovisek, ani takováto mlčení smluvní strany samo o sobě považovat za pozdější praxi smluvní strany, respektive za mlčky učiněné přijetí výkladu podle práva mezinárodních smluv.⁵¹ (Což nic nemění na tom, že je takovouto absenci reakce smluvní strany třeba posoudit podle režimu dané lidskoprávní smlouvy s ohledem na povinnost spolupracovat v dobré víře s expertními orgány podle takovéto smlouvy.) I stanoviska expertních orgánů adresovaná přímo dotčenému státu mohou tedy z hlediska práva mezinárodních smluv opět sloužit nanejvýš jako podnět („katalyzátor“) vedoucí k případné pozdější praxi smluvních stran podle čl. 31 odst. 3 (nebo čl. 32; viz níže) Vídeňské úmluvy.

Od mlčení či nekonání smluvní strany v reakci na stanoviska expertních orgánů (které, jak je uvedeno výše, neznamená tacitní přijetí výkladu dané smlouvy obsaženého ve stanovisku expertního orgánu) je třeba odlišit mlčení smluvní strany v reakci na praxi jiných

⁴⁸ „Silence by a party shall not be presumed to constitute subsequent practice under article 31, paragraph 3 (b), accepting an interpretation of a treaty as expressed in a pronouncement of an expert treaty body.”

⁴⁹ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 113, odst. 19. Viz také VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 410. Nutno dodat, že směrnice expertních orgánů (např. Výboru pro lidská práva) nabádají smluvní strany, aby při vypracovávání svých zpráv o plnění daných lidskoprávních smluv zohlednily též příslušné obecné komentáře expertních orgánů [viz *Harmonized guidelines on reporting under the international human rights treaties, including guidelines on a common core document and treaty-specific documents, Report of the Inter-Committee Working Group, Fifth Inter-Committee Meeting of the human rights bodies* (Ženeva, 19.–21. června 2006), dok. OSN HRI/MC/2006/3 z 10. května 2006, s. 8, odst. 29; dále též VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Committee Guidelines for the treaty-specific document to be submitted by States parties under Article 40 of the International Covenant on Civil and Political Rights*, dok. OSN CCPR/C/2009/1, 22. listopad 2010, odst. 18 an.].

⁵⁰ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 113, odst. 19. Srov. obecnou poznámku Výboru pro lidská práva č. 33 (2008), odst. 15 (zmiňující se o tom, že „duty to cooperate with the Committee arises from an application of the principle of good faith to the observance of all treaty obligations“). Viz dále např. TOMUSCHAT, Christian. (heslo) *Human Rights Committee*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford Public International Law. Dostupné z: <<https://opil.louplaw.com/home/MPIL>> [cit. 2021-03-13], odst. 14; a *Report on the implementation of international human rights treaties in domestic law and the role of courts, adopted by the Venice Commission at its 100th plenary session*. Řím, 10.–11. října 2014, odst. 78.

⁵¹ Viz např. komentář Spojeného království k návrhu obecné připomínky č. 33 (“Comments of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland on draft General Comment 33: ‘The Obligations of States Parties under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights’”), s. 2–3, dostupné z: <<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/GC33-ObligationsofStatesParties.aspx>> [cit. 2020-04-11], a komentář USA k témuž návrhu (“Comments of the United States of America on the Human Rights Committee’s ‘Draft General Comment 33: The Obligations of States Parties Under the Optional Protocol to the International Covenant Civil and Political Rights’”), s. 6.

smluvních stran, a to včetně takové praxe, která může být obsahově v souladu se závěry obsaženými ve výrociích expertních orgánů. Pro posouzení významu mlčení smluvní strany jakožto možné „pozdější praxe“ je v tomto případě rozhodující posouzení otázky, zda jednání některých smluvních stran spolu s nekonáním (mlčením) ostatních smluvních stran v reakci na něj „založila dohodu stran“ týkající se výkladu smlouvy v souladu s čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy. Komise již při pracích na návrhu Vídeňské úmluvy o smluvním právu v roce 1966 vycházela z předpokladu, že do pozdější praxe při provádění smlouvy podle čl. 31 odst. 3 písm. b) se nemusejí aktivně zapojit všechny smluvní strany dané smlouvy; „mlčící“ smluvní strany však musejí praxi jiných stran „přijmout“, „akceptovat“.⁵² Ve svých nynějších závěrech o pozdějších dohodách a pozdější praxi Komise (v závěru 10 odst. 2)⁵³ zopakovala, že není nutné, aby se všechny strany dané smlouvy aktivně zapojily do „praxe při provádění smlouvy, která založila dohodu stran, týkající se jejího výkladu“ podle čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy. Mlčení jedné smluvní strany nebo více smluvních stran v reakci na takovouto pozdější praxi jiné smluvní strany či jiných smluvních stran může podle Komise představovat přijetí takovéto pozdější praxe tehdy, jestliže „okolnosti vyžadují nějakou reakci“ (a mlčící smluvní strany přesto nijak nereagují). Podle mého názoru je nicméně takovéto vymezení účinků mlčení smluvních stran formulováno příliš obecně a neurčitě, jelikož nedostatečně zohledňuje vůli dotčených mlčících stran a neposkytuje jim dostatečnou právní jistotu v případě jejich „nekonání“. Sama Komise v komentáři k závěru 10 odst. 2 přiznává, že nelze snadno dospět k závěru, že mlčení či nekonání smluvní strany v reakci na pozdější praxi jiné smluvní strany představuje přijetí takovéto pozdější praxe.⁵⁴ Význam mlčení či nekonání smluvní strany podle Komise ve velké míře závisí na okolnostech konkrétního případu, zejména na smluvním „prostředí“, v rámci něhož spolu smluvní strany interagují, jakož i na právní situaci, jíž se týká pozdější praxe jiné smluvní strany (jiných smluvních stran), a na nároku, jež tato pozdější praxe vyjadřuje. Podle mého názoru lze obecně vzato v praxi očekávat, že pouze ty smluvní strany, jejichž práva a zájmy byly pozdější praxí jiné smluvní strany či jiných smluvních stran dotčeny reálně, přímo a v dostatečné intenzitě, tedy státy, které byly speciálně, konkrétně dotčeny („*specialy or particularly affected*“) praxí jiných smluvních stran, budou na takovouto praxi reagovat, nebo se naopak reakce zdrží s vědomím, že takovéto případné mlčení může nabýt povahy „přijetí“ praxe jiných smluvních stran, a vést tak k dohodě o výkladu takovéto smlouvy podle čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy.⁵⁵ Naproti tomu smluvní strany, které jsou pozdější praxí jiných smluvních stran dotčeny jen nepřímou nebo potenciálně, mohou v reakci na takovouto praxi mlčet či nekonat jednoduše proto, že nemají kapacitu či zájem reagovat, nebo proto, že je k mlčení vedou čistě politické, mimoprávní důvody (samozřejmě nehledě na časté případy, kdy stát

⁵² Viz komentář k návrhu čl. 27 odst. 3 písm. b), který se v mírně upravené podobě stal čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy. In: *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, Vol. II, *Report of the International Law Commission on the work of its eighteenth session*. Ženeva, 4. květen – 19. červenec 1966, dok. OSN A/6309/Rev.1, s. 222, odst. 15; viz dále zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 79, odst. 13.

⁵³ “The number of parties that must actively engage in subsequent practice in order to establish an agreement under article 31, paragraph 3 (b), may vary. Silence on the part of one or more parties may constitute acceptance of the subsequent practice when the circumstances call for some reaction.”

⁵⁴ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 80, odst. 18; podrobněji s. 79–82, odst. 12–24. Srov. též BUGA, Irina. *Modification of Treaties by Subsequent Practice*, s. 61–68.

⁵⁵ Srov. např. praxi v oblasti mezinárodní spolupráce na základě dvoustranných smluv. Viz zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 81, odst. 21.

o praxi jiných smluvních stran vůbec není informován),⁵⁶ aniž by současně mlčky „přijímaly“ takovouto praxi ve smyslu založení dohody o výkladu podle čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy. Obdobné pochybnosti o uvedeném závěru Komise týkajícím se významu mlčení či nekonání v reakci na praxi jiných smluvních stran vyslovilo též několik států ve svých písemných vyjádřeních při projednávání návrhu Komise.⁵⁷

5. Stanoviska expertních orgánů jako „doplňkový prostředek výkladu“ podle čl. 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu?

Jak je uvedeno výše, stanoviska expertních orgánů nemohou mít povahu pozdější praxe (nebo dohody) smluvních stran ve smyslu čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy. Mohou však tato stanoviska představovat „doplňkový prostředek výkladu“ ve smyslu čl. 32 Vídeňské úmluvy?

Nutno předeslat, že „jiná pozdější praxe“ jedné nebo více smluvních stran (praxe „při použití smlouvy“), která nesplňuje podmínky podle čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy (tedy která nezakládá dohodu všech smluvních stran ohledně výkladu dané mezinárodní smlouvy), může být podle Komise využita jako doplňkový prostředek výkladu mezinárodních smluv v souladu s čl. 32 Vídeňské úmluvy.⁵⁸ Současně ovšem platí, že praxe jen některých smluvních stran (či jedné smluvní strany) je jako výkladový prvek podle čl. 32 Vídeňské úmluvy na dosti odlišné úrovni než dohoda smluvních stran podle čl. 31 odst. 3 a) nebo b) Vídeňské úmluvy vyjadřující jejich společné porozumění významu smlouvy.⁵⁹ Použití doplňkových prostředků výkladu podle čl. 32 Vídeňské úmluvy (mezi nimiž jsou demonstrativně uvedeny přípravné materiály, tj. *travaux préparatoires*, a okolnosti, za nichž byla smlouva uzavřena) totiž není stanoveno jako povinnost, nýbrž jen jako možnost („*recourse may be had*“), a je omezeno na případy, kdy je třeba potvrdit význam, který již vyplynul z použití obecného pravidla výkladu podle čl. 31 (včetně jeho odst. 3) Vídeňské úmluvy, nebo tento význam určit, jestliže výklad podle článku 31 Vídeňské úmluvy ponechává význam nejednoznačným nebo nejasným („*ambiguous or obscure*“) nebo vede ke zjevně protismyslnému nebo nerozumnému („*manifestly absurd or unresonable*“) výsledku. Použití doplňkových pravidel výkladu podle čl. 32 závisí tedy na úvaze vykládajícího subjektu a vyžaduje nejprve náležitý výklad podle obecného pravidla výkladu obsaženého v čl. 31 Vídeňské úmluvy.⁶⁰

⁵⁶ Srov. zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 80–81, odst. 19. Viz dále BUGA, Irina. *Modification of Treaties by Subsequent Practice*, s. 64.

⁵⁷ Viz dokument *Subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Comments and observations received from Governments*, dok. OSN č. A/CN.4/712, 21. únor 2018, s. 23–26 (vyjádření Běloruska, Rakouska, České republiky a Spojeného království) a příloha (*addendum*) tohoto dokumentu, dok. A/CN.4/712/Add.1, 1. červen 2018, s. 6 (podrobnější vyjádření Nizozemska). Pro obdobnou problematiku významu mlčení při tvorbě mezinárodního obyčejového práva viz CABAN, Pavel. *Failure to React as Evidence of Opinio Iuris* (A Comment to the ILC's First Draft Conclusions on Identification of Customary International Law). *Czech Yearbook of Public & Private International Law*. 2017, Vol. 8, s. 107–115.

⁵⁸ Závěr 2 odst. 4: “*Recourse may be had to other subsequent practice in the application of the treaty as a supplementary means of interpretation under article 32*”; závěr 4 odst. 3: “*A subsequent practice as a supplementary means of interpretation under article 32 consists of conduct by one or more parties in the application of the treaty, after its conclusion.*” Viz dále zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 20 a 21 (odst. 8–10) a s. 33–37 (odst. 23–35).

⁵⁹ Viz zprávu Komise z jejího 16. zasedání (1964), dok. A/5809. In: *Yearbook of the International Law Commission*. 1964, Vol. II, s. 204, odst. 13.

⁶⁰ DÖRR, Oliver – SCHMALENBACH, Kirsten. *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*. 2012th edition.

Pokud jde o vztah čl. 32 Vídeňské úmluvy ke stanoviskům expertních orgánů, názory členů Komise na tuto záležitost nebyly jednotné a komentář Komise v tomto ohledu také není zcela jednoznačný. Samotná stanoviska expertních orgánů samozřejmě, jak je uvedeno výše, nejsou „praxí smluvních stran“. Tuto skutečnost Komise zohledňuje v závěru 5 odst. 2, podle nějž jednání jiných aktérů než smluvních stran není „pozdější praxí“ ve smyslu čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy.⁶¹ Stanoviska expertních orgánů nelze považovat za „pozdější praxi“ ve smyslu používaném pro účely výkladu smluv, jelikož „pozdější praxe“ a „pozdější dohody“ zahrnují dohody a praxi „smluvních stran“, což plyne z terminologie Vídeňské úmluvy a z čehož vycházela též Komise při práci na tomto tématu.⁶² Komise nicméně dodává, že stanoviska expertních orgánů představují jednání na základě pověření daného smlouvou, jehož účelem je přispět k náležitě aplikaci smlouvy.⁶³ Téma „pozdějších dohod a pozdější praxe“, posuzované Komisí, navíc nepojednává o výkladu smluv jako celku, nýbrž „jen“ o úloze pozdějších dohod a pozdější praxe (smluvních stran) při výkladu smluv. Stanoviska expertních orgánů tedy lze, v souladu s komentářem Komise a názory některých členů Komise, nejspíše charakterizovat jako jiné jednání („*other conduct*“ v souladu se závěrem 5 odst. 2) či obecně praxi (jinou než „pozdější praxí“ ve smyslu Vídeňské úmluvy a daného tématu), které mohou být relevantní pro výklad smlouvy, a tedy mohou mít povahu doplňkového prostředku výkladu podle čl. 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu.⁶⁴ Tato charakteristika se pak odrazila v komentáři Komise, podle nějž stanoviska expertních orgánů mohou být využívána „*diskrečním způsobem, jímž čl. 32 Vídeňské úmluvy popisuje doplňkové prostředky výkladu*“.⁶⁵ Z tohoto komentáře lze vyvodit, že využití stanovisek expertních orgánů při výkladu smluv připadá v úvahu jen „doplňkově“, až po náležitém výkladu podle čl. 31 Vídeňské úmluvy a (jen) pro účely výslovně uvedené v čl. 32 Vídeňské úmluvy.

Nutno dodat, že s jinou pozdější praxí smluvních stran, jakož i stanovisky expertních orgánů jakožto doplňkovými prostředky výkladu je podle všeho třeba nakládat opatrně: i když jsou přípravné práce a okolnosti uzavření smlouvy jako doplňkové výkladové prostředky uvedeny v čl. 32 Vídeňské úmluvy „jen“ demonstrativně, oba tyto prostředky mají vztah k určování shodné vůle či dohody smluvních stran (při sjednávání smlouvy).⁶⁶

Springer, s. 572 a 580–582. Srov. dále CORTEN, Olivier – KLEIN, Pierre. *The Vienna Conventions on The Law of Treaties: A Commentary. Volume I*. Oxford University Press, 2011, s. 846–849 a 861.

⁶¹ Závěr 5 odst. 2: “*Other conduct, including by non-State actors, does not constitute subsequent practice under articles 31 and 32. Such conduct may, however, be relevant when assessing the subsequent practice of parties to a treaty.*” V komentáři k tomuto závěru Komise mezi “*other conduct*” zahrnuje mj. stanoviska expertních orgánů; viz zprávu Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 39–40, odst. 11.

⁶² Viz závěr 4 obsahující definici pozdější dohody a pozdější praxe a závěr 5 a související komentář Komise; zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 27 an. a s. 37 an.

⁶³ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 115, odst. 24; Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 5, odst. 10, a s. 9, odst. 16.

⁶⁴ Pro obecné shrnutí diskuse Komise o tomto tématu viz KOMISE. *Provisional summary record of the 3307th meeting*. (31. 5. 2016), dok. OSN A/CN.4/SR.3307 ze dne 8. července 2016, s. 5–10. Dále viz *Provisional summary record of the 3304th meeting* (26. květen 2016), dok. OSN A/CN.4/SR.3304 ze 3. dubna 2017, s. 3–11, a *Provisional summary record of the 3306th meeting* (27. květen 2016), dok. OSN A/CN.4/SR.3306 ze dne 20. března 2017, s. 6–14.

⁶⁵ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 115, odst. 24. Pro obdobné závěry viz DÖRR, Oliver – SCHMALLENBACH, Kirsten. *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, s. 581 (odkazující mj. na „praxi mezinárodních orgánů“ jako na doplňkový prostředek výkladu); BUGA, Irina. *Modification of Treaties by Subsequent Practice*, s. 46 a 76.

⁶⁶ Srov. CORTEN, Olivier – KLEIN, Pierre. *The Vienna Conventions on The Law of Treaties: A Commentary*, s. 854–855.

Takovýto vztah k určování shodné vůle smluvních stran však samozřejmě nemusí platit pro praxi jedné či jen několika smluvních stran, natož pro stanoviska expertních orgánů nebo pro případné další doplňkové prostředky výkladu neuvedené v čl. 32 Vídeňské úmluvy. Podle některých komentátorů svědčí též praxe mezinárodních rozhodovacích orgánů o zdrženlivém přístupu k doplňkovým prostředkům výkladu, jež nejsou výslovně uvedeny v čl. 32 Vídeňské úmluvy.⁶⁷ Jak obecně uvádí jeden z autorů, význam doplňkových prostředků jako výkladové pomůcky bude záviset především na jejich přesvědčivosti, přímém vztahu k pojmům, jichž se výklad týká, konsistenci s ostatními výkladovými prostředky, na počtu smluvních stran, jež se podílely na vývoji určitého výkladového prostředku, a na reakcích jiných smluvních stran na takovýto doplňkový prostředek výkladu.⁶⁸

6. Stanoviska expertních orgánů a pomocné prostředky pro určování mezinárodněprávních pravidel podle čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora

Vedle možného významu stanovisek expertních orgánů jako doplňkového prostředku výkladu („*supplementary means of interpretation*“) smluv podle čl. 32 Vídeňské úmluvy se v diskusi Komise zmínilo několik jejích členů o tom, že by tato stanoviska mohla naplňovat charakteristiku „pomůcky pro určování právních pravidel“ („*subsidiary means for the determination of rules of law*“), jimiž podle čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora Organizace spojených národů (publikováno pod č. 30/1947 Sb.) jsou „soudní rozhodnutí“ (mezinárodních soudů)⁶⁹ a nauka mezinárodního práva (respektive „nauka nejvíce kvalifikovaných spisovatelů různých národů“). Obě uvedená ustanovení bývají k sobě svou povahou do jisté míry přirovnávána, i když z právního hlediska je jejich role samozřejmě odlišná. Čl. 38 Statutu formálně představuje jen „*pokyn Mezinárodnímu soudnímu dvoru, jak má postupovat při řešení mezinárodněprávních sporů*“, současně je však „*považován za obecně platný výčet základních pramenů mezinárodního práva*“.⁷⁰ Druhá uvedená charakteristika se však vztahuje pouze na čl. 38 odst. 1 písm. a) až c) Statutu obsahující výčet pramenů mezinárodního práva, jimiž jsou mezinárodní smlouvy, mezinárodní právo obyčejové a „obecné zásady práva“: naproti tomu rozhodnutí mezinárodních soudů a nauka mezinárodního práva nejsou prameny mezinárodního práva, nýbrž pouze „pomůckami“, dokumentačními prameny, v nichž je možno hledat důkazy o existenci pravidel mezinárodního práva uvedených v čl. 38 odst. 1 písm. a) až c) Statutu.⁷¹

⁶⁷ Ibidem, s. 863.

⁶⁸ Viz VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 446.

⁶⁹ ZIMMERMANN, Andreas – OELLERS-FRAHM, Karin – TOMUSCHAT, Christian – TAMS, Christian J. (eds). *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law)*. 2nd edition. Oxford University Press, 2012, s. 862. Srov. však též závěr 13 obsažený v *Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries*, jež přijala Komise na svém 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 149–150.

⁷⁰ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2008, s. 174–175.

⁷¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, s. 216–219; ZIMMERMANN, Andreas – OELLERS-FRAHM, Karin – TOMUSCHAT, Christian – TAMS, Christian J. (eds). *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law)*, s. 854.

Z ustanovení čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu přitom nevyplývá povinnost, nýbrž pouze možnost vzít uvedené „pomůcky“ pro určování mezinárodněprávních pravidel v potaz. Obdobnou diskreční povahu přiznává doplňkovým prostředkům výkladu mezinárodních smluv ustanovení čl. 32 Vídeňské úmluvy.⁷²

Diskuse Komise v této věci navázala na závěr zvláštního zpravodaje, podle něž stanoviska expertních orgánů mohou vykazovat některé základní charakteristiky pomocných prostředků ve smyslu čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora, a mohly by tedy sloužit pro identifikaci pravidel mezinárodního práva.⁷³ Komise nicméně dospěla k závěru, že tato otázka nespadá do rozsahu vymezeného tématu „pozdějších dohod a pozdější praxe“, a věnovala jí ve svém komentáři jen velmi stručnou (a nepříliš jasnou) zmínku, která pouze odkazuje na diskuse o možném vztahu čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora ke stanoviskům expertních orgánů.⁷⁴

Zvláštní zpravodaj ve své zprávě poznamenal, že povaha stanovisek expertních orgánů je různorodá a některá mohou svými prvky do určité míry připomínat soudní rozhodnutí (např. „názory“ Výboru pro lidská práva reagující na individuální stížnosti), kdežto jiná (např. „obecné komentáře“ Výboru) spíše nauku mezinárodního práva ve smyslu čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu.⁷⁵ Jak je však uvedeno výše, odlišnost soudních rozhodnutí od stanovisek expertních orgánů je podstatná a spočívá zejména v tom, že jsou mezinárodněprávně závazná (byť jen pro daný případ). Autorita rozhodnutí mezinárodních soudů by současně měla být obsahově dána všestranným a důkladným kvalifikovaným posouzením a výkladem pramenů mezinárodního práva a jejich použitím na daný případ, tedy přesvědčivostí právní argumentace a náležitým odůvodněním.⁷⁶ Význam a praktický dopad mezinárodněprávní nauky je ve srovnání s rozhodnutími mezinárodních soudů výrazně menší.⁷⁷ Nicméně (také) její role jakožto pomocného prostředku pro určování mezinárodněprávních pravidel bude především záviset na vědecké, obsahové kvalitě a argumentační přesvědčivosti jejích výstupů. Samotný Mezinárodní soudní dvůr mimo jiné stále častěji cituje výsledky práce Komise pro mezinárodní právo, pokud jde o výklad kodifikačních úmluv připravených Komisí nebo o doklady existence mezinárodního obyčejového práva (v oblastech, jimiž se Komise zabývá) a, jak je uvedeno výše, v některých svých rozhodnutích odkázal též na stanoviska Výboru pro lidská práva.⁷⁸ Zdá se tedy, že stanoviska expertních orgánů mohou být za určitých okolností pojmána obdobným způsobem jako výše uvedené „pomůcky pro určování mezinárodněprávních pravidel“ ve

⁷² Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s 27, odst. 65; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 408 a 410–411.

⁷³ Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 27–28, odst. 63–65.

⁷⁴ Zpráva Komise, 70. zasedání (2018), dok. OSN A/73/10, s. 115–116, odst. 24 (“Assuming that, different activities of [treaty] bodies cut across the different sources, reference has also been made to Article 38, paragraph 1 (d), of the Statute of the International Court of Justice, thereby characterizing the legal significance of their pronouncements as ‘subsidiary means for the determination of the rules of law’”). Viz také VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 408 a 410–411.

⁷⁵ Čtvrtá zpráva zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s 18, odst. 63.

⁷⁶ ZIMMERMANN, Andreas – OELLERS-FRAHM, Karin – TOMUSCHAT, Christian – TAMS, Christian J. (eds). *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law)*, s. 856.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 869; MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, s. 218–219.

⁷⁸ ZIMMERMANN, Andreas – OELLERS-FRAHM, Karin – TOMUSCHAT, Christian – TAMS, Christian J. (eds). *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law)*, s. 859–860 a 870.

smyslu čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu. Pro určení, zda stanoviska expertních orgánů mohou takovouto roli v konkrétním případě hrát, bude podle mého názoru podstatný jejich věcný obsah, kvalita odůvodnění a argumentační přesvědčivost. A právě v těchto aspektech vykazují stanoviska expertních orgánů nezdědka dosti významné nedostatky.

7. Význam stanovisek expertních orgánů podle jednotlivých (lidskoprávních) smluv, jimiž byly expertní orgány zřízeny

Lidskoprávní smlouvy obsahují jen základní, dosti obecně formulovaná pravidla a expertní orgány jsou zřizovány proto, aby zejména prostřednictvím svých „stanovisek“ napomohly smluvním stranám při konkretizaci a provádění práv a závazků ve smlouvách obsažených. Výsledkem je zvláštní způsob kontroly provádění lidskoprávních smluv, který se odehrává na více úrovních a ve vzájemné komunikaci zúčastněných aktérů v rámci spolupráce podle jednotlivých smluv.⁷⁹

Stanoviskům expertních orgánů bývá nicméně někdy vytýkáno nedostatečné odůvodňování právních závěrů v nich obsažených, absence rozboru praxe smluvních stran, chybějící srovnání se stanovisky jiných expertních orgánů, mezinárodních lidskoprávních soudů a s názory v odborné literatuře, jakož i odhlížení od výkladových pravidel podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu.⁸⁰ Tyto nedostatky mohou vést k nízké argumentační přesvědčivosti závěrů expertních orgánů a přispívat k nesouladu mezi různými lidskoprávními režimy, a tím k nežádoucí fragmentaci mezinárodní ochrany lidských práv.⁸¹ Stanoviska expertních orgánů tak mohou být v některých případech vnímána spíše jako soubor názorů členů expertních orgánů prosazujících určitý přístup *de lege ferenda*, přičemž může vyvstat otázka, zda takovéto snahy o příliš extenzivní výklad ze strany expertního orgánu nepředstavují překročení pravomocí, jež smluvní strany takovému orgánu svěřily.⁸² Např. Výbor pro lidská práva opírá své „obecné připomínky“ téměř výhradně či z velké části o závěry obsažené v jeho „názozech“ a „závěrečných doporučeních“, jejichž prostřednictvím se vyjadřuje ke konkrétním zprávám států a oznámením jednotlivců. Tato stanoviska Výboru však často neobsahují žádné či obsahují jen nedostatečné právní odůvodnění závěrů v nich obsažených a omezují se často na konstatování nesouladu určité vnitrostátní normy či praxe s Paktem.⁸³ Jestliže současně Výbor ve svých názorech a závěrečných doporučeních naopak odkazuje na závěry ve svých obecných připomínkách, vytváří se jakýsi sebestoprvující argumentační („začarovaný“) kruh. Výbor se tak může dosti vzdálit od autentického výkladu, k němuž jsou povolány smluvní strany Paktu,

⁷⁹ Srov. SHELTON, Dinah. The legal status of normative pronouncements of human rights treaty bodies. In: HESTERMEYER, Holger P. – KÖNIG, Doris et al. *Coexistence, Cooperation and Solidarity: Liber Amicorum Rüdiger Wolfrum*. Martinus Nijhoff Publishers, 2012, s. 560.

⁸⁰ KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 152–153, 155–158.

⁸¹ Srov. KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 216–7 a 228–9.

⁸² SCHLÜTTER, Birgit. *Aspects of human rights interpretation by the UN treaty bodies*, s. 266; KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 202–204.

⁸³ KLEIN, Eckart – KRETZMER, David. *The UN Human Rights Committee: The General Comments – The Evolution of an Autonomous Monitoring Instrument*, s. 205 a 212–213.

respektive může překročit rámeček pouhého výkladu a směřovat k rozšiřování původně přijatých závazků smluvních stran bez jejich souhlasu a tím i k „obcházení“ regulérní lidskoprávní smluvní normotvorby.⁸⁴

Jedním z příkladů mohou být některé části obecného komentáře č. 36 k čl. 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.⁸⁵ Výbor zde (respektive, pokud jde o eutanazii, ve svém původním návrhu, před uplatněním připomínek smluvních stran) dospěl k několika kategoricky, závazně formulovaným závěrům a doporučením naznačujícím existenci práva na umělé ukončení těhotenství (interrupci) a na eutanazii (ve smyslu úmyslného ukončení pacientova života na jeho žádost).⁸⁶ (Žádná takováto práva však univerzální lidskoprávní úmluvy ani mezinárodní právo obyčejové nepřiznávají).⁸⁷ Jako odůvodnění svých závěrů přitom Výbor uvedl (v poznámkách pod čarou) téměř výlučně svá stanoviska, a to v zásadě jen svá „závěrečná doporučení“ reagující na zprávy států o plnění Úmluvy.⁸⁸ Výbor se dále nijak nezabýval tím, zda, respektive do jaké míry, spadá skutečně problematika interrupcí a eutanazie do rámce práva na život, tedy v tomto případě čl. 6 Paktu. Jako právně odůvodněný se přitom jeví přístup, který posuzuje jak problematiku eutanazie, tak interrupcí zejména v rámci práva na respektování rodinného a soukromého života (jež je chráněno čl. 17 Paktu).⁸⁹ Evropský soud pro lidská práva v tomto ohledu výstižně konstatoval, že ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech zajišťující právo na život nemůže být vykládáno tak, že by přiznávalo zcela opačné právo, právo zemřít.⁹⁰ Z obsahového hlediska se pak obecný komentář č. 36 mimo jiné nijak nezmiňuje o tom, že podle čl. 6 Paktu může být či je do určité míry chráněno též právo na život nenarozeného dítěte (plodu) a že právní úprava této problematiky (ochrany nenarozeného života při zachování ostatních práv podle Paktu, respektive otázka, od jakého okamžiku vývoje lidského jedince se uplatňuje právo na život) v zásadě spadá do volné sféry uvážení smluvních stran. Tyto závěry jsou přitom uváděny v komentářové literatuře týkající se Paktu⁹¹ a platí i pro další obdobné univerzální lidskoprávní smlouvy (Úmluvu o právech dítěte),⁹²

⁸⁴ Ibidem, s. 201 a 227. Srov. též SCHLÜTTER, Birgit. *Aspects of human rights interpretation by the UN treaty bodies*, s. 292 a 311.

⁸⁵ *General comment No. 36 – Article 6 (the right to life)*, přijatý Výborem pro lidská práva na jeho na 124. zasedání (8. říjen – 2. listopad 2018), dok. OSN CCPR/C/GC/36.

⁸⁶ Ibidem, odst. 8 a 9. Pokud jde o původní verzi návrhu obecného komentáře, předloženou následně k připomínkám státním a veřejnosti, viz dokument *Advance unedited version* přijatý na 120. zasedání Výboru v červenci 2017, s. 3, odst. 10. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/GC/Article6/GC/Article6_EN.pdf> [cit. 2021-04-07].

⁸⁷ Pro podrobnější rozbor viz CABAN, Pavel. *Abortion and Euthanasia in the Draft Human Rights Committee's General Comment No. 36 on the Right to Life*. *Czech Yearbook of Public & Private International Law*. 2018, Vol. 9, s. 187–198.

⁸⁸ Srov. kritické vyjádření USA k návrhu obecného komentáře č. 36 (*“Observations of the United States of America on the Human Rights Committee's Draft General Comment No. 36 on Article 6 – Right to Life”*) z 6. října 2017, s. 1–6.

⁸⁹ Pro praxi v rámci Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod viz Evropská komise pro lidská práva, *Brüggemann a Scheuten proti Německu*, stížnost č. 6959/75, rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti z 19. května 1976, odst. 5 (*“The Law”*); Evropský soud pro lidská práva, *P. a S. proti Polsku*, rozsudek z 30. ledna 2013 (stížnost č. 57375/08), odst. 96; ESLP, A., B. a C. *proti Irsku*, rozsudek Velkého senátu z 16. prosince 2010 (stížnost č. 25579/05), odst. 212–214. Viz dále ZAMPAS, Christina – GHER, Jaime M. *Abortion as a Human Right – International and Regional Standards*. *Human Rights Law Review*. 2008, Vol. 8, Iss. 2, s. 276 an.

⁹⁰ ESLP, *Pretty v. Spojené království*, rozsudek z 29. července 2002, stížnost č. 2346/02, odst. 39 and 40.

⁹¹ Srov. např. NOWAK, Manfred. *U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. 2. vydání. 2005, s. 153–4; FINNEGAN, Thomas. *International Human Rights Law and the “Unborn”: Texts and Travaux Préparatoires*. *Tulane Journal of International & Comparative Law*. 2016, Vol. 25, Iss. 1, s. 20.

⁹² Viz ALSTON, Philip. *The Unborn Child and Abortion under the Draft Convention on the Rights of Child*. *Human Rights Quarterly*. 1990, Vol. 12, No. 1, s. 157 a 172.

jakož i lidskoprávní smlouvy regionální.⁹³ Výbor tedy smluvním stranám adresoval dalekosáhlé a kategorické „příkazy“ a doporučení týkající se jedněch z nejcitlivějších a nejdiskutovanějších oblastí lidskoprávní ochrany, avšak danou problematikou se, navzdory její složitosti a kontroverznosti, nijak důkladněji nezabýval, nevyložil čl. 6 Paktu v souladu s pravidly Vídeňské úmluvy, své závěry nijak právně neodůvodnil ani nesrovnal svůj výklad s výkladem ochrany téhož práva podle obdobných lidskoprávních instrumentů.⁹⁴

Podle kritiků by expertní orgány tedy měly klást větší důraz na náležitou proceduru a metodiku při zpracovávání svých stanovisek a na právní argumentaci v nich obsaženou, včetně náležitého užívání pravidel výkladu podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu, důkladnějšího posuzování praxe smluvních stran, srovnání s praxí jiných obdobných orgánů atd. Je zjevné, že takový přístup by podpořil legitimitu, přesvědčivost a praktický dopad stanovisek expertních orgánů.⁹⁵ Ve své nynější podobě mohou být stanoviska expertních orgánů někdy považována spíše za součást nezávazného lidskoprávního dialogu mezi smluvními stranami a expertními orgány. Jako taková mohou tato stanoviska obsáhnout širší rejstřík různých extenzivních výkladů a doporučení a případně působit (respektive ve většině případů nepůsobit) jako katalyzátor pozdější praxe smluvních stran. Na druhé straně však budou stanoviska expertních orgánů, jež nedostojí vyšším metodickým a obsahovým nárokům, nadále ztrácet na své věcné autoritativnosti a mohou v některých případech nabývat spíše povahy doporučení *de lege ferenda* nebo projevů „lidskoprávního aktivismu“, respektive soukromých názorů členů expertního orgánu.⁹⁶

Bez ohledu na metodiku a obsah stanovisek expertních orgánů je v každém případě třeba, aby smluvní strany braly stanoviska expertních orgánů, která jsou jim přímo adresována,⁹⁷ v dobré víře v úvahu (přiznaly jim „značnou váhu“) a náležitě je posoudily a vypořádaly se s jejich závěry a s právní argumentací (obsahují-li nějakou) jakožto s výstupy orgánu, jež smluvní strany vytvořily proto, aby monitoroval a podporoval soulad jednání smluvních stran s příslušnými lidskoprávními smlouvami. Je žádoucí, aby státy obdobně braly v úvahu a případně reagovaly též na „obecné komentáře“ adresované všem smluvním stranám, zejména nesouhlasí-li se závěry expertního orgánu uvedenými v obecném komentáři.⁹⁸ I když stanoviska expertních orgánů nejsou mezinárodněprávně závazná a výše uvedený přístup (nutnost brát přímo adresovaná stanoviska v úvahu) by mohl být

⁹³ Viz Evropská komise pro lidská práva, H. proti Norsku, rozhodnutí z 19. května 1992 (stížnost č. 17004/90), odst. 1 (část „The Law“); ESLP, *Vo proti Francii*, rozsudek Velkého senátu z 8. července 2004 (stížnost č. 53924/00), odst. 80; ESLP, *A., B. a C. proti Irsku*, rozsudek Velkého senátu z 16. prosince 2010 (stížnost č. 25579/05), odst. 213, 222, 233, 237 a 241. Viz dále např. KORFF, Douwe. *The right to life. A guide to implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks*. 2006, No. 8, Rada Evropy, s. 15. Dostupné z: <<https://rm.coe.int/168007ff4e>> [cit. 2021-04-05].

⁹⁴ Srov. též stanovisko Výboru pro práva osob se zdravotním postižením vyjadřující nesouhlas s některými částmi dotčených odstavců návrhu obecného komentáře č. 36; dostupné z: <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ccpr/pages/gc36-article6righttolife.aspx>> [cit. 2021-05-17].

⁹⁵ Srov. KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 164–166; VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 406–407 a 413; MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*, s. 908–910 a 946–948.

⁹⁶ TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights: Between Idealism and Realism*, s. 267.

⁹⁷ Tj. v případě Výboru pro lidská práva „názory“ a „závěrečná doporučení“ adresované danému státu.

⁹⁸ TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights: Between Idealism and Realism*, s. 235. Srov. dále např. čl. 40 odst. 5 Mezinárodního Paktu o občanských a politických právech: „Státy, smluvní strany Paktu, mohou Výboru předkládat jakékoli poznámky k připomínkám, jež lze učinit v souladu s odstavcem 4 tohoto článku.“

považován jen za žádoucí praxi, která je v zájmu smluvních stran, bývá dovozováno, že se jedná o „procedurální povinnost“ států plynoucí ze zásady (povinnosti) spolupráce v dobré víře mezi smluvními stranami a expertními orgány ustavenými příslušnými smlouvami.⁹⁹ Podstatná pro plnění této „procedurální povinnosti“ je skutečnost, že existuje „jen“ v rámci konkrétní (lidskoprávní) smlouvy (nevyplyvá tedy z obecného práva mezinárodních smluv) a že smluvní strany se mohou se závěry obsaženými v těchto stanoviscích vypořádat jakkoliv a vůbec je nemusejí přijmout (tj. mohou je také, pokud možno s náležitým odůvodněním, zcela odmítnout). Tím se samozřejmě tato „procedurální povinnost“ brát určitá stanoviska expertních orgánů v úvahu zásadně liší od výše popsané povinnosti „brát zřetel“ na pozdější dohodu nebo pozdější praxi smluvních stran podle čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu: v případě tohoto ustanovení Vídeňské úmluvy se jedná o povinnost, která je nezbytnou součástí obecného pravidla výkladu mezinárodních smluv, přičemž příslušnou pozdější dohodu či pozdější praxi smluvních stran, jsou-li náležitě prokázány, je třeba použít při jakémkoliv výkladu smlouvy (spolu s „celkovou souvislostí výrazů ve smlouvě“).

Zajímavé je v tomto ohledu opět srovnání s prací Komise na tématu „výhrady ke smlouvám“, jehož posuzování Komise završila přijetím „Praktické příručky k výhradám ke smlouvám“ v roce 2011.¹⁰⁰ Komise zde (ve směrnici 3.2.1) konstatuje, že závěry expertních orgánů ohledně přípustnosti výhrad ke smlouvám mají takové právní účinky, jaké jsou příslušnou smlouvou, zřizující daný expertní orgán, přiznávány stanoviskům, v nichž jsou závěry obsaženy – tedy že jsou právně nezávazné. Ve směrnici č. 3.2.3 a v komentáři k ní nicméně Komise současně dodává, že státy jsou, v souladu s obecným závazkem spolupracovat s expertními smluvními orgány podle dané smlouvy, povinny vzít v dobré víře v úvahu uvedené závěry expertních orgánů ohledně přípustnosti výhrad.¹⁰¹

Nutno nicméně dodat, že povinnost „brát stanoviska expertních orgánů v úvahu“ není v lidskoprávních smlouvách výslovně formulována a je odvozována z výše uvedené zásady či povinnosti spolupráce v dobré víře – povinnosti, která je v těchto smlouvách výslovně uvedena, nebo je z nich pouze vyvozována.¹⁰² Podle mého názoru by proto bylo možno považovat za porušení povinnosti spolupráce podle příslušných lidskoprávních smluv, v závislosti na konkrétním znění těchto smluv, až soustavný „vzorec“ nespolečné spolupráce s expertními orgány, a nikoliv jednotlivé ignorování stanovisek adresovaných dané smluvní straně. Jako odůvodněné se zdá být také rozlišování mezi přímou povinností spolupráce mezi smluvní stranou a expertním orgánem na mezinárodní úrovni a zprostředkovaným

⁹⁹ VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s. 385–387, 392 a 395–396; KELLER, Helen – GROVER, Leena. *General Comments of the Human Rights Committee and their legitimacy*, s. 129; TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights: Between Idealism and Realism*, s. 267.

¹⁰⁰ Zpráva Komise z jejího 63. zasedání (2011), dok. A/66/10, s. 19–51, a dok. A/66/10/Add.1 (který obsahuje text směrnice spolu s komentáři). Viz dále Čtvrtou zprávu zvláštního zpravodaje, 2016, dok. OSN A/CN.4/694, s. 17–18, odst. 36–40.

¹⁰¹ Směrnice 3.2.3 (*Consideration of the assessments of treaty monitoring bodies*): “States and international organizations that have formulated reservations to a treaty establishing a treaty monitoring body shall give consideration to that body’s assessment of the permissibility of the reservations.” Ve svém komentáři ke směrnici 3.2.3 Komise mimo jiné uvádí: “In contrast [to regional human rights courts], the other monitoring bodies lack any juridical decision-making power, either in the area of reservations or in other areas in which they possess declaratory powers. Consequently, their conclusions are not legally binding, and States parties are obliged only to ‘take account’ of their assessments in good faith.”; viz Zprávu Komise z jejího 63. zasedání (2011), dok. A/66/10, s. 402, odst. 3.

¹⁰² Tato obecná povinnost spolupráce je výslovně zmíněna např. v čl. 37 odst. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, nikoliv ale např. v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.

zohledňováním stanovisek expertních orgánů vnitrostátními soudy a jinými orgány smluvních stran aplikujícími příslušnou lidskoprávní smlouvu (smluvní strany by nicméně měly prostřednictvím vnitrostátní právní úpravy umožnit svým vnitrostátním soudům a dalším orgánům, aby při svém rozhodování braly stanoviska expertních orgánů náležitě v úvahu).¹⁰³ Jako ilustrativní příklad vztahu vnitrostátních soudů ke stanoviskům expertních orgánů může sloužit nedávné rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN (jeho druhého senátu), který se při rozhodování o možnosti omezení hlasovacího práva osob se zdravotním postižením vypořádal s odlišnými závěry Výboru pro práva osob se zdravotním postižením, přičemž dospěl k závěru, že vnitrostátní soudy by se měly („should“, „sollte“) zabývat stanovisky expertních orgánů a přiznat jim značnou váhu, ale nejsou povinny tato stanoviska jakkoliv přijmout za své, cítit se jimi jakkoliv vázány.¹⁰⁴ Obdobně – tedy jako právně nezávazný, leč autoritativní argumentační zdroj (komparativní interpretační pomůcka), se kterým by se měl orgán veřejné moci aplikující právo argumentačně vypořádat – pojmá stanoviska expertních orgánů také český Ústavní soud.¹⁰⁵

Tento význam stanovisek expertních orgánů zohlednila Komise, vedle již uvedeného závěru 13 odst. 2, také ve svém závěru 13 odst. 4, podle nějž ostatní závěry Komise nemají vliv na to, jak stanoviska expertních orgánů přispívají k výkladu příslušných mezinárodních smluv v souladu s mandáty těchto orgánů.¹⁰⁶ Stanoviska expertních orgánů tedy vyvolávají účinky a mají význam zejména v rámci a v závislosti na režimu jednotlivých (lidskoprávních) smluv, na jejichž základě příslušné expertní orgány vznikly. Současně tato stanoviska mohou být využita „diskrečním způsobem, jímž čl. 32 Vídeňské úmluvy charakterizuje doplňkové prostředky výkladu“, či mohou být patrně pojímána obdobným způsobem jako „pomocné prostředky pro určování právních pravidel“ ve smyslu čl. 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora. Ve všech případech bude pro uplatnění a účinky stanovisek expertních orgánů rozhodující zejména jejich obsahová kvalita a přesvědčivost právní argumentace v nich obsažená.

Závěr

Stanoviska expertních smluvních orgánů, zejména orgánů lidskoprávních, představují významný prostředek pro konkretizaci práv a závazků ve smlouvách obsažených a tvoří

¹⁰³ Viz VAN ALEBEEK, Rosanne – NOLLKAEMPER, André. *The legal status of decisions by human rights treaty bodies in national law*, s 391–397.

¹⁰⁴ BVerfG, nařízení 2. senátu z 29. ledna 2019, 2 BvC 62/14, odst. 65 a 77. Pro stručný komentář k tomuto rozhodnutí viz SINHA, Rohan – TALMON, Stefan. Unconvincing and non-binding: The Federal Constitutional Court rejects the Committee on the Rights of Persons with Disabilities' interpretation of the CRPD. In: *GPIL – German Practice in International Law* [online]. 4. únor 2020. Dostupné z: <<https://gpil.jura.uni-bonn.de/2020/02/unconvincing-and-non-binding-the-federal-constitutional-court-rejects-the-committee-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-interpretation-of-the-crpd/>> [cit. 2021-03-05]. Srov. obdobný přístup Mezinárodního soudního dvora v případě *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, rozsudek z 30. listopadu 2010, odst. 66. Pro poněkud kritičtější vyrovnání se stanovisky Výboru proti mučení, jejichž právní autorita byla v daném případě označena jako „nepatrná“ (a konkrétní argumentace v nich obsažená „bez významu“), viz rozsudek Sněmovny lordů v případě *Jones v. Ministerstvo vnitra království Saúdské Arábie*, případ č. [2006] UKHL 26, odst. 23 a 56–57.

¹⁰⁵ Viz KRATOCHVÍL, Jan. Ústavní soud ČR a dokumenty lidskoprávních výborů při OSN. In: SMEKAL, Hubert – VYHNÁNEK, Ladislav a kol. *Beyond compliance – Implementace rozhodnutí mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni*. Wolters Kluwer, 2018, s. 77–79; dále viz zejména náleží I. ÚS 860/15 ze dne 27. října 2015.

¹⁰⁶ Závěr 13 odst. 4: “This draft conclusion is without prejudice to the contribution that pronouncements of expert treaty bodies make to the interpretation of the treaties under their mandates.”

součástí (lidskoprávního) „diskursu“ o náležitém provádění příslušných mezinárodních smluv. Současně však není zcela vyjasněn význam a povaha těchto stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv. Subjekty vykládající a aplikující mezinárodní smlouvy nezřídka přistupují ke stanoviskům příslušných expertních orgánů nekonsistentně a „výběrově“. Vedle neujasněnosti povahy těchto stanovisek je problematická též skutečnost, že (lidskoprávní) expertní orgány svá stanoviska nezřídka formulují bez náležité procedury a metodiky a bez právního odůvodnění závěrů v nich obsažených.

Výše popsané závěry Komise pro mezinárodní právo týkající se těchto stanovisek expertních smluvních orgánů podle mého názoru ve velké míře přispívají k vyjasnění povahy a významu stanovisek z hlediska pravidel pro výklad mezinárodních smluv (dílní kritické poznámky k závěrům Komise jsou obsahem předchozích kapitol). Komise podle mého názoru zcela odůvodněně dospěla k závěru, že z hlediska práva mezinárodních smluv mohou mít tato stanoviska nanejvýš nezávazný, pomocný, doplňkový význam a v žádném případě nemohou být připodobňována autentickému výkladu prováděnému smluvními stranami podle čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy. Komise dále potvrdila, že podstatný pro význam stanovisek expertních orgánů je právní režim příslušné mezinárodní (lidskoprávní) smlouvy, jíž byl expertní orgán ustaven, přičemž v souladu s režimy jednotlivých těchto smluv je třeba, aby smluvní strany braly stanoviska expertních orgánů, která jsou jim adresována, v dobré víře v úvahu a náležitě je posoudily, ať už se s těmito stanovisky vypořádají jakkoliv. Tato procedurální povinnost však současně klade nároky na samotné (lidskoprávní) expertní orgány: vytvoření či zdokonalení metodiky zpracování jejich stanovisek a snaha o rozvinutí právní argumentace a náležitého odůvodnění závěrů v nich obsažených by sice nezměnily výše popsanou nezávaznou, doplňkovou povahu těchto stanovisek, ale podpořily by jejich legitimitu, přesvědčivost, „autoritativnost“ a vliv na praxi smluvních stran.

Česká cesta adaptace obecného nařízení aneb hmotněprávní exempce přestupků podle zákona o zpracování osobních údajů

Ján Matejka* – Pavel Mates**

Abstrakt: Nutnost účinně sankcionovat protiprávní jednání naplňující skutkové podstaty správních deliktů v oblasti ochrany osobních údajů vyplývá pro Českou republiku primárně z unijního práva, které stojí na požadavku efektivní hrozby sankcí v podobě užitečného účinku (effet utile). Udělované sankce tak musí mít dostatečně odrazující účinek, a to jak z hlediska případné recidivy ze strany samotného delikventa, tak i z hlediska ostatních subjektů. Český zákonodárce však u některých subjektů (orgány veřejné moci a veřejné subjekty) zvolil jinou cestu, která na základě adaptačního zákona vede k povinnosti dozorového orgánu od správní sankce u těchto privilegovaných subjektů bez dalšího upustit. Tento způsob implementace (adaptace) se ve své podstatě míjí se sledovaným účelem unijního systému ochrany osobních údajů, a to navíc u subjektů, které představují zpravidla největší správce osobních údajů v České republice. Článek se tak zabývá souvisejícími aspekty a důsledky této chybné adaptace, ať již jde o naplňování principu rovnosti a nediskriminace, principy správního trestání, či o aspekty nepřímé veřejné podpory v hospodářské soutěži a další související otázky. Autoři se k této adaptační úpravě staví kriticky, přičemž dovozují, že zvolený způsob adaptace zakládá silnou protiústavní nerovnost, v soutěžních vztazích pak vede k nepřímé veřejné podpoře a současně nesplňuje další parametry, jež na tuto úpravu klade vnitrostátní a unijní právo.

Klíčová slova: ochrana osobních údajů, GDPR, správní sankce, pojem orgán veřejné moci a veřejný subjekt, princip rovnosti, princip proporcionality, veřejná podpora, správní trestání

Úvodem

Ještě v čerstvé paměti jsou reakce na přijetí nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES, známé pod zkratkou GDPR. Mnohé z nich byly eufemisticky řečeno emotivní, některé si spíše zaslouží označení hysterické. Těžko říci, které byly plodem obav z neznámého, které honem za senzací nebo důsledkem národního zvyku pokud možno každou regulaci kritizovat a zlehčovat a kde šlo o zásadní odpor ke všemu, co přichází z Bruselu. Nicméně během tří let od účinnosti nařízení se situace uklidnila, mimo jiné i proto, že žádná z černých vizí, které byly na počátku nastiňovány, se nepotvrdila a veřejnost spíše oceňuje jeho přínosy, k čemuž napomáhá i uměřená praxe Úřadu pro ochranu osobních údajů.

Mnohem méně zájmu vyvolala česká adaptační úprava v zákoně č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, jejíž přijetí nařízení předpokládá, respektive umožňuje (viz např.

* JUDr. Ján Matejka, Ph.D., Ústav státu a práva Akademie věd ČR, v. v. i., a Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy, je členem rozkladové komise Úřadu pro ochranu osobních údajů. E-mail: matejka@ilaw.cas.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0051-2754>. Příspěvek vznikl za podpory projektu Technologické agentury ČR č. TL05000550 s názvem Legislativní překážky při zpracování velkých dat ve službách umělé inteligence.

** Doc. JUDr. Pavel Mates, CSc., Vysoká škola finanční a správní v Praze a FSE UJEP Ústí nad Labem, je rovněž členem rozkladové komise Úřadu pro ochranu osobních údajů. E-mail: pavel.mates@ujep.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6826-2232>. Příspěvek vznikl za podpory projektu Technologické agentury ČR č. TL05000550 s názvem Legislativní překážky při zpracování velkých dat ve službách umělé inteligence.

čl. 36 odst. 5, čl. 58, odst. 6, čl. 83 odst. 7, čl. 84 čl. 85 odst. 2 nebo čl. 89 odst. 3). Zcela mimo pozornost pak zůstává to, že tímto zákonem byla implementována směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/680, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů příslušnými orgány za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestů, o volném pohybu těchto údajů a o zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2008/977/SVV, která se odrazila i v potřebě adekvátní úpravy zpracování osobních údajů např. veřejnými sbory, soudy a orgány činnými v trestním řízení.¹

1. Problém sankčních ustanovení

Je třeba předeslat, že při řešení úpravy odpovědnosti za přestupky neměl před sebou zákonodárce v mnoha ohledech nijak lehkou úlohu. Nařízení totiž obsahuje skutkové podstaty správních deliktů, a to včetně sankcí a kritérií pro jejich ukládání, ale jejich aplikaci svěřuje národním dozorovým úřadům, jímž je u nás Úřad pro ochranu osobních údajů. Mimo to musely být zakotveny skutkové podstaty přestupků plynoucí z implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/680 a nakonec i speciální národní úprava postihu neoprávněného zveřejnění osobních údajů.

Zákonodárce postupoval při formulování skutkových podstat přestupků způsobem typickým pro naši dlouhodobou legislativní praxi, tedy tak, že nejčastěji použil odkaz na příslušné ustanovení GDPR, respektive zákona o zpracování osobních údajů, a to i plošně výrazy „poruší některou z povinností podle čl. [...]“, a naproti tomu jen někdy explicitně formuloval zákaz, respektive popsal deliktní jednání. Tím si ulehčil práci, ale zkomplikoval život nejen těm, vůči nimž bude odpovědnost uplatňována, ale i Úřadu pro ochranu osobních údajů a dalším aplikujícím orgánům, včetně soudů.²

Jak upozorňuje H. Prášková, vytváří tento způsob vyjadřování skutkových podstat četná úskalí, zejména pak tam, kde je povinnost, na kterou je odkazováno, stanovena obecně, respektive neurčitými pojmy, a dlužno říci, že tak je tomu v tomto zákoně velmi často. Např. podle § 63 odst. 2 písm. o) zákona má být postižena právnická osoba, která nepřijme nezbytná opatření předpokládaná v § 40 odst. 2, přičemž nikde není vysvětleno, která opatření tomuto požadavku vyhovují. Ještě složitěji jsou formulována taková ustanovení, jakým je § 63 odst. 1 písm. e), podle něhož se přestupku dopouští právnická osoba, která v rozporu s § 28 odst. 2 nevyhoví žádosti subjektu údajů uvedené v § 28 odst. 1, tedy nesplní informační povinnost vůči subjektu údajů, která však nevzniká, pokud by došlo k ohrožení oprávněných zájmů třetí osoby, protože vše tu bude záležet na tom, jak bude vyložen tento neurčitý pojem *oprávněný zájem*.³

Celá situace je přitom ještě komplikovaná tím, že GDPR používá tzv. performativní regulaci, kterou lze ve stručnosti vymežit tak, že zákonodárce ponechává na adresátech

¹ Viz k tomu např. MATES, P. – LECHNER, T. *Spezifika der Verarbeitung personenbezogener Daten in Tschechien – Teil 1–3*. WiRO – Wirtschaft und Recht in Osteuropa, č. 10–12/2019.

² Nutno připomenout, že při řízeních proti správci nebo zpracovateli ve věci ochrany osobních údajů je na subjektu údajů (žalobci), zda se obrátí na dozorový úřad, anebo zda podá soudní žalobu. Tato možnost volby vyplývá jak z čl. 82, tak i rec. 145 nařízení. K tomu více viz např. EHMANN, E. – SELMAYR, M. *Datenschutz-Grundverordnung*. C. H. Beck 2017, s. 1053 an. Úřad pak v takové věci nevykonává pravomoc, respektive nemůže v téže věci poskytnout mimosoudní ochranu. Pro úplnost je třeba připomenout také čl. 82 nařízení, podle něhož pro případ uplatnění náhrady újmy způsobené zpracováním osobních údajů by byl příslušný výhradně soud.

³ V tomto případě navíc ustanovení odkazuje na povinnost spravujícího subjektu, jímž je podle § 24 odst. 3 orgán veřejné moci; PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 191.

normativní úpravy, jak dosáhnout jím stanoveného cíle.⁴ To znamená, že úprava musí být mnohde postavena na neurčitých pojmech, které přinášejí zmíněné potíže, a nutně se tím snižuje právní jistota. Jakkoli lze souhlasit s P. Mayem v tom, že předností této metody je snížení zátěže spojené s výkladem rigidní úpravy, nelze přehlédnout fakt, že tzv. definiční autority mohou být oprávněně přesvědčeny, že zákonná kritéria naplňují, nicméně o tom, zda tomu tak je, rozhoduje nakonec dozorový orgán, který disponuje možností uložit v lepším případě pouze nápravná opatření, v tom horším i sankce, dovodí-li, že zvolená cesta nevede k zákonem sledovanému cíli. Příkladem může být ustanovení čl. 21 nařízení, podle něhož vznes-li subjekt údajů námitku, nemá správce osobní údaje dále zpracovávat, ledaže prokáže závažné oprávněné důvody převažující nad zájmy nebo právy a svobodami subjektu údajů nebo pro určení, výkon či obhajobu právních nároků. Jak patrně, určení toho, která z uvedených hodnot má prioritu, je záležitostí v mnoha ohledech arbitrární a výsledné posouzení ze strany dozorového orgánu, potažmo soudů je věcí aleatorní, přičemž zde nelze očekávat, že by se vytvořila nějaká jednotná a ustálená praxe, protože každá z takových situací je unikátní.

Dalším problémem úpravy je, že na mnoha místech se, pokud jde o vznik odpovědnosti, odkazuje na nesplnění povinností stanovené v dalším předpise, což důvodová zpráva vysvětluje tím, že správci a zpracovatelé mají část povinností stanovenou jinými zákony. Tato argumentace má jistě svoje opodstatnění, nicméně to opět přehlednost úpravy snižuje, mimo jiné i proto, že adresáti povinností jsou vystaveni nutnosti sledovat, zda předpisy, na které je odkazováno, neprošly novelizací a těm přizpůsobit svoje postupy. Třebaže samozřejmě platí zásada *ignorantia iuris nocet, neminem, excusat*, nelze přehlédnout, že v praxi půjde o povinnost mnohdy splnitelnou jen s vypětím veškerého úsilí, a lze tak jen věřit, že to nalezne odraz v úvahách o výši sankce a snad i toho, zda má být vůbec uložena.

Odkazuje-li zákon na GDPR, který někde používá pojmy mající v české terminologii odlišný význam, platí samozřejmě obecná zásada, že je nutno vykládat je ve smyslu, který jim dává nařízení, jakkoli to opět problematiku může zatemňovat a hledání řešení činit obtížnější.⁵

2. Hmotněprávní exempce orgánů veřejné moci a veřejných subjektů

Diskuse o tom, zda mají, respektive mohou být stát a veřejnoprávní korporace, konkrétně územní samosprávné celky, stíhány za přešůpek při výkonu veřejné moci, jsou vedeny řadu desetiletí a platí zde *quot capita, tot senusus*.⁶ Platná právní úprava v zákoně o odpovědnosti za přešůpky a řízení o nich (zákon č. 250/2016 Sb.) se přiklonila ke koncepci,

⁴ Zevrubněji k tomu viz MAY, P. Performance-Based Regulation and Regulatory Regimes: The Saga of Leaky Buildings. *Law & Policy*. 2003, vol. 25, no. 4, s. 387, v české literatuře MÍŠEK, J. *Moderní regulatorní metody ochrany osobních údajů*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, s. 148–158.

⁵ PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*, s. 191; jen namátkou připomínáme rozdílné chápání pojmu provozovna, která je podle § 17 odst. 1 živnostenského zákona definována jako prostor, v němž je živnost provozována, zatímco podle bodu 22 odůvodnění GDPR je při vymezení tohoto pojmu kladen důraz na to, aby provozovna vykonávala účinně a skutečně činnosti prostřednictvím stálého zařízení, přičemž právní forma není v tomto ohledu rozhodujícím faktorem. K tomu dlužno dodat, že např. ve francouzštině zahrnuje pojem *établissement* i ústav, podnik nebo závod.

⁶ S ironickou nadsázkou jej lze přeložit tak, že sejdou-li se tři právníci, je možno očekávat alespoň čtyři odlišná stanoviska.

že z odpovědnosti vyňaty nejsou, což je argumentováno tím, že jinak by nebylo možné dodržování některých povinností, které jsou jim, respektive jejich orgánům ukládány, efektivně vymáhat.⁷ Z pohledu procesního je úprava odpovědnosti za přestupky ovládnána zásadou legality a oficiality, které jsou vyjádřeny v § 78 odst. 1 zákona, podle něhož správní orgán zahájí, tedy musí zahájit řízení o každém přestupku, který zjistí, a v řízení postupuje z moci úřední.⁸ Z těchto zásad existují v některých zákonech výjimky, když princip legality a oficiality je nahrazován principem oportunity, pro což lze snad hledat odůvodnění v jiném principu, jímž je subsidiarita trestní represe. Např. podle § 46e zákona o České národní bance (zákon č. 6/1993 Sb.) může ČNB, aniž řízení o přestupku zahájí, věc usnesením odložit, je-li vzhledem ke stanoveným kritériím (např. významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu nebo vzhledem k chování podezřelého po spáchání činu) zřejmé, že účelu, jehož by bylo možno dosáhnout provedením řízení o přestupku, bylo dosaženo či jej lze dosáhnout jinak. K tomu se sluší dodat, že jde o výjimky dílčí a navíc je v diskreci správních orgánů, zda k nim sáhnou, či nikoliv.

Jinou cestou se vydal zákonodárce v případě zákona o zpracování osobních údajů, kde u přestupků spočívajících v zákazu zveřejnění osobních údajů stanovených jiným právním předpisem (např. trestním řádem nebo zákonem o soudnictví ve věcech mládeže) a přestupků porušujících GDPR vyloučil *a limine* uložení správního trestu orgánům veřejné moci a veřejným subjektům usazeným na území České republiky.⁹

Opřel se zde o ustanovení čl. 83 odst. 7 nařízení, které umožňuje členským státům, aby stanovily zvláštní pravidla ohledně toho, zda a do jaké míry lze ukládat správní pokuty orgánům veřejné moci a veřejným subjektům usazeným v daném členském státě.

Důvod této úpravy byl shledán v ne příliš přesvědčivém argumentu, že se uložením peněžité pokuty fakticky toliko přelévají peníze v rámci státního, respektive veřejného rozpočtu z jedné jeho kapitoly do jiné. První vada této konstrukce spočívá v tom, že pomíjí smysl ukládání pokut těmto subjektům, který nespočívá jen v jejich potrestání, ale má též nezastupitelnou roli výchovnou, protože působí jako výstraha a signalizuje, že došlo k porušení zákona, který se tím výrazně oslabuje, respektive až vytrácí.¹⁰ Stávající úprava je tak v mnoha ohledech mimo jiné demotivující, protože může vést k tomu, že správci nebudou při vědomí absence postihu respektovat svoje povinnosti, což může být nebezpečné zvláště u těch, kteří zpracovávají značná kvanta osobních údajů, a to i takových, které spadají mezi zvláštní kategorie podle čl. 9 nařízení, jakými jsou ministerstva, orgány správy sociálního zabezpečení nebo zdravotní pojišťovny.

3. Pojem orgán veřejné moci a veřejný subjekt

Komplementární s tím je vymezení subjektů, kterých se tato výjimka týká, protože jejich legální definici nařízení ani adaptační zákon neobsahují. Nařízení s těmito pojmy však pracuje výlučně jednotně, neboť důsledně používá zastřešující pojem *orgán veřejné moci*

⁷ Viz k tomu např. MATES, P. Odpovědnost státu a orgánů územní samosprávy za správní delikty. *Trestněprávní revue*. 2004, roč. 3, č. 7, s. 207–208, STAŠA, J. Ještě k trestání osoby veřejného práva. In: JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 74 an.

⁸ Např. rozsudek Městského soudu v Praze čj. 9 A 19/2010–49.

⁹ Návrh na tuto výjimku byl podán již v Poslanecké sněmovně, kde neprošel, stal se však součástí pozměňovacích návrhů Senátu, které byly sněmovnou akceptovány.

¹⁰ PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*, s. 120–123.

a veřejný subjekt, a to vždy společně (nerozdílně) v ust. čl. 27 (jmenování zástupce v Unii), čl. 37 (povinnost mít pověřence); jedinou výjimkou je nenormativní demonstrativní výčet v čl. 4, kde je použit pojem *orgán veřejné moci a jiný subjekt*.

Menší problém bude činit pojem *orgán veřejné moci*, který byl vymezen již v usnesení Ústavního soudu ČSFR sp. zn. 191/92, podle něhož se jím rozumí ten, kdo rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, které s ním nejsou v rovnoprávném postavení a obsah jeho rozhodnutí nezávisí na vůli těchto subjektů, jež převzala i judikatura českých soudů.¹¹

Nicméně i zde se sluší pro úplnost připomenout, že použití tohoto pojmu (orgán veřejné moci) může v praxi činit určité aplikační potíže, a to zejména s ohledem na jeho obecnost ve vztahu k jeho širokému použití u různých agend a účelů konkrétních právních předpisů, respektive působnosti těchto orgánů.

Pojem orgán veřejné moci je totiž určitým obecným označením bezsubjektního orgánního vykonavatele veřejné moci, kterému jsou zákonem nebo na základě zákona stanoveny určité kompetence a k jejich výkonu potřebné pravomoci a povinnosti. V oblasti veřejného práva jde o pojem obsahově nejširší, neboť zahrnuje vykonavatele všech složek veřejné moci, tj. moci zákonodárné, výkonné i soudní. Obsahově užšími pojmy lze pak označovat vykonavatele jednotlivých složek veřejné moci, např. pojmem *orgán veřejné správy vykonavatele veřejné správy*. V tomto významu, tedy jako nejobecnější a nejširší označení orgánních vykonavatelů veřejné moci, je pojem orgán veřejné moci standardně používán doktrinálně¹² i v pozitivním právu (na úrovni formálního pojetí dle jednotlivých právních předpisů).¹³ Problematičnost interpretace tohoto pojmu nepřímou vyplývá i z judikatury, v nedávné době bylo např. rozhodováno o tom, zda základní škola při poskytování vzdělávání vykonává působnost i v oblasti veřejné správy (je specifickým správním orgánem), respektive zda touto školou poskytované vzdělávání dle § 2 odst. 3 školského zákona představuje veřejnou službu apod.¹⁴ Nicméně navzdory shora uvedenému lze usuzovat, že jde o pojem obecný, jehož interpretace je sice netriviální, nicméně možná a do jisté míry i předvídatelná.

Mnohem složitějším se jeví pojem veřejný subjekt (*organisme public, public body, öffentliche Stellen*). Použitelný pro jeho výklad není žádný z obdobných ani příbuzných pojmů, jako je např. veřejná instituce, která je jedním z povinných subjektů podle § 2 odst. 1 informačního zákona, pod níž náleží mimo jiné i řada podnikatelských subjektů nebo kulturních a sportovních zařízení, veřejný podnik podle čl. 2 písm. odst. 2 Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1024, o otevřených datech a opakovaném

¹¹ Např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 86/95, které toto vymezení doplnilo tak, že hranice veřejné moci končí tam, kde začíná moc soukromá, usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 505/98 nebo usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 75/93.

¹² Např. čl. 87 odst. 1 písm. d) ústavy, § 72 odst. 1 písm. a) a odst. 5, § 80 odst. 1, § 82 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 83/2004 Sb., § 74 odst. 1, § 131 odst. 2, § 245 odst. 1, nadpis § 323, § 347 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v dalších ustanoveních pak používá trestní zákoník např. sousloví *soud nebo jiný orgán veřejné moci*, § 12 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který zavádí pojem *orgán veřejné moci* jako legislativní zkratku pro celý občanský zákoník, § 274 odst. 1 písm. f) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 396/2012 Sb., § 40 odst. 1 písm. e) zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění zákona č. 45/2013 Sb., § 54 odst. 6 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád používá sousloví *správní orgány a jiné orgány veřejné moci*.

¹³ K tomu více např. pro oblast zákonných registrů vymezení tohoto pojmu viz HÁLOVÁ, M. – MATEJKA, J. K vymezení a aplikaci pojmu „*orgán veřejné moci*“ podle zákona o základních registrech. *Správní právo*. 2015, roč. 48, č. 1/2, s. 19–41.

¹⁴ K tomu více viz rozhodnutí Nejvyšší správní soudu ze dne 30. 6. 2021, sp. zn. 9 As 264/2020-51, [NNS 4435/2021].

použití informací veřejného sektoru, který pokrývá opět spíše subjekty podnikatelské povahy nebo veřejnoprávní subjekt podle čl. 2 odst. 4 Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2014/24/EU o zadávání veřejných zakázek a o zrušení směrnice 2004/18/ES, která se vztahuje pouze k tomuto segmentu.

Pokud by bylo vzato v úvahu např. kritérium, že jde o všechny subjekty založené zákonem nebo na jeho základě, vymykala by se z možnosti uložit sankci značně široké škále orgánů, institucí i právnických osob. Mezi jinými by to byla např. Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář, ale také Národní galerie, veškeré veřejné fondy a do tohoto výčtu by se vešly ještě další. Takový výklad by však založil ničím neodůvodněnou nerovnost mezi subjekty, které vykonávají obdobné činnosti, což jistě nemá nařazení na mysli.

Bylo by jistě až absurdní, jestliže by za porušení stejné povinnosti, např. omezení doby uložení osobního údaje, pokud by se ho dopustila Česká televize jakožto veřejnoprávní subjekt a televize komerční, byla sankcionována jen tato. Obdobné lze vyslovit i vůči širokému spektru celé řady institucí, jež se z pozic svěřeného výkonu veřejné správy účastní hospodářské soutěže společně se svými ryze soukromoprávními konkurenty, včetně např. veřejných vysokých škol, veřejných výzkumných institucí, národních, respektive státních podniků, případně krajem zřízených poskytovatelů zdravotních služeb apod. Všechny tyto subjekty se aktivně účastní hospodářské soutěže, mnohdy navíc i v rámci svého hlavního předmětu činnosti, přičemž efektivní systém ochrany osobních údajů je klíčovým atributem (i nákladem) účasti v této soutěži.

Přitom s ohledem na zásadu legality a oficiality obecné úpravy odpovědnosti za přestupky bude muset Úřad pro ochranu osobních údajů řízení zahájit, provést a nakonec patrně dospět k výsledku, že trest uložit nemůže. V každém případě je nutno vést řízení v zásadě standardně, včetně dokazování, přičemž samotná otázka hmotněprávní exerce by měla být řešena, respektive argumentována především eurokonformně, tj. pokud možno ve prospěch užitečného účinku (viz níže). Stejně tak případné odůvodnění správního rozhodnutí, kterým se od správní sankce upouští, by mělo obsahovat i konkrétní výši sankce, jež by měla být s ohledem na standardní kritéria trestání udělena. Nutno připomenout, že Úřadu rovněž zbývají další oprávnění plynoucí z dozorcí pravomoci, stanovené v čl. 58 odst. 2 nařízení, takže může udělit napomenutí za porušení nařízení, uložit omezení zpracování nebo nařídít opravu či výmaz osobních údajů, případně jiné opatření k nápravě.

O tom, že výluka z postihu orgánů veřejné moci a zejména veřejných subjektů je nesystematická a nepromyšlená, svědčí i to, že se neuplatňuje u těch přestupků, které obsahují skutkové podstaty plynoucí z implementace směrnice, kde bude třeba postupovat obecné úpravy zákona o odpovědnosti za přestupky. Těžko říci, zda šlo o záměr, nebo opomenutí zákonodárce, protože není patrné, proč tentýž správce má být za to, že nestanovil účel zpracování, postihován, jestliže se takového jednání dopustí porušením zákona, ale vyjde bez pokuty, v případě, že poruší v podstatě identickou povinnost stanovenou GDPR.

Realita bude záviset na aplikační praxi Úřadu pro ochranu osobních údajů¹⁵ a zejména soudů, do jaké míry bude extenzivní či naopak zdrženlivá nebo proaktivní.

¹⁵ Tomu ovšem zůstávají i vůči těmto subjektům dozorcí pravomoci, plynoucí z čl. 58 odst. 2 nařízení, jako je udělit napomenutí za porušení nařízení, uložit omezení zpracování nebo nařídít opravu či výmaz osobních údajů.

4. Ústavní kritérium rovnosti při ukládání správních sankcí

V obecné rovině zaručuje rovnost účastníků ve správních procesech a správním soudnictví čl. 37 odst. 3 Listiny, jenž stanoví, že všichni účastníci jsou si v řízení rovni. Možnosti uplatnění tohoto ustanovení ve správních řízeních či obecněji ve vztazích mezi orgány veřejné správy a jednotlivci jsou však omezené, neboť vztah rovnosti účastníků ve smyslu čl. 37 odst. 3 nelze konstruovat mezi orgánem, který vede řízení nebo vykonává jinou činnost veřejné správy vůči jednotlivci a tímto konkrétním jednotlivcem.¹⁶ Rovnost mezi subjekty ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny však lze aplikovat tehdy, pokud se nalézají ve srovnatelném postavení, a to např. v rámci množiny subjektů, o kterých je tímto orgánem (vrchnostensky) rozhodováno. Analogicky lze použít i existující rozhodovací praxi,¹⁷ kde je zásada rovnosti chápána tak, že jsou si všechny osoby rovny ve svých procesních právech (i povinnostech); dotčený správní orgán je tedy povinen postupovat stejným způsobem vůči všem subjektům nacházejícím se ve stejné situaci, nikoho nesmí svým postupem či rozhodnutími zvýhodňovat, či naopak znevýhodňovat. Jinými slovy je povinen počínat si při své činnosti nestranně, tj. tak, aby všem byly dány stejné možnosti.¹⁸

V kontextu uplatňování principu rovnosti správním orgánem nutno připomenout také čl. 11 odst. 1 Listiny větu druhou, podle které má vlastnické právo všech vlastníků stejný zákonný obsah a ochranu. V tomto ohledu by tak nemělo být vlastnické právo jakkoliv omezeno, přičemž náleží nejen fyzickým, ale také právníkům osobám, případně i státu. Navíc je zde zakotvena jednoznačná zásada, že všechny subjekty vlastnického práva jsou si tedy rovny, a to ve smyslu stejného obsahu a ochrany. Listina ani Evropská úmluva o lidských právech nevymezují, co konkrétně lze považovat za obsah tohoto ústavně zaručeného práva,¹⁹ včetně např. otázky nehmotného majetku, nároků, které ještě nevznikly, legitimního očekávání apod. Určitým klíčem k pochopení tohoto základního práva, respektive jeho obsahu vzhledem k posuzované materii je však rozhodovací praxe Ústavního soudu, který toto právo opakovaně interpretuje jako určitou institucionální garanci, tj. garanci ve smyslu určitého právního postavení nositelů tohoto práva. Ústavní soud zde na jedné straně sice konstatuje,²⁰ že zákonodárce má poměrně široké možnosti úpravy nabývání a pozbývání vlastnictví, jeho užívání, jakož i dispozic s ním, avšak současně stanoví,²¹ že veřejná moc (včetně zákonodárce) je omezena ve svých zásazích do vlastnictví již konstituovaného, a tedy že zásah do garance vlastnictví je možný jen skrze imperativní právní úpravu, na kterou jsou kladeny požadavky odpovídající nárokům z testu proporcionality.²² V tomto kontextu lze usuzovat, že nedůvodná, respektive neproporcionální

¹⁶ Viz např. vztah správce daně a daňového subjektu v daňovém řízení.

¹⁷ K tomu viz např. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 3. 2005, sp. zn. 3 Afs 26/2004, kde soud mimo jiné stanovil, že účelem daňového řízení je realizace práv a povinností daňového subjektu vůči státu reprezentovanému správcem daně, jejichž vzájemný právní vztah je založen na nerovnosti. Cílem daňového řízení je podle § 2 odst. 2 zákona č. 337/1992 Sb. stanovení a vybrání daně tak, aby nebyly zkráceny daňové příjmy. I v daňovém řízení platí zásada rovnosti, pouze však ve vzájemném vztahu mezi daňovými subjekty, které mají před správcem daně stejná procesní práva a povinnosti (§ 2 odst. 8 cit. zákona).

¹⁸ K tomu více např. ZATLOUKAL, T. *Daňová kontrola v širších souvislostech*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 10.

¹⁹ K tomu více viz např. ŠIMÁČKOVÁ, K. In: WÁGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 311.

²⁰ K tomu více viz např. rozhodnutí Ústavního soudu I. ÚS 643/06, bod. 43.

²¹ K tomu srov. rozhodnutí Ústavního soudu I. ÚS 553/2000.

²² K tomu více viz např. TOMOSZEK, M. – VOMÁČKA, V. Čl. 11 [Ochrana vlastnictví]. In: HUSSEINI, F. – BARTOŇ, M. – KOKEŠ, M. – KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 362.

povinnost udělení či neudělení majetkové správní sankce tento princip rovnosti porušuje, neboť vlastnické právo privilegovaných veřejnoprávních entit má jinou (vyšší) ochranu, než je tomu u ostatních subjektů, které se dopustily porušení nařízení.

S ohledem na shora uvedené lze dovodit, že normativní konstrukce hmotněprávní exempce promítnuté v § 61 odst. 3 zákona (a § 62 odst. 5) musí obstát nejen z hlediska vyloučení extrémní disproportionality, nýbrž také ústavního principu rovnosti, ať již v podobě rovnosti při uplatňování základních práv a svobod dle čl. 3 odst. 1 Listiny, tak i v podobě zákazu nedůvodné svévole při stanovení práv či povinnosti, respektive při kategorizaci subjektů a jejich práv.²³

Hmotněprávní exempce tohoto typu se v mnoha ohledech jeví jako zcela nedůvodná a neproporcionální, navíc v mnoha ohledech popírá institucionální garance vlastnického práva směřující k tomu, aby vlastnické právo všech vlastníků mělo stejný zákonný obsah a ochranu. Realizace zejména v oblasti hospodářské soutěže se pak může jevit jako jdoucí zcela proti smyslu a účelu veřejné podpory, neboť ve svém důsledku představuje poskytnutou výhodu nepřímo financovanou ze státních prostředků, navíc poskytnutou státem, respektive zákonem jako takovým.

5. Neúplná adaptace a rozpor s principem *effet utile*

Pro úplnost nutno připomenout, že ustanovení čl. 83 odst. 7 nařízení obsahuje toliko možnost, nikoliv však povinnost členských států stanovit zákonem další podmínky, respektive pravidla týkající se toho, zda a do jaké míry je možno ukládat správní pokuty orgánům veřejné moci a veřejným subjektům usazeným v daném členském státě. Svou podstatou tak nejde o přímo použitelnou část nařízení, ale o zakotvení možnosti členských států stanovit (adaptačním) zákonem jinou úpravu.²⁴ Svou povahou tak jde o normu imperfektní, jež absenteje hypotézu, avšak současně dispozitivně stanoví možnost státu blíže upravit další podmínky ukládání správních trestů.

Na základě tohoto ustanovení tak měl český zákonodárce stanovit, zda vůbec, a pokud ano, tak za jakých podmínek je možné správní sankce ukládat, případně komu a v jakém rozsahu; současně měl vymezit jasně identifikovatelný okruh těchto exemptovaných subjektů. Ustanovení tak pro své naplnění vyžaduje provedení ve vnitrostátním právu (adaptaci), ke které však ve svém důsledku nedošlo. Zákonodárce v ustanovení § 61 odst. 3 zákona (a následně v § 62 odst. 5) pouze bez dalšího obecně odkázal na subjekty uvedené v čl. 83 odst. 7 nařízení, tj. orgány veřejné moci a veřejné subjekty, přičemž k tomu toliko lakonicky konstatoval, že se jim správní trest neuloží. Takový postup nejenom, že se jeví jako rozporný s požadavkem právní jistoty pro adresáty této adaptační úpravy, ale také ve své podstatě představuje určitou rezignaci na pokus o jakoukoliv důslednou adaptaci čl. 83 odst. 7 nařízení.

²³ Zákaz svévole souvisí především s požadavkem, aby „zákonodárny orgán podložil svoje rozhodnutí objektivními a racionálními kritérii“ (ÚS ČSFR Pl. ÚS 22/92). Důsledkem svévole ve stanovení daňové povinnosti je často právě nerovnoměrné zatížení daňových poplatníků (viz například ESLP 13444/04, Glor proti Švýcarsku, ve kterém ESLP označil za nepodloženou hranici 40% postižení pro odpuštění zvláštní daně za neabsolvování vojenské služby).

²⁴ Z textu tohoto ustanovení lze dovodit, že evropský zákonodárce zde dává primárně prostor např. pro stanovení jiných podmínek v podobě např. nižšího limitu pro ukládané sankce, případně alternativního sankčního mechanismu pro tyto veřejnoprávní subjekty; s možností tyto sankce *en bloc* vyloučit nepočítá.

Svou podstatou tak jde o neúplnou adaptaci, kde zákonodárce stanoví hmotněprávní exempci odkazem na právní normu uvedenou v jiném (unijním) systému práva, jež má zcela jiný smysl a účel, nemluvě o historickém obsahu tam použitých pojmů; navíc jde o normu, jež sama o sobě předpokládá jasné provedení ve vnitrostátním předpise. Problém částečné adaptace je jistě do jisté míry řešitelný výkladem, byť obtížně a za využití kritérií správního trestání včetně použití principu *in dubio pro reo*, nicméně to nic nemění na nevhodné formě implementace, respektive adaptace, jež bude v praxi činit nemalé aplikační a interpretační obtíže.

Dalším problematickým důsledkem je skutečnost, že česká právní úprava vůbec nepředpokládá, a tedy ani neupravuje jakýkoliv alternativní postup pro případy, kdy bude od správního trestu shora uvedeným postupem upuštěno. Vnitrostátní regulace tak navíc tuto zjevnou mezeru v sankční pravomoci dozorového úřadu ničím nekompensuje ani nestanoví jiný, např. alternativní postup pro správce či zpracovatele, kteří porušili nařízení a jsou orgány veřejné moci nebo veřejnými subjekty. V obecné rovině je k tomu třeba zdůraznit, že nutnost účinně sankcionovat protiprávní jednání naplňující skutkové podstaty správních deliktů v oblasti ochrany osobních údajů vyplývá pro Českou republiku primárně z práva EU.

V tomto kontextu Soudní dvůr Evropské unie vždy zdůrazňuje²⁵ povinnost členských států postihovat porušení povinností vyplývajících z unijního práva dostatečně efektivními sankcemi a zajistit tak dosažení maximálního účinku dané právní úpravy z hlediska jejího smyslu a účelu;²⁶ právě tento interpretační (a do jisté míry i implementační) princip ve prospěch určitého „užitečného účinku“ unijního práva se nazývá *effet utile*, kde smyslem je právě maximalizace efektivnosti unijních norem co do dosažení jejich účelu. *Effet utile* je tak specifickou zásadou, jež *de facto* „přikazuje“ vybrat z možných výkladů ten, pomocí něhož je účelu normy dosaženo nejefektivněji.²⁷

Nutno připomenout, že členský stát nejedná při implementaci unijního práva jako zcela autonomní suverén, ale spíše jako určitý zmocněnec, který však při implementaci není vyňat ze svých vlastních ústavněprávních povinností (včetně zásady rovnosti), přičemž při implementaci musí zákonodárce zvolit takové řešení z možných, které je v souladu s ústavou členského státu v nejvyšší možné míře. Tato povinnost plyne přímo z požadavku *effet utile*, neboť právě působení unijní právní normy v českém právním řádu bude nejúčinnější, pokud zvolený způsob implementace unijního pravidla bude také v souladu s ústavním pořádkem České republiky.²⁸ Podle tohoto principu bude v případě řízení o předběžné otázce Soudní dvůr Evropské unie postupovat, respektive národní právo vykládat tak, aby byl naplněn účel unijní legislativy, respektive nařízení, včetně toho, zda všichni adresáti nařízení na území členských států mají stejné postavení.²⁹ Snížení

²⁵ Viz např. rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. 12. 1980 ve věci č. 82/79 Acampora.

²⁶ K tomu více viz např. KRÁL, R. Výklad nařízení ES pro účely jejich vnitrostátní aplikace. *Právní rozhledy*, 2006, č. 8, s. 285–289, případně též BLECKMANN, A. *Teleologie und dynamische Auslegung des Europäischen Gemeinschaftsrecht*. Europarecht, 1979, s. 239–260.

²⁷ Více k tomuto principu viz např. SEHNÁLEK, D. *Effet utile* a jeho projevy při interpretaci komunitárního práva. *Právník*, 2009, č. 8, s. 785–808, případně WHELANOVÁ, M. Implementace přímo použitelných nařízení Evropské unie do českého právního řádu. *Správní právo*, 2019, č. 6, s. LXII.

²⁸ K tomu více viz TICHÝ, L. – DUMBROVSKÝ, T. Ústavní soud ČR mezi dvěma právními řády: od interpozice k nové evropské doktríně. *Právní rozhledy*, 2013, č. 6, s. 191–198.

²⁹ TÝČ, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 94, případně též

postavení veřejnoprávních adresátů nařízení oproti postavení těch z jiných členských států může vést Soudní dvůr Evropské unie k rozhodnutí spočívajícím v závěru o porušení principu stejné aplikace nařízení ve všech členských státech, neboť podmínky aplikace nařízení v různých členských státech by pro adresáty byly různé, čímž by byl oslaben *effet utile* předmětného nařízení.³⁰

Účelem nařízení je především zajistit, aby právní předpisy chránily práva uživatelů³¹ a současně zajistily právní stabilitu a rovnost nezbytnou pro další zpracování těchto údajů, kde nutno *pro futuro* zohlednit především dynamický vývoj technologií, včetně možností datové analytiky a budoucího pohybu těchto údajů jako svého druhu podmínky úspěšnosti budoucí vlny inovací, a to včetně zpracování těchto dat mezi stroji (v rámci Internetu věcí), jež povede od *Big Data* analýzy k *Huge Data* a poté k *All Data*. Tyto nové možnosti zpracování dat budou cílit zejména na údaje v dispozici velkých správců a zpracovatelů, včetně veřejnoprávních, jejichž efektivní a odpovědné zabezpečení bude klíčovým atributem bránícím jejich případnému zneužití. A jsou to právě udělené sankce, jež musí mít podle Soudního dvora Evropské unie dostatečně odrazující účinek, a to jak z hlediska případné recidivy ze strany samotného delikventa, tak z hlediska ostatních subjektů.³² V tomto ohledu lze vyslovit jednoznačný závěr, že tato kritéria předmětná adaptační úprava zcela jistě nesplňuje.

Závěr

Lze jistě v obecné rovině akceptovat skutečnost, že některé kategorie subjektů (nebo činů) mají na základě zákona odlišný procesní režim a je o nich ve správním řízení rozhodováno jinými orgány, případně i jiným procesním postupem. V posuzovaném případě však zákonodárce zvolil velmi nevhodný způsob implementace (adaptace) nařízení, který se ve své podstatě zcela míjí se sledovaným účelem unijního systému ochrany osobních údajů, která se s ohledem na shora uvedené jeví jako rozporná s klíčovým principem unijního práva známým jako *effet utile*, neboť nesměruje k naplnění jednoho z hlavních účelů nařízení spočívajícím v tom, aby všichni adresáti (a subjekty osobních údajů) na území členských států měli stejné právní postavení co do kvality i rozsahu své ochrany (včetně práv i povinností).

Česká cesta adaptace nařízení totiž zjevně směřuje k omezení sankční odpovědnosti veřejnoprávních adresátů nařízení oproti postavení těch z jiných členských států, což ve svém důsledku může vyústit v rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie o porušení principu stejné aplikace nařízení ve všech členských státech, neboť podmínky aplikace nařízení v České republice jsou natolik omezeny, že je výrazně oslaben *effet utile* před-

TÝČ, V. Působení práva Evropské unie ve sféře českého právního řádu – Úvodní studie. In: *Sborník z workshopu konaného na Právnické fakultě MU v Brně dne 26. 9. 2006: Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 10–28.

³⁰ K tomu více viz např. rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ve věci č. 93–71 Orsolina Leonesio proti Ministero dell' Agricoltura e Foreste della Repubblica italiana, případně též rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ve věci č. 128/78 Komise Evropských společenství proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irsku.

³¹ Viz např. Čl. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie.

³² K tomu více viz usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 4. 2010, č. j. 1 As 9/2008-133, případně z oblasti evropského soutěžního práva pak rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 7. 6. 1983, *Musique Diffusion française*, spojené věci 100/80 až 103/80, Recueil, s. 1825, bod 106.

mětného nařízení. Zvolený způsob adaptace totiž u dotčených veřejnoprávních adresátů, kteří navíc představují správce, disponující největším množstvím osobních údajů, rezignuje na účinné, přiměřené a zejména odrazující sankce, čímž je výsledná efektivita této veřejnoprávní regulace výrazně oslabena a stává se vůči těmto správcům neefektivní a v mnoha ohledech nemotivující.

Vyloučení možnosti motivační sankce pro orgány veřejné moci a veřejné subjekty za porušení nařízení totiž zcela vyprazdňuje smysl a účel nařízení v podobě účinného donucovacího mechanismu, přičemž nechává na libovůli těchto klíčových veřejných správců či zpracovatelů, zda se režimu nařízení vůbec podřídí, či nikoliv. Sankční mechanismy českého dozorového úřadu tak pro orgány veřejné moci a veřejné subjekty nebudou představovat významný efektivní prevenční nástroj, přičemž ve své podstatě zůstávají dozorovému úřadu pouze opatření k nápravě, jež však mají omezený účel, navíc se nemusí s ohledem na absenci možnosti uložit následnou sankci ukázat jako účinné.

Je tedy otázkou, do jaké míry vůbec splňuje česká vnitrostátní úprava požadavky nařízení směřující k ochraně osobních údajů jako subjektivního základního práva ve smyslu nařízení, tak i samotného čl. 10 odst. 3 Listiny a souvisejících unijních a mezinárodních pramenů,³³ nehledě na samotnou podstatu této ochrany, jež směřuje k ochraně sociálních práv, kde, jak ostatně trefně poznamenal V. Güttler,³⁴ na vedoucím místě by měla stát ochrana základního práva na lidskou důstojnost, tedy práva, k jehož naplnění prakticky téměř všechna ostatní lidská práva přímo či nepřímo směřují.

Porušení povinností všech správců či zpracovatelů by mělo být vždy posuzováno podle stejného hmotného práva jako jakékoliv jiné porušení, přesto adaptační úprava vede k tomu, že množině privilegovaných veřejnoprávních entit veřejnoprávní sankce uložena být nemůže. Tato česká cesta adaptace nařízení tak vychází ze zcela chybného předpokladu, že není podstatné, co se stalo, ale kdo to udělal. Zvolený způsob pak ve svém důsledku zakládá silnou protiústavní nerovnost a v soutěžních vztazích vede i k nepřímé veřejné podpoře. Tuto nerovnost bohužel být v omezené míře, založil sám zákonodárce; dle názoru autorů tohoto textu řešení je tedy třeba hledat především v aplikační rovině se zřetelem k ústavněprávním přesahům této problematiky, neboť v opačném případě lze předpokládat, že zvolená cesta české adaptace nařízení nebude požívat ochrany v případném přezkumu těchto aspektů, ať již u soudů dovolacích, ústavních, případně též Soudního dvora Evropské unie v rámci řízení o předběžné otázce.

³³ Zejména pak čl. 16 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie, případně též čl. 8 Listiny základních práv EU a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

³⁴ GÜTTLER, V. In: GÜTTLER, V. — MATEJKA, J. K otázkám některých základních lidských práv a svobod v souvislosti s právní ochranou biometrických údajů. *Právník*. 2016, roč. 155, č. 12, s. 1055.

Európske osvedčenie o dedičstve a prepis vlastníctva k zdedenej nehnuteľnosti

Luboslav Sisák*

Abstrakt: Príspevok je tematicky zameraný na medzinárodné dedičské právo. Venuje sa teoretickým a praktickým problémom, ktoré vznikajú pri uplatňovaní európskych osvedčení o dedičstve (EOD) vydaných nemeckými súdmi pre účely prepisu vlastníckeho práva k zdedeným nehnuteľnostiam v registroch niektorých členských štátov Európske únie. Príspevok chce byť prínosom v niekoľkých smeroch. Jednak ponúka prehľad o tom, ako sa s rovnakým problémom stelesneným v nemeckých EOD vysporiadávajú Česko, Rakúsko a Slovensko. Aj s pomocou tejto komparácie je naším hlavným cieľom prezentovať vlastný názor na riešenie abstrahovaných ťažkostí. Nielen teoretického, ale aj praktického významu môže byť úvaha o možnostiach predloženia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie ohľadom analyzovanej právnej otázky zo strany slovenského súdu.

Kľúčové slová: európske osvedčenie o dedičstve, obsah európskeho osvedčenia o dedičstve, zdedené nehnuteľnosti, register nehnuteľností, prejudiciálna otázka

Úvod

Jedným z produktov normotvorby Európskej únie (ďalej „EÚ“) v oblasti justičnej spolupráce v civilných veciach je nariadenie EÚ č. 650/2012,¹ ďalej skrátene len „nariadenie o dedení“ alebo len „nariadenie“. Už prvá zavedená skratka napovedá, že predmetné nariadenie sa vecne zameriava na dedičské právo, pričom komplexne upravuje všetky tri pilierové okruhy medzinárodného práva súkromného: medzinárodnú právomoc, rozhodné právo, uznanie a výkon cudzích rozhodnutí. Nariadenie o dedení však nie je vítaným predpisom len kvôli tomu, že unifikuje medzinárodné dedičské právo v členských štátoch.² Mnohí za jeho kľúčový prínos považujú zavedenie tzv. európskeho osvedčenia o dedičstve (ďalej „EOD“). Tento inštrument predstavuje alternatívu ku „klasickým“ vnútroštátnym osvedčeniam o dedičstve s tou výhodou, že vo všetkých členských štátoch koluje ako listina s plnohodnotnou právnou silou bez potreby osobitného uznávania či prípadného (zriedkavého) vyhlásenia o vykonateľnosti. EOD má týmto splniť cieľ rýchleho, plynulého a účinného vybavovania cezhraničných dedičských vecí vtedy, ak osoby z rôznych príčin potrebujú v inom členskom štáte preukázať práva (oprávnenia) nadobudnuté v dedičskom konaní.³

V ostatných rokoch dostávajú uvedené ciele tvrdé „rany pod pás“. Existuje dnes už nemalé množstvo prípadov, keď nemecké (presnejšie bavorské) súdy vydali EOD dedičom,

* JUDr. Luboslav Sisák, doktorand na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnickej fakulte, Ústave medzinárodného práva a európskeho práva. E-mail: luboslav.sisak@student.upjs.sk. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9114-5173>. Odkazy na adresy internetových stránok v tomto článku boli naposledy navštívené 22. 7. 2021.

¹ V plnom znení „Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, Ú. v. EÚ L 201/107, 27. 7. 2012.“

² S výnimkou Dánska, Írska a Veľkej Británie, keď ešte bola členským štátom. Vo zvyšnom texte teda k „členským štátom“ viazaným nariadením o dedení nezaraďujeme štáty v predchojej vete.

³ Pozri bod 67 odôvodnenia nariadenia o dedení.

ktorí s pomocou tohto osvedčenia chceli dosiahnuť zápis vlastníctva k zdedeným nehnuteľnostiam ležiacim v zahraničí pred príslušnými registrovými orgánmi. Konajúce orgány považovali za prekážku pre zápis zmeny vlastníka v zmysle vnútroštátnej úpravy to, že EOD z Nemecka neobsahuje špecifikáciu zdedených nehnuteľností. Komplikácie sa v tomto kontexte doposiaľ objavili hlavne v Česku a Rakúsku, no nedávno dorazili aj na Slovensko. Hneď v tomto skorom štádiu príspevku považujeme za vhodné zdôrazniť, že s výnimkou Rakúska vznikajú naznačené ťažkosti už v konaniach pred registrovými orgánmi.⁴ Keďže tieto konania nepodliehajú publicite, pre väčšinu odbornej verejnosti (vrátane autora) je problém prvýkrát povšimnuteľný až vtedy, keď sa stane predmetom konania súdneho, k čomu však nevyhnutne nemusí dôjsť. Z objektívnych príčin preto platí, že v článku zachytávame v zásade len tie skúsenosti, ktoré sa manifestovali v judikatúre súdov, pričom by ich malo byť podstatne viac v (princiálne nedohľadateľnej) aplikačnej praxi registrových orgánov.

Príspevok by mal predstavovať prvú ucelenejšiu štúdiu v česko-slovenskom prostredí, ktorá zachytáva problematiku uplatňovania EOD z Nemecka v Česku, Rakúsku a na Slovensku. Stať je rozdelená na štyri časti. V prvej časti sa venujeme praxi vydávania EOD v Nemecku, ktorú je pre účely zvyšného skúmania nevyhnutné spoznať. V druhej časti opisujeme problémy pri uplatňovaní nemeckých EOD pre účely registrových zápisov v Česku a Rakúsku, ako aj to, ako tieto štáty, respektíve ich sudy pristúpili k jeho riešeniu. Uvedomujeme si popisný charakter tejto časti, no zvolená metóda korešponduje s jej zmyslom. Chceme ňou jednak poukázať na širší priestorový kontext problematiky. Okrem toho posluží ako vhodný prológ k dňaniu na Slovensku. Napokon z nej vychádzame pri uvažovaní o tom, či by riešenia z Česka a Rakúska mohli byť inšpiráciou pre slovenské prostredie. Vzápäť sa v tretej časti presúvame do podmienok na Slovensku, pričom pozorujeme osudy nemeckých EOD na príklade jedného rozhodnutia miestneho súdu. Ako už bolo avizované, vyjadríme sa v tejto časti k tomu, či riešenia prijaté v Česku a Rakúsku môžu byť inšpiráciou aj pre slovenské prostredie. Následne prezentujeme vlastný právny názor na riešenie analyzovaných ťažkostí. Stavajúc na poznatkoch získaných do tejto chvíle v štvrtej časti preverujeme, či by sa k problému mal vyjadriť Súdny dvor Európskej únie (ďalej „SD EÚ“) prostredníctvom prejudiciálneho konania. Robíme tak na príklade fiktívneho prípadu, ktorý konštruujeme tak, aby zachytil čo najideálnejšiu východiskovú situáciu na potenciálne predloženie prejudiciálnej otázky, no aby zároveň nebol nereálnym výmyslom vzdialeným od rozumne predpokladateľnej skutočnosti.

1. Prax vydávania európskych osvedčení o dedičstve niektorými nemeckými súdmi

V tejto časti príspevku sa koncentrujeme na prax niektorých nemeckých súdov (ide hlavne o sudy zo spolkového štátu Bavorsko) pri vydávaní EOD za situácie, keď tieto mali v cezhraničnej dedičskej veci medzinárodnú právomoc podľa nariadenia o dedení⁵ a v zmysle kolíznych noriem toho istého predpisu⁶ rozhodovali podľa nemeckého práva.

⁴ Na rozdiel od Slovenska a Česka, kde sú konania o zápise do katastra nehnuteľností v rukách správnych orgánov, v Rakúsku o zápise rozhodujú sudy. Pozri § 75 an. pozemkovoknižného zákona (*Grundbuchsgesetz*). Dostupný na: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001941>>.

⁵ Konkrétne podľa jurisdikčných noriem druhej kapitoly nariadenia.

⁶ Tie sa nachádzajú v tretej kapitole nariadenia.

Za týchto okolností požiadal dedič nemecké súdy, respektíve notárov o vydanie EOD na účel zápisu zmeny vlastníckeho práva k zdedenej nehnuteľnosti (ďalej skrátene aj „prepis“)7 ležiacej v inom členskom štáte v tamojšom registri, často zvanom „kataster“. Dedič pritom výslovne žiadal o to, aby sa v EOD presne špecifikovali zdedené nehnuteľnosti, t. j. najmä katastrálne územie, číslo parcely a pod. Dôvodom predmetnej požiadavky bolo to, že registrový orgán cieľového členského štátu riadiaci sa domácim registrovým právom neprepíše vlastníka, pokiaľ takáto špecifikácia nie je obsiahnutá v predkladanej legitimačnej listine. Zahrnutie takýchto upresňujúcich informácií o zdedenej nehnuteľnosti má údajne umožňovať čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení, podľa ktorého sa v EOD môže uviesť „[...] prípadne zoznam práv a/alebo majetku pre každého dediča“.

Nemecké okresné súdy (*Amtsgerichte*)8 dedičovi EOD vydávajú,9 no bez požadovaného upresnenia zdedených nehnuteľností. Riadia sa totiž právnym názorom vysloveným v rozhodnutí Vyššieho krajského súdu Mníchov10 (*Oberlandesgericht München*, ďalej „OLG Mníchov“), ktorý nadviazal na argumentáciu skoršieho rozhodnutia Vyššieho krajského súdu Norimberg11 (*Oberlandesgericht Nürnberg*, ďalej „OLG Norimberg“; oba spomenuté súdy spoločne ďalej „vyššie krajské súdy“).12

Dôvody pre odmietnutie špecifikovať zdedené nehnuteľnosti v EOD prezentované vyššími krajskými súdmi možno po úprave v prospech lepšej zrozumiteľnosti zhrnúť nasledovne. Priestor pre upresnenie nadobudnutého majetku v EOD podľa čl. 68 písm. l) nariadenia má bez snahy o hlbšie zdôvodnenie prichádzať do úvahy len vtedy, ak sú predmety pozostalosti podľa dedičského štatútu dedičovi priznané s *vecnoprávnym* (teda nie „len“ obligáčnym) účinkom, napr. príkazom na rozdelenie pozostalosti (*Teilungsanordnung*), ktorý je známy niektorým právnym poriadkom.13 Nehnuteľnosti, ktorých špecifikácie sa žiadateľ o EOD dožaduje, sa zdedili podľa nemeckého práva ako dedičského štatútu v zmysle nariadenia o dedení. V nemeckom práve platí princíp univerzálnej sukcesie podľa § 1922 ods. 1 občianskeho zákonníka14 (*Bürgerliches Gesetzbuch*, ďalej „BGB“).

7 Pre úplnosť iba dodávame, že nariadenie o dedení umožňuje nemeckým súdom rozhodnúť o dedičstve ohľadom nehnuteľností, ktoré sa nachádzajú v cudzine. Jedným zo základných princípov nariadenia je, že právomocné súdy rozhodujú o celom dedičstve (pozri najmä čl. 4 nariadenia a spojenie „vo veci celého dedičstva“), a to podľa toho istého rozhodného práva bez ohľadu na geografickú polohu pozostalosti (pozri najmä čl. 21, 22 nariadenia, ktoré hovoria o rozhodnom práve pre celé dedičstvo). Pre rozoberanú problematiku tieto pravidlá znamenajú to, že nemecké súdy s medzinárodnou právomocou podľa nariadenia rozhodujú napr. aj o pozemkoch či stavbách v Česku, Rakúsku, či Slovensku, pričom celá pozostalosť vrátane týchto nehnuteľností sa dedí podľa jedného právneho poriadku – tu nemeckého. Z týchto pravidiel existujú výnimky, ktoré ale pre tento príspevok nie sú relevantné.

8 Preklad nemeckého označenia *Amtsgericht* ako „okresný súd“ zodpovedá zaužívanej prekladateľskej praxi v rozhodnutiach SD EÚ. Pozri napr. Rozsudok SD EÚ z 25. 2. 2021 vo veci C-804/19; Rozsudok SD EÚ z 24. 9. 2020 vo veci C-195/20 PPU.

9 Iba tieto súdy sú v Nemecku vecne príslušné na vydanie EOD. Pozri § 34 ods. 4 zákona o medzinárodnom dedičskoprávnom konaní (*Internationales Erbrechtsverfahrensgesetz*). Dostupné na: <<https://www.gesetze-im-internet.de/interbrvg/>>.

10 OLG München, Beschluss vom 12. 9. 2017 – 31 Wx 275/17. Dostupné na: <<https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2017-N-124301>>.

11 OLG Nürnberg, Beschluss vom 5. 4. 2017 – 15 W 299/17. Dostupné na: <<https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2017-N-116733>>.

12 O prameni prekladu označenia *Oberlandesgericht* platí obdobne poznámka pod čiarou č. 8. Pozri napr. Rozsudok SD EÚ zo 4. 3. 2021 vo veci C-912/19; Rozsudok SD EÚ z 2. 7. 2020 vo veci C-684/19.

13 OLG München, Beschluss vom 12. 9. 2017 – 31 Wx 275/17, bod 6; OLG Nürnberg, Beschluss vom 5. 4. 2017 – 15 W 299/17, bod 8.

14 „*Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I s. 42, 2909; 2003 I s. 738), das zuletzt durch Artikel 10 des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I s. 607) geändert worden ist.*“

To znamená, že sa nededia iba jednotlivé predmety, ale majetok prechádza na dediča ako jeden celok; dedič bez potreby akéhokoľvek prevádzacieho úkonu vstupuje do pozície nadobúdateľa, napr. vlastníka či veriteľa.¹⁵ Univerzálna sukcesia sa uplatnila aj v prejednávaných veciach pred OLG Mníchov a OLG Norimberg, pričom porúčiteľ nezanechal príkaz na rozdelenie pozostalosti s vecnoprávnym účinkom¹⁶ či inú obdobnú dispozíciu *mortis causa*. Z toho spomenuté súdy vyvodzujú, že v EOD nie je možné špecifikovať zdedené nehnuteľnosti v zmysle čl. 68 písm. l) nariadenia, lebo žiadateľ ich nenadobudol jednotlivito a vecnoprávne z vôle porúčiteľa ku dňu jeho smrti, ale ako súčasť svojho dedičského podielu pri absencii akéhokoľvek právneho úkonu pre prípad smrti.¹⁷ Špecifikáciu majetku dokonca nemožno v EOD uviesť ani len informatívne pre účely prepisu majetku v cudzom registri nehnuteľností. K odôvodneniu tohto záveru však oba vyššie krajiné súdy pristupujú odlišne. Podľa OLG Mníchov by bol takýto obsah EOD v rozpore s čl. 1 ods. 2 písm. l) nariadenia, pretože by sa tým zasiahlo do oblasti, ktorú citované ustanovenie výslovne vylučuje z pôsobnosti nariadenia o dedení a teda i európskeho osvedčenia o dedičstve.¹⁸ OLG Norimberg zas argumentuje, že zápis nezáväzného informatívneho údaja do EOD protirečí domnienke o jeho správnosti a dobromyseľnosti osôb konajúcich na jeho základe. Marí sa tým základný cieľ zavedenia EOD, a to vytvorenie inštrumentu s formalizovaným obsahom, ktorý sa má bez problémov použiť v každom členskom štáte. OLG Norimberg svoj názor utvrdzuje poukazom na bod 18 odôvodnenia nariadenia o dedení. Podľa neho z tohto bodu vyplýva, že EOD má predstavovať platnú písomnosť na zápis zdedeného majetku do registra členského štátu, a to bez ohľadu na prípadnú potrebu predložiť ďalšie listiny s preukaznou hodnotou.¹⁹

2. Uplatnenie EOD vydaného nemeckými súdmi pred registrovými orgánmi v Česku a Rakúsku

Zmieriac sa s tým, že nemecké súdy odmietajú špecifikovať zdedenú nehnuteľnosť v EOD (európske osvedčenie o dedičstve tohto charakteru ďalej aj „nemecké EOD“) sa dedič túto listinu predsa len pokúsil použiť pred registrovými orgánmi v cieľovej krajine, aby dosiahol prepis tejto nehnuteľnosti na svoju osobu. V tejto časti príspevku priblížime, ako táto snaha dopadla v Česku a Rakúsku.

2.1 Česko

V Českej republike, ale dokonca i v zahraničí sa o osude nemeckých EOD pred českými katastrálnymi úradmi a následne o súdnych konaniach preskúmvajúcich rozhodnutia týchto úradov píše relatívne pravidelne, pričom najväčšiu zásluhu na tomto konštatovaní

¹⁵ OLZEN, D. – LOOSCHELDERS, D. *Erbrecht*. Leck: De Gruyter, 2020, s. 27. V tomto smere teda nie je badateľný rozdiel oproti slovenskému (a vari ani všeobecnému európskemu) chápaniu univerzálnej sukcesie. Pozri napr. KIRSTOVÁ, K. 19. hlava. In: LAZÁR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. Štvrtá časť. Dedičské právo*. Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 652 an.

¹⁶ Lebo nemecké právo takýto inštitút ani nepozná. Známý mu je len ten istý typ príkazu, no s obligáčnym účinkom. Pozri § 2048 BGB.

¹⁷ OLG München, Beschluss vom 12. 9. 2017 – 31 Wx 275/17, bod 6; OLG Nürnberg, Beschluss vom 5. 4. 2017 – 15 W 299/17, bod 9.

¹⁸ OLG München, Beschluss vom 12. 9. 2017 – 31 Wx 275/17, bod 10.

¹⁹ OLG Nürnberg, Beschluss vom 5. 4. 2017 – 15 W 299/17, bod 10.

nesie Heidenhain a Doležalová.²⁰ Síce nepoznáme konkrétne kauzy a ani nemáme dostupné rozhodnutia zamerané na danú problematiku,²¹ no hlavne z príspevkov spomenutých autorov vieme pomerne presvedčivo charakterizovať vzniknuté problémy.

Prvé prípady odmietnutí prepisu vlastníka nehnuteľnosti na základe nemeckého EOD českými katastrálnymi úradmi sa začali objavovať okolo roku 2018.²² Svoje rozhodnutia odôvodňovali tým, že predložené EOD nespĺňa požiadavky § 8 zákona č. 256/2013 Sb., *katastrální zákon*, pretože neobsahuje špecifikáciu nehnuteľnosti v zmysle uvedeného ustanovenia.²³ Takéto požiadavky pritom podľa nich *prima facie* neodporujú nariadeniu o dedení a v ňom obsiahnutej úprave EOD, keďže ich kladenie je v zmysle čl. 1 ods. 2 písm. l) nariadenia ponechané v kompetencii členských štátov. Nariadenie o dedení navyše v čl. 68 písm. l) výslovne pamätá na to, aby sa v EOD v prípade potreby upresnil zdedený majetok. Rovnako to predvída i formulár EOD.^{24, 25}

Vzhľadom na doposiaľ získané poznatky je teda očividné, že máme dočinenia so začarovaným kruhom. České katastrálne úrady na jednej strane zapisujú zmenu vlastníka zdedenej nehnuteľnosti len ak sú detaily o nich upresnené v EOD, na druhej strane nemecké dedičské súdy takéto upresnenie odmietajú v EOD uviesť. Zaujímavé je tiež, že obe „súperiace“ strany argumentujú v podstate rovnakou právnou úpravou v nariadení o dedení, no jedna v prospech dovolnosti špecifikácie, druhá zas v jej neprospech.

Odmietavé rozhodnutia českých katastrálnych úradov boli napadnuté aj na súdoch, ktoré zrejme niekedy začiatkom roka 2019 mali na vec rovnaký názor ako katastrálne úrady a považovali ich rozhodnutia za správne.²⁶ Heidenhain rázne presadzuje názor, že naznačená prax je v rozpore s nariadením o dedení a jeho nosnými myšlienkami vysvetlenými v bodoch 18 a 71 odôvodnenia, ako aj s rozhodnutím SD EÚ vo veci *Mahnkopf*.²⁷

²⁰ Od Heidenhaina pozri: HEIDENHAIN, S. Zápis pozemků do evropského dědického osvědčení z Německa. In: *pravni-prostor.cz* [online]. 20. 7. 2018 [cit. 2021-07-22]. Dostupné na: <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/ht-zapis-pozemku-do-evropskeho-dedickeho-osvedceni-z-nemecka>>; Europäische Nachlasszeugnisse und die EU-ErbrechtsVO in der tschechischen Praxis. *Wirtschaft und Recht in Osteuropa*. 2020, s. 97 an.; Heidenhain v spolupráci s Doležalovou ďalej: HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. Boj o evropská dědická osvědčení pokračuje v Olomouci a v Lucemburku. In: *bnt.eu* [online]. 18. 11. 2019 [cit. 2021-07-22]. Dostupné na: <<https://www.bnt.eu/cs/zpravy/pravni-novinky/2827-boj-o-evropska-dedicka-osvedceni-pokracuje-v-olomouci-a-v-lucemburku?layout=bnt:news>>; HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. Bitva za uznání Evropského dědického osvědčení úspěšně pokračuje. In: *bnt.eu* [online]. 10. 9. 2020 [cit. 2021-07-22]. Dostupné na: <<https://www.bnt.eu/cs/zpravy/pravni-novinky/3082-bitva-za-uznani-evropskeho-dedickeho-osvedceni-uspesne-pokracuje?layout=bnt:news>>; HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. Novinky ve světě EDO: vítězství v Praze, vyhrané odvolání v Olomouci a novela katastrální vyhlášky od 1. 1. 2020. In: *bnt.eu* [online]. 27. 1. 2010 [cit. 2021-07-22]. Dostupné na: <<https://www.bnt.eu/cs/zpravy/pravni-novinky/2895-novinky-ve-svete-edo-vitezstvi-v-praze-vyhrame-odvolani-v-olomouci-a-novela-katastralni-vyhlasky-od-1-1-2020?layout=bnt:news>>; okrem uvedeného o tejto téme napísala i SEMELOVÁ, M. Praktische Probleme mit dem (deutschen) Europäischen Nachlasszeugnis in der Tschechischen Republik. *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union*. 2018, č. 4, s. 200 an.

²¹ Napriek úprimnej snahe o ich vyhledanie na portáli *Evidence soudních rozhodnutí vrchních a krajských soudů ministerstva spravedlnosti ČR* dostupnom na: <https://www.nsoud.cz/judikaturavks/judikatura_vks.nsf/uvod>.

²² HEIDENHAIN, S. *Europäische Nachlasszeugnisse und die EU-ErbrechtsVO in der tschechischen Praxis*, s. 101.

²³ SEMELOVÁ, M. *Praktische Probleme mit dem (deutschen) Europäischen Nachlasszeugnis in der Tschechischen Republik*, s. 202–203.

²⁴ Ide o tlačivo V, prílohu IV, bod 9 nachádzajúce sa vo Vykonávacom nariadení Komisie (EÚ) č. 1329/2014 z 9. decembra 2014, ktorým sa stanovujú tlačivá uvedené v nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve, Ú. v. EÚ L 359/30, 16.12.2014.

²⁵ Zo stanoviska istého, bližšie nekonkretizovaného, katastrálneho úradu v Česku vydaného 15. 3. 2019 na žiadosť Heidenhaina. HEIDENHAIN, S. *Europäische Nachlasszeugnisse und die EU-ErbrechtsVO in der tschechischen Praxis*, s. 101.

²⁶ HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, S. *Boj o evropská dědická osvědčení pokračuje v Olomouci a v Lucemburku*.

²⁷ Rozsudok SD EÚ z 1. 3. 2018 vo veci C-558/16, body 42 a 43.

Ide podľa neho o prehnaný formalizmus z českej strany.²⁸ Rovnaký autor sa v pozícii právneho zástupcu „postihnutých“ dedičov domáhal, aby český súd tento problém predložil SD EÚ formou prejudiciálnych otázok podľa čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie²⁹ (ďalej „ZFEÚ“).³⁰ Napriek sľubným vyhlídkam³¹ k tomu však podľa posledných dostupných správ nedošlo,³² čo potvrdzuje aj vyhľadávač judikatúry SD EÚ³³ po zadaní príslušných informácií.

Naznačený trend v rozhodovacej činnosti českých súdov sa ale zmenil zhruba v polovici roku 2019. V pretrvávajúcich odmietaniach prepisu vlastníka zo strany katastrálnych úradov kvôli vytýkanej neúplnosti EOD vzhľadli súdy rozpor s ústavným právom na vlastníctvo a záruku dedičského práva zakotvené v čl. 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd.³⁴ Na základe tejto argumentačnej línie sa teda začali pre prepis vlastníka v katastrí akceptovať aj z českého pohľadu „neúplné“ nemecké EOD.³⁵

Opísanú „ústavnoprávnu kľučku“ každopádne nebolo potrebné využívať príliš dlho. Začarovaný kruh nakoniec prelomila zmena katastrálnej vyhlášky³⁶, ktorá s účinnosťou od 1. 1. 2020 zaviedla do § 69 katastrálnej vyhlášky³⁷ ako šiesty odsek nasledovnú úpravu: „*Nejsou-li v listině vydané za podmínek stanovených přímo použitelným předpisem Evropské unie, která prokazuje univerzální právní nástupnictví, uvedena práva nebo nemovitosti, kterých se právní nástupnictví týká, protože to neumožňuje právní řád státu, ve kterém byla listina vydána, zapíše katastrální úřad změnu vlastnického nebo jiného věcného práva na základě této listiny a prohlášení právního nástupce s náležitostmi podle § 66 odst. 4 písm. a) až d) a f).*“ Vďaka tomuto zásahu do právnej úpravy v súčasnosti postačí, ak dedič spolu s neúplným EOD predloží českému katastrálnemu úradu tzv. prehlásenie o vzniku práva podľa § 66 ods. 4 katastrálnej vyhlášky so všetkými údajmi tam uvedenými okrem tých podľa písm. e). Stotožňujeme sa ale s niekoľkými námietkami Heidenhaina a Doležalovej voči predmetnému riešeniu. Nastolený stav diskriminuje hlavne cudzincov z iných členských štátov, pretože popri EOD od nich požaduje prehlásenie o vzniku práva, ktoré sa od osôb dediacich na základe českých dedičských konaní nežiada; osoba neznalá českého jazyka a miestnych pomerov musí vynaložiť značne úsilie spojené s finančnými výdavkami, aby po nezriedka dlhej dobe vybavovania nakoniec získala použiteľné prehlásenie, čo nie je v súlade s cieľmi zavedenia EOD; a napokon sa katastrálna vyhláška predmetnou zmenou dostala do rozporu s katastrálnym zákonom, v ktorom sa diskutovaná zmena neodzrkadlila a naďalej sa v ňom trvá na pôvodných špecifikačných požiadavkách.³⁸

²⁸ HEIDENHAIN, S. *Europäische Nachlasszeugnisse und die EU-ErbrechtsVO in der tschechischen Praxis*, s. 102. Porovnaj WILSCH, H. GBO § 35, mč. 39a. In: HÜGEL, S. (Hrsg.). *Beck'scher Online Kommentar GBO*. 41. Edition. C. H. Beck, 2021.

²⁹ Zmluva o fungovaní Európskej únie, Ú. v. EÚ C 326/47, 26. 10. 2012.

³⁰ HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. *Boj o evropská dědická osvědčení pokračuje v Olomouci a v Lucemburku*.

³¹ *Ibidem*.

³² HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. *Novinky ve světě EDO: vítězství v Praze, vyhrané odvolání v Olomouci a novela katastrální vyhlášky od 1. 1. 2020*.

³³ Dostupný na: <<https://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=sk>>.

³⁴ Publikovaná ako ústavný zákon č. 2/1993 Sb.

³⁵ HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. *Novinky ve světě EDO: vítězství v Praze, vyhrané odvolání v Olomouci a novela katastrální vyhlášky od 1. 1. 2020*.

³⁶ Vyhláška č. 301/2019 Sb., ktorou se mění vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška).

³⁷ Vyhláška č. 357/2013 Sb. o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška).

³⁸ HEIDENHAIN, S. – DOLEŽALOVÁ, V. *Novinky ve světě EDO: vítězství v Praze, vyhrané odvolání v Olomouci a novela katastrální vyhlášky od 1. 1. 2020*.

2.2 Rakúsko

Aj v rakúskej súdnej praxi spôsobili nemecké EOD podobné ťažkosti ako v Česku. S pomocou rozhodnutia Najvyššieho súdneho dvora³⁹ (*Oberster Gerichtshof*, ďalej „OGH“) možno problém zjednodušene zhrnúť nasledovne. V istom smere rozpačitá úprava pozemkovoknižného práva vyvolala nejasnosť o tom, či sa na EOD vzťahuje požiadavka na špecifikáciu nehnuteľností. Príčinou vzniku tejto otázky bola skutočnosť, že zákon predmetnú požiadavku vo všeobecnosti kladie na všetky listiny tvoriace podklad na zápis do katastra,⁴⁰ opätovne ju opakuje pri osobitnej úprave prvej skupiny listín, tzv. súkromných,⁴¹ no nespomína ju už pri úprave druhej skupiny listín, tzv. verejných, kam sa zaradzuje aj EOD.⁴² Podľa prvostupňového súdu sa všeobecná požiadavka o potrebe upresniť nehnuteľnosti v listine vzťahuje aj na verejné listiny, aj keď to ich osobitná úprava výslovne neustanovuje.⁴³ Druhohostupňový súd sa s týmto záverom v zásade stotožnil.⁴⁴ OGH právne názory nižších inšancií nezdieľal a prepis vlastníka v pozemkovej knihe na základe nemeckého EOD povolil. Pre tento záver boli kľúčové dva argumenty: po prvé, podľa OGH sa na verejné listiny (teda aj na EOD) nevzťahuje požiadavka špecifikácie nehnuteľností, lebo pri ich osobitnej úprave niet o takejto požiadavke zmienky, ani sa neodkazuje na obdobnú úpravu pre súkromné listiny, pre ktoré nevyhnutnosť špecifikácie platí.⁴⁵ Po druhé, špecifikácia nehnuteľností nie je povinnou, ale len fakultatívnou súčasťou EOD predvídanou v čl. 68 písm. l) nariadenia.⁴⁶

Opierajúc sa o vyššie predstavený judikát OGH sa teda prepisy vlastníkov v Rakúsku na základe nemeckého EOD v súčasnosti smú uskutočniť. Dané rozhodnutie bolo prevažne veľmi pozitívne prijaté rakúskou právnickou obcou, keďže značne uľahčuje pozemkovoknižnú prax pri (početných) rakúsko-nemeckých dedeniach.^{47, 48} U niektorých autorov síce natrafíme aj na inú preferovanú argumentačnú líniu, no každopádne s rovnakým výsledkom.⁴⁹

³⁹ OGH, Beschluss vom 15. 5. 2018, 5 Ob 35/18k. Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20180515_OGH0002_0050OB00035_18K0000_000>.

⁴⁰ § 433 všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB) v spojení s § 26 a 27 pozemkovoknižného zákona.

⁴¹ § 32 ods. 1 písm. a) pozemkovoknižného zákona.

⁴² § 33 ods. 1 písm. d) pozemkovoknižného zákona.

⁴³ OGH, Beschluss vom 15. 5. 2018, 5 Ob 35/18k, s. 7.

⁴⁴ Ibidem, s. 7–8.

⁴⁵ Ibidem, bod 5.2. OGH nereagoval na argumentáciu prvoinštančného pozemkovoknižného súdu, ktorý požiadavku upresnenia nehnuteľnosti vyvodil zo všeobecnej úpravy listín spôsobilých na vklad (§ 433 ABGB), nie z osobitnej úpravy v pozemkovoknižnom zákone (§ 32 a 33).

⁴⁶ Ibidem, bod 5.5.

⁴⁷ Už v roku 2003 Wachter poznamenal, že okolo 100 000 nemeckých občanov majú v Rakúsku dovoľenkové nehnuteľnosti. WACHTER, T. Besonderheiten bei der Vererbung von Wohnungseigentum in Österreich. *Zeitschrift für die Steuer- und Erbrechtspraxis*. 2003, s. 306. Možno predpokladať, že po 18 rokoch toto číslo ešte vzrástlo.

⁴⁸ Pozri napr. FUCIK, R. Einverleibung im Grundbuch aufgrund eines Europäischen Nachlasszeugnisses. *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*. 2018, č. 5, s. 307 an.; WITTWER, A. – MAIER, M. (Deutsches) Europäisches Nachlasszeugnis als taugliche Eintragungsgrundlage für das (österreichische) Grundbuch. *Österreichisches Anwaltsblatt*. 2019, č. 4, s. 275 an.; STEINER, A. Eintragung deutscher Erben in das österreichische Grundbuch. *Zeitschrift für Erbrecht und Vermögensnachfolge*. 2019, s. 325 an.; PERSCHA, A. § 68, mč. 35 an. In: DEIXLER-HÜBNER, A. – SCHAUER, M. (Hrsg.). *EuErbVO online Kommentar zur EU-Erbrechtsverordnung*. Stand 1. 1. 2020. Dielo zverejnené v právnickej databáze manz.at. Prístup cez: <<https://rdb.manz.at/home>>.

⁴⁹ Konkrétne sa uprednostňuje použitie § 136 pozemkovoknižného zákona upravujúceho postup pre prípad, že údaje v pozemkovej knihe nezodpovedajú skutočnosti. Práve to by mal byť prípad zdedenia nehnuteľnosti. Viac k tomu WITTWER, A. – MAIER, M. (Deutsches) Europäisches Nachlasszeugnis als taugliche Eintragungsgrundlage für das (österreichische) Grundbuch, s. 280.

3. Nemecké EOD a slovenské katastrálne právo

Nemecké EOD sa po vyvolaní menších zemetrasení v praxi registrových úradov a súdov z Česka a Rakúska obdobne prejavuje už aj na Slovensku. Problémy v zásade rovnakého charakteru ako u slovenských západných susedov demonštruje rozhodnutie Krajského súdu Žilina.⁵⁰ Najprv zosumarizujeme relevantný obsah daného rozhodnutia. Na základe takto získaných poznatkov vzápätí zodpovedáme, či sa Slovensko môže a prípadne má inšpirovať riešeniami z Česka a Rakúska. Napokon ponúkame vlastný názor na rozlúsknutie problému obkolesujúceho pokusy o prepis vlastníctva k nehnuteľnostiam na základe EOD.

3.1 Prípád pred Krajským súdom Žilina

Katastrálnemu úradu bol predložený návrh na zápis formou záznamu (prepis vlastníka nehnuteľnosti), pričom navrhovateľ sa legitimoval nemeckým EOD. Tento dokument však úrad nepovažoval za listinu spôsobilú na zápis do katastra, pretože neobsahovala špecifikáciu nehnuteľnosti v zmysle § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona, a bola preto vrátená navrhovateľovi na opravu podľa § 42 ods. 5 rovnakého predpisu. Dodatočná požiadavka na špecifikáciu nehnuteľnosti má byť pritom v súlade s nariadením o dedení s odkazom na výluky z jeho vecnej pôsobnosti podľa čl. 1 ods. 2 písm. l). Postup katastrálneho úradu navyše zodpovedal usmerneniu príslušného nadriadeného ústredného orgánu štátnej správy.⁵¹ Dedič sa snažil „obísť“ nemecké dedičské súdy tak, že sa listinu upresňujúcu zdedené nehnuteľnosti pokúsil získať od slovenského notára. Ten však odmietol v danej veci konať, pretože právomoc mali podľa nariadenia o dedení nemecké súdy. Dedič sa nakoniec domáhal korekcie postupu katastrálneho úradu cestou správneho súdnictva, konkrétne žalobou proti nečinnosti orgánu verejnej správy. Keďže však žalobným petitom od súdu žiadal rozhodnutie výrokom, na ktorý správny súd v konaní o predmetnej žalobe nemal právomoc,⁵² musela sa z tohto dôvodu zamietnuť. Preto súdu nevznikol priestor na vyslovenie názoru k podstate problému.

3.2 České a rakúske riešenia – inšpirácia pre Slovensko?

Na opísanom rozhodnutí si možno všimnúť, že stav právnej úpravy na Slovensku je v podstate identický so stavom v Česku z doby pred zmenou tamojšej katastrálnej vyhlášky. Vystáva teda otázka, či by kvôli rovnakej východiskovej situácii bolo aj pre slovenského normotvorcu vhodné prijať podobné riešenie ako v Česku. Podobne ako Heidenhain a Doležalová, ani my nepovažujeme české riešenie za uspokojujúce. Novela českej katastrálnej vyhlášky síce istým spôsobom odstránila patovú situáciu, no povedla v prvom

⁵⁰ Uznesenie Krajského súdu Žilina zo dňa 26. 2. 2021, sp. zn. 24Sa/8/2020. Dostupné na: <<https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/03e7ddfa-310b-4482-97e2-745797cb1ef4%3Ad0615465-1828-4856-afa8-6def91501d0d>>.

⁵¹ List Úradu geodézie, kartografie a katastra SR, LPO-3424/2016/AN zo dňa 5. 5. 2016. Odkazuje naň odpoveď na otázku č. 13 v *Katastrálnom bulletinu*. 2018, č. 1, s. 19. Dostupné na: <http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/uggk/rezortne-periodika/kb_1_2018_priloha-1_2_2018.pdf>.

⁵² Žalobca navrhoval, aby správny súd prikázal katastrálnemu úradu vykonať prepis zdedených nehnuteľností. Takýto typ výroku sa však v modalitách rozhodovania o žalobe proti nečinnosti podľa § 248 až 251 zák. č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok nenachádza.

rade k tomu, že daná vyhláška ako podzákoný predpis (nižšej právnej sily) sa dostala do rozporu s katastrálnym zákonom (predpisom vyššej právnej sily). Konkrétne česká vyhláška v § 69 ods. 6 upustila od špecifikačnej požiadavky vo vzťahu k EOD, na ktorej ale § 8 českého katastrálneho zákona stále trvá. Odhliadnuc od ostatných úskalí zhrnutých už Heidenheinom a Doležalovou⁵³ je teda české riešenie neprijateľné predovšetkým kvôli vzniku nesúladu právnych predpisov. Slovenskému normotvorcovi by sme teda neodporúčali dať sa po českej ceste.

Úplne iná je však situácia v Rakúsku, kde sa problém s uplatňovaním nemeckých EOD podarilo odstrániť judikatúrne, teda bez zásahu do legislatívy. Takéto riešenie umožňovala hádam nie najprecíznejšia úprava pozemkovoknižného zákona. V rámci slovenského práva neprichádza rakúska metodika do úvahy, pretože slovenský katastrálny zákon v § 42 ods. 2 písm. c) nevzbudzuje žiadne pochybnosti o tom, že EOD musí obsahovať špecifikáciu nehnuteľnosti, ak má byť listinou spôsobilou na zápis.

3.3 Súlad katastrálneho zákona s nariadením o dedení

Z doterajšieho rozboru domácej a zahraničnej rozhodovacej činnosti súdov či pohľadov odbornej verejnosti vyplýva, že prístupy k otázke, či a kedy sa v EOD môžu alebo nemôžu, majú alebo nemajú špecifikovať zdedené nehnuteľnosti sa rôznia. Na tomto mieste ponúkame vlastný právny názor na rozoberaný problém. Aj keď ho formulujeme najmä z pohľadu slovenského práva, považujeme ho za použiteľný aj vo vzťahu k podobným úpravám registrového práva ako na Slovensku.

Uplatňovanie nemeckých EOD na Slovensku podľa nás vyvoláva dva problémy. Po prvé, ide o pnutie medzi legitimačným účinkom EOD v zmysle čl. 69 ods. 5 nariadenia o dedení a § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona. Po druhé, ide o výklad jedného z obsahových komponentov EOD upraveného v čl. 68 písm. l) nariadenia.

3.3.1 Pnutie medzi legitimačným účinkom EOD v zmysle čl. 69 ods. 5 nariadenia o dedení a § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona

V rámci prvého problému vnímame ako rozhodujúce, či § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona treba chápať ako takú úpravu registrového práva, na ktorú naráža čl. 69 ods. 5 nariadenia, keď pripomína, že legitimačný účinok EOD platí „bez toho, aby bol dotknutý čl. 1 ods. 2 písm. k) a l)“. Kvôli povahe vecí nás pritom zaujíma iba písmeno l) o výluke registrového práva z vecnej pôsobnosti nariadenia (ďalej aj „výluka registrového práva“). Ak odpoveď znie pozitívne, katastrálny zákon je v súlade s nariadením, ak negatívne, je s ním v rozpore.

Interpretácia odkazu čl. 69 ods. 5 nariadenia na výluke registrového práva nie je na prvý pohľad príliš zrejma. Objasniť sa ju snaží úsek v bode 18 odôvodnenia nariadenia: EOD „by predovšetkým malo predstavovať platnú písomnosť na zápis majetku, ktorý je predmetom dedičstva, do registra členského štátu. To by však orgánom, ktoré sa venujú registrácii, nemalo brániť v tom, aby osobu žiadajúcu o zápis požiadali o poskytnutie takých dodatočných informácií alebo predloženie takých dodatočných dokumentov, aké sa požadujú

⁵³ Pozri vyššie poznámku č. 38 a prislúchajúci hlavný text.

podľa právneho poriadku členského štátu, v ktorom sa vedie register, napríklad informácie alebo dokumenty týkajúce sa zaplatenia daní.“ Citované výstižne parafrázuje Janzen, keď píše, že EOD preukazuje nadobudnutie právneho postavenia spadajúceho do pôsobnosti nariadenia, napr. pre naše účely postavenia dediča. Predpoklady pre zápis do registra, ktoré v zmysle výluky registrového práva nespádajú do pôsobnosti nariadenia, zostávajú nedotknuté.⁵⁴ Výluka sa pritom vzťahuje na „formálne (procesné) registrové právo“.⁵⁵ V tomto zmysle teda možno pomerne jednoznačne tvrdiť, že vnútroštátne právo by od osoby určite nemalo požadovať iné dôkazy o jeho právnom postavení dediča, ak predloží platné EOD. Pozitívnu formuláciu predošlej vety by tak malo platiť, že vnútroštátne registrové právo môže od osoby dožadujúcej sa prepisu nehnuteľností na základe EOD požadovať všetko okrem dôkazu o jej právnom postavení.⁵⁶ Aplikujme daný záver na otázku súladu § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona s čl. 69 ods. 5 nariadenia. Dotknuté ustanovenie katastrálneho zákona nijako nespochybňuje právne postavenie dediča žiadajúceho o prepis zdedených imobilii a nepožaduje od neho ani dodatočné dokumenty, ktoré by toto postavenie mali utvrdiť či podporiť. § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona ukladá dedičovi „len“ tú povinnosť, aby hodnoverným spôsobom upresnil nehnuteľnosti, o ktorých prepis žiada. Vzhľadom na uvedené nepovažujeme § 42 ods. 2 písm. c) katastrálneho zákona za odporujúci legitimačnému účinku EOD zakotvenému v čl. 69 ods. 5 nariadenia o dedení. Tento záver podporuje aj vyššie spomenutý názor, že výluka registrového práva sa upína na formálne (procesné) registrové právo. § 42 ods. 2 písm. c) sa z hľadiska systematiky katastrálneho zákona nachádza v jeho štvrtej časti zvanej *Katastrálne konanie*, čím danému ustanoveniu pripisuje procesnú povahu priamo zákonodarca.

3.3.2 Výklad čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení

Väčšina odbornej verejnosti vidí ťažkosti spojené s používaním nemeckých EOD v štátoch s podobným registrovým právom ako na Slovensku iba v pnutí medzi legitimačným účinkom EOD a vnútroštátnou špecifikačnou požiadavkou. Podľa nás sa však takto zachytáva len polovica problematiky. Druhý a nemenej dôležitý problém totiž spočíva vo výklade čl. 68 písm. l) nariadenia. EOD môže podľa tohto ustanovenia obsahovať „*dedičský podiel, ktorý pripadá na každého z dedičov, a prípadne zoznam práv a/alebo majetku pre každého dediča*“. V rámci tohto údajja sa v EOD bezpochyby môžu detailne vyšpecifikovať

⁵⁴ JANZEN, U. Die EU-Erbrechtsverordnung. *Deutsche Notar-Zeitschrift*. 2012, č. 7, s. 493.

⁵⁵ KLEINSCHMIDT, J. Optionales Erbrecht: Das Europäische Nachlasszeugnis als Herausforderung an das Kollisionsrecht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 2013. Vol. 77, č. 4, s. 775; HERTEL, CH. Art 69 EU-ErbVO, mč. 31. In: RAUSCHER, T. (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR*. 4. Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt, 2016.

⁵⁶ DUTTA, A. EuErbVO Art. 69, mč. 30. In: V. HEIN, J. (Hrsg.). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 12: Internationales Privatrecht I, Europäisches Kollisionsrecht, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 1–26)*. 8. Auflage. C. H. Beck, 2020; SCHMIDT, J. EuErbVO Art. 69, mč. 61. In: GSELL, B. – KRÜGER, W. – LORENZ, S. – REYMANN, Ch. (Hrsg.). *beck-online.GROSSKOMMENTAR zum Zivilrecht*. C. H. Beck, Stand 1.2.2021; BUDZIKIEWICZ, CH. Article 69 – Effects of the Certificate, mč. 22. In: CALVO CARAVACA, A. L. – DAVI, A. – MANSEL, H. P. (eds). *The EU Succession Regulation. A Commentary*. Cambridge University Press, 2016; GRZIWOTZ, H. EU-ErbVO Art. 69, mč. 27. In: RAUSCHER, T. (Hrsg.). *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 2: §§ 271–493, IZVR, EuZVR*. 3. Auflage. C. H. Beck, 2019; porovnaj ale názor OGH, podľa ktorého by zjavne registrový úrad nemal požadovať upresnenie nehnuteľností v EOD, lebo takýto údaj čl. 68 nariadenia výslovne nepredvída. OGH, Beschluss vom 29. 8. 2017, 5 Ob 108/17v, bod 8. Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20170829_OGH002_0050OB00108_17V0000_000>.

zdedené nehnuteľnosti,⁵⁷ čím by sa vyhovelo vnútroštátnemu registrovému právu, ktoré takéto informácie požaduje. Rozhodujúce ale je, či sa priestor pre aplikáciu čl. 68 písm. l) nariadenia otvára a) len vtedy, ak dedičom pripadajú konkrétne predmety z pozostalosti v zmysle nejakého druhu dispozície pre prípad smrti s vecnoprávnymi účinkami, ktorá nie je vindikačným legátom (odkazom);⁵⁸ alebo b) aj pri „obyčajnej“ univerzálnej sukcesii pri absencii akejkoľvek dispozície *mortis causa*. Najskôr sa venujeme podstate a dôsledkom jednej aj druhej alternatívy a vzápätí zaujímate stanovisko, ktorú z nich preferujeme a prečo.

Ad a) Tento názor zastávajú niektoré nemecké vyššie krajinové sudy v rozhodnutiach, ktorým sme sa venovali vyššie.⁵⁹ Ako príklad dispozície *mortis causa*, ktorá môže viesť k špecifikácii jednotlivých zdedených predmetov v EOD podľa čl. 68 písm. l) nariadenia, uvádzajú tzv. príkaz na rozdelenie pozostalosti (*Teilungsanordnung*). Ide o inštitút slovenskému právu neznámy, no často sa vyskytujúci v dedičských právach iných štátov. Jeho podstata spočíva v tom, že ním poručenel obvykle v testamente alebo prípadne v dedičskej zmluve určí, ktorému (v tom čase ešte len potenciálnemu) dedičovi pripadnú konkrétne majetkové hodnoty z budúcej pozostalosti. Oprávnený z príkazu na rozdelenie pozostalosti pritom nemá status odkazovníka (legatára), ale „obyčajného“ dediča. Predmetný príkaz teda nič nemení na zákonom alebo závetnom dedení. Predstavuje len prianie poručenela o tom, ako sa má dedičstvo po jeho smrti vysporiadať (prerozdeliť). Konkrétnejšie, no na tomto mieste irelevantné pravidlá sa potom zaoberajú tým, ako zabezpečiť, aby hodnota prerozdeleného majetku zodpovedala veľkosti dedičských podielov. Dôležitým aspektom pre naše účely je ale účinok príkazu na rozdelenie pozostalosti. Rozlišujeme dva prístupy. Po prvé, niektoré právne poriadky mu priznávajú obligačný účinok – oprávnený z príkazu sa stane veriteľom voči ostatným dedičom, ktorí mu sú ako dlžníci povinní odovzdať pridelený predmet.⁶⁰ Po druhé, iné právne poriadky mu priznávajú vecnoprávny účinok – na oprávneného prechádza vlastníctvo ku dňu smrti poručenela.⁶¹ Nemecké vyššie krajinové sudy tvrdia, že iba príkaz na rozdelenie pozostalosti s vecnoprávnym účinkom odôvodňuje špecifikáciu nehnuteľností v EOD podľa čl. 68 písm. l) nariadenia. Tento právny názor ďalej nazývame aj „hypotéza A“.

Ak by sa čl. 68 písm. l) nariadenia mal využiť len v načrtnutej konštelácii, špecifikačná požiadavka vnútroštátneho registrového práva kladená na EOD v kontexte dedičskej veci, v ktorej absentuje dispozícia *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom nelegátnej povahy by mala zostať nepoužitá z titulu taxatívneho výpočtu obsahových komponentov EOD v čl. 68 nariadenia a prednosti tohto prameňa pred vnútroštátnou úpravou. Za takých okolností by registrové orgány podľa nás mohli od dediča požadovať upresnenie imobilii len inou listinou než EOD. Tým sa však už presúvame k inej problematike, a to ku atraktivite EOD

⁵⁷ Pozri poznámku pod čiarou č. 24 a prislúchajúci hlavný text.

⁵⁸ Negatívne formulovaný dôvetok „ktorý nie je vindikačným legátom (odkazom)“ sa žiada preto, lebo odkazy spadajú do pôsobnosti čl. 68 písm. m) nariadenia.

⁵⁹ Pozri časť 1.

⁶⁰ Vo všeobecnosti preferujú dispozície *mortis causa* s obligačným účinkom [okrem predmetného prerozdelovacieho príkazu trebárs aj odkazy (legáty)] napr. germánske právne poriadky. SCHMIDT, J. P. Die kollisionsrechtliche Behandlung dinglich wirkender Vermächtnisse: Ein Prüfstein für Grundfragen des internationalen und des materiellen Privatrechts. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 2013, Hf. 1, s. 1.

⁶¹ Vo všeobecnosti preferujú dispozície *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom [okrem predmetného prerozdelovacieho príkazu trebárs aj odkazy (legáty)] napr. románske právne poriadky, no prekvapivo sa v istej miere presadili aj v Poľsku. *Ibidem*.

pri vybavovaní cezhraničných dedičstiev. Keby dedič vedel, že mu na registratúrny prepis nestačí EOD, zrejme by pre neho bolo rozumnejšie využiť inú listinu podľa domáceho práva štátu dedičského súdu, v ktorej by okrem potvrdenia právneho postavenia dediča bolo povolené zapísať trebárs aj podrobnosti o zdedených nehnuteľnostiach (v zmysle hesla „dve muchy jednou ranou“). Cezhraničné použitie takýchto iných listín by pritom ani nenarazilo na žiadnu výraznú prekážku pri uznaní, keďže by spravidla podliehali čl. 59 a nasl. nariadenia o dedení. V tomto režime by cirkulovali v členských štátoch bez potreby osobitného uznania.

Ad b) Keby sa ale upresnenie nehnuteľností mohlo do EOD zahrnúť cestou čl. 68 písm. l) nariadenia aj pri univerzálnej sukcesii pri absencii akejkoľvek dispozície *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom, ktorá nie je vindikačným legátom, registrové predpisy *lex rei sitae* smú klásť na EOD špecifikačnú požiadavku vo vzťahu k imobiliiám. Vtedy by spúšťačom problémov razom prestalo byť registrové právo štátu nehnuteľnosti, ale dedičské súdy protiprávne odmietajúce tieto nehnuteľnosti v EOD upresniť. Inými slovami, pri takejto interpretácii dotknutého ustanovenia nariadenia by nemecké súdy museli na žiadosť dediča uviesť v EOD podrobnosti o zdedených nehnuteľnostiach. Opačná prax by sa dostala do rozporu s nariadením o dedení. Prezentovanú alternatívu ďalej nazývame „hypotéza B“.

Stanovisko. Nastolenú otázku, a síce či sa aplikačný priestor čl. 68 písm. l) nariadenia otvára len pri hypotéze A alebo B sa pokúsime zodpovedať využitím výkladových metód tradične uplatňovaných pri interpretácii práva EÚ.⁶² Najskôr teda použijeme gramatický výklad. Slovenské znenie predmetného ustanovenia hovorí, že sa do EOD zapíše prípadne aj „zoznam práv a/alebo majetku pre každého dediča“. Vzhľadom na takúto textáciu je celkom pochopiteľné, prečo sa napríklad v relevantných častiach rozhodnutia Krajského súdu Žilina ani len neobjavila úvaha o tom, či predmetné ustanovenie je aplikovateľné len pri dispozíciách *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom nelegátnej povahy, alebo aj pri akejkoľvek univerzálnej sukcesii. Bez ďalšieho sa presadzovalo, že čl. 68 písm. l) nariadenia špecifikáciu umožňuje.⁶³ Slovenská verzia nariadenia podľa nás skutočne neponúka priestor na polemiku, pretože je písaná pomerne všeobecne a mala by teda platiť hocikedy, keď univerzálny sukcesor požiadava o upresnenie nehnuteľnosti v EOD. Veľmi podobne je na tom aj anglické znenie, ktoré v danej pasáži hovorí: „if applicable, the list of rights and/or assets for any given heir“. Rovnaké konštatovanie platí aj pri znení talianskom.⁶⁴ No po otvorení povedzme nemeckej verzie by vnímavý čitateľ zrejme spozornel, ak by v rovnakom úseku rozoberaného ustanovenia čítal „gegebenenfalls das Verzeichnis der Rechte und/oder Vermögenswerte, die einem bestimmten Erben zustehen“ (preložené „prípadne zoznam práv a/alebo majetkových hodnôt, ktoré pripadajú [respektíve prislúchajú] určitému dedičovi“). Pasáž „die einem bestimmten Erben zustehen“ – t. j. „ktoré pripadajú, respektíve prislúchajú určitému dedičovi“ – naozaj vyvoláva dojem (alebo v porovnaní so slovenským znením minimálne pochybnosti), akoby sa narážalo na účinky podobné tým,

⁶² Bližšie pozri FUNTA, R. EU a jej pramene práva. In: FUNTA, R. – GOLOVKO, L. – JURÍŠ, F. *Európa a Európske právo*. 2. vydanie. Brno: MSD, 2020, s. 163 an.; FRENZ, W. *Handbuch Europarecht. Band 5. Wirkungen und Rechtsschutz*. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag, 2010, s. 117 an.

⁶³ Konkrétne išlo o názor prokurátora rozhodujúceho o podnete dediča. Pozri bod 28 Uznesenia Krajského súdu Žilina zo dňa 26. 2. 2021, sp. zn. 24Sa/8/2020.

⁶⁴ Čl. 68 písm. l) nariadenia: „a quota ereditaria di ciascun erede e, se del caso, l'elenco dei diritti e/o beni spettanti a ogni erede“.

ktoré vyvolá napr. príkaz na rozdelenie pozostalosti s *in rem* účinkom, pretože sa kladie dôraz na „určitého“ dediča a na práva či majetok, ktorý mu „prípadá (prislúcha)“. Obdobne je na tom verzia česká: „*případně seznam práv nebo majetku příslušejících jednotlivým dědicům*“; a tiež francúzska: „*a part revenant à chaque héritier et, le cas échéant, la liste des droits et/ou des biens revenant à un héritier déterminé*“. Vzhľadom na to sa dá minimálne porozumieť impulzu pre nemeckú súdnu prax, ktorú rozoberaná formulácia napokon doviedla k záveru, že čl. 68 písm. l) nariadenia je použiteľný len pre dispozície pre prípad smrti s vecnoprávnym účinkom, ako napr. prerozdeľovací príkaz poručiteľa v niektorých štátoch. Rovnaký názor zdieľa i drvivá väčšina nemeckej spisby.⁶⁵ Možno konštatovať, že minimálne vyššie citované jazykové verzie nie sú obsahovo jednotné. Keďže všetky jazykové verzie právnych predpisov EÚ sú si navzájom rovné, nemožno žiadnu z nich uprednostniť pred iné. Je preto potrebné obrátiť sa na ostatné výkladové metódy únieového práva.⁶⁶

Systematickým výkladom si taktiež nepomôžeme. Skúmaná otázka je totiž takej povahy, že ani komplexný pohľad na výstavbu nariadenia o dedení vrátane odôvodňovacej časti, ani začlenenie čl. 68 písm. l) v ňom, ani iné kontextuálne aspekty daného predpisu (či už v jeho vnútri alebo vo vzťahu k primárnemu právu) nijak neprispievajú k jej vyriešeniu. Nápomocný nie je ani (vo vzťahu k sekundárnemu právu beztak málo významný⁶⁷) výklad historický, keďže v dostupných dokumentoch spojených s prijímaním nariadenia⁶⁸ sme nenašli explicitné alebo implicitné indície, ktoré by mohli objasniť rozoberaný problém.

Obraciame sa tak na výklad teleologický, ktorý je v práve EÚ obzvlášť významný.⁶⁹ Ide o hľadanie zmyslu a účelu normy v snahe zabezpečiť jej plný účinok (*effet utile*).⁷⁰ Je pravdou, že v našom prípade sa snažíme teleologicky vyložiť veľmi konkrétnu normu, a to úsek čl. 68 písm. l) nariadenia. V konečnom dôsledku a zo širšej perspektívy však ide o úpravu jednej z obsahových zložiek EOD, čo zase patrí ku kľúčovým aspektom úpravy EOD ako takého. Nebolo by preto správne prílišne sa upínať, respektíve izolovať iba na čl. 68 písm. l) nariadenia. Naopak, cítime potrebu oprieť sa o zmysel a účel samotného EOD, aby sme zistili, či normotvorca chcel uvedené ustanovenie sprístupniť len pre hypotézu A alebo B. Čo sa týka účelu EOD, netreba po ňom dlho pátrať, keďže je výslovne zakotvený v čl. 63 nariadenia: má ísť o inštrument určený na cezhraničné vnútroúnieové preukazovanie postavenia a práv v dedičských veciach. Zmyslom EOD je zas toto preukazovanie v porovnaní s režimom využívania vnútroštátnych listín zefektívniť,⁷¹ t. j. uľahčiť, respektíve od-

⁶⁵ DUTTA, A. EuErbVO Art. 68, mč. 9. In: V. HEIN, J. (Hrsg.). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 12*; SCHMIDT, J. EuErbVO Art. 68, mč. 37. In: GSELL, B. – KRÜGER, W. – LORENZ, S. – REYMANN, CH. (Hrsg.). *beck-online.GROSSKOMMENTAR zum Zivilrecht*; GRZIWOTZ, H. EU-ErbVO Art. 68, mč. 11. In: RAUSCHER, T. (Hrsg.). *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 2*; BURANDT, W. – ROJAHN, D. EuErbVO Art. 68, mč. 4. In: BURANDT, W. – ROJAHN, D. (Hrsg.). *Erbrecht*. 3. Auflage. C. H. Beck, 2019; HERTEL, CH. Art 68 EU-ErbVO, mč. 30. In: RAUSCHER, T. (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR*.

⁶⁶ Takto napr. Rozsudok SD EÚ z 19. 9. 2013 vo veci C-140/12, bod 74 a tam citovaná judikatúra.

⁶⁷ GAITANIDES, CH. EUV Art. 19, mč. 47. In: VON DER GROEBEN, H. – SCHWARZE, J. – HATJE, A. (Hrsg.). *Europäisches Unionsrecht. Band 1*. 7. Auflage. Nomos Verlag, 2015; PACHE, E. EUV Artikel 19, mč. 18. In: VEDDER, CH. – HEINTSCHEL VON HEINEGG, W. (Hrsg.). *Europäisches Unionsrecht*. 2. Auflage. Nomos Verlag, 2018.

⁶⁸ Pozri nasledovný odkaz: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/HIS/?uri=CELEX%3A32012R0650>>.

⁶⁹ GAITANIDES, CH. EUV Art. 19, mč. 44. In: VON DER GROEBEN, H. – SCHWARZE, J. – HATJE, A. (Hrsg.). *Europäisches Unionsrecht. Band 1*; PACHE, E. EUV Artikel 19, mč. 20. In: VEDDER, CH. – HEINTSCHEL VON HEINEGG, W. (Hrsg.). *Europäisches Unionsrecht*.

⁷⁰ Ibidem; FUNTA, R. EU a jej pramene práva. In: FUNTA, R. – GOLOVKO, L. – JURÍŠ, F. *Európa a Európske právo*, s. 165.

⁷¹ Bod 7 a 8 odôvodnenia nariadenia.

bremení od formalít. Vzhľadom na uvedený zmysel a účel EOD zastávame názor, že čl. 68 písm. l) nariadenia by mal byť použiteľný pri hypotéze B. Ako by mohlo EOD reprezentovať inštitút efektívneho preukazovania postavenia a práv v cezhraničných dedičských veciach, ak by dedičovi nestačilo na prepis zdedených nehnuteľností v inom členskom štáte a tento by tak bol nútený siahnúť buď doplnkovo alebo alternatívne po inej listine podľa vnútroštátneho práva? V tomto spojení treba navyše zdôrazniť explicitnú zmienku nariadenia o tom, že registratúrne prepisy majú byť hlavným poľom pôsobnosti EOD.⁷² Tento fakt ešte väčšmi potvrdzuje teleologický výklad čl. 68 písm. l) nariadenia v prospech hypotézy B. Z týchto dôvodov by súd s právomocou na vydanie EOD mal v tejto listine na žiadosť vyšpecifikovať zdedené nehnuteľnosti, a to v tlačive V, prílohe IV, bode 9 Vykonávacieho nariadenia č. 1329/2014.

Na posilnenie uvedeného záveru je podľa nás rozoberaná problematika priamo stvorená na podporný⁷³ komparatistický výklad,⁷⁴ niekedy označovaný ako „piata výkladová metóda“,⁷⁵ no inokedy vnímaný ako komponent teleologického výkladu.⁷⁶ Každopádne sa komparatistickým výkladom zameriame na vyvrátenie hypotézy A. Iba stručne pripomíname inštitút, ktorý by podľa danej hypotézy mal otvárať dvere k aplikácii čl. 68 písm. l) nariadenia. Druhovo má ísť o dispozíciu *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom, ktorá zároveň nie je vindikačným legátom, napr. príkaz na rozdelenie pozostalosti. Vieme pritom, že právne úkony tohto druhu sú známe obzvlášť románskej právnej kultúre. Po náhľade do úpravy dedičského práva hlavných predstaviteľov tejto kultúry v EÚ však zisťujeme, že prerozdeleniaci príkaz nie je „príklad“ na spomenutý druh dispozície (ako uvádzajú nemecké súdy a väčšina tamojšej literatúry), ale je jej *jediným* predstaviteľom. Francúzske, španielske, talianske, či grécke dedičské právo inú dispozíciu *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom nelegátnej povahy než príkaz na rozdelenie pozostalosti⁷⁷ nepoznajú.⁷⁸ Ak by teda úniový normotvorca skutočne zamýšľal obmedziť pôsobnosť spornej časti čl. 68 písm. l) nariadenia na tak špecifický a ako sa zdá jedinečný inštitút, zvolil by podľa nás precíznejšiu textáciu a výslovne by sa o prerozdeleniacom príkaze s *in rem* účinkom zmienil. Načrtnutý komparatistický výklad síce len doplnkovo, no v našich očiach napriek tomu pomerne výrazne oslabuje hypotézu A a zároveň posilňuje hypotézu B.

⁷² Pozri piatu vetu bodu 18 odôvodnenia nariadenia.

⁷³ Pretože len takýto status sa danej metóde obvykle pripisuje. Zastávaný právny názor by mal byť primárne založený na iných druhoch interpretácie. SCHROEDER, W. Die Auslegung des EU-Rechts. *Juristische Schulung*. 2004, s. 184; HÖPFNER, C. – RÜTHERS, B. Grundlagen einer europäischen Methodenlehre. *Archiv für die civilistische Praxis*. 2009, Hf. 1, s. 17.

⁷⁴ K najznámejšiemu využitiu tejto metódy Súdnym dvorom EÚ dochádza pri nachádzaní všeobecných právnych zásad úniového práva, najmä základných práv. Preto sa v tomto spojení občas hovorí aj o *ústavnokomparatistickom* výklade. SCHROEDER, W. *Die Auslegung des EU-Rechts*, s. 184.

⁷⁵ HÄBERLE, P. Grundrechtsgeltung und Grundrechtsinterpretation im Verfassungsstaat – Zugleich zur Rechtsvergleichung als „fünfter“ Auslegungsmethode. *JuristenZeitung*. 1989, č. 20, s. 913 an.

⁷⁶ VON HEIN, J. EGBGB Art. 3, mč. 174. In: VON HEIN, J. (Hrsg.). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 12, Internationales Privatrecht I, Europäisches Kollisionsrecht, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (Art. 1–26)*. 8. Auflage. 2020.

⁷⁷ Vo Francúzsku upravený v čl. 1079 an. *Code civil*; v Španielsku čl. 1056 *Código civil*; v Taliansku čl. 734 *Codice civile*; v Grécku čl. 1891 an. *Astikos Kodikas* (všetky predpisy sú občianske zákonníky).

⁷⁸ K tomuto zisteniu dospievame po preštudovaní popisných statí k dedičskému právu predmetných krajín v publikácii BURANDT, W. – ROJAHN, D. (Hrsg.). *Erbrecht*. 3. Auflage. C. H. Beck, 2019, s. 120. *Länderberichte*. Ide hlavne o časti venované testamentárnemu dedeniu, pretože ak sa niekde majú spomenúť inštitúty podobné prerozdeleniacemu príkazu, zo systematického hľadiska by to malo byť práve na týchto miestach. Jednotlivé state spracovali LAUCK, Franz-Georg (Francúzsko); FRANKE, Susanne (Španielsko); FRANK, Susanne (Taliansko); BALOMATIS, Argiris (Grécko).

4. Prejudiciálna otázka?

Skúsenosti ukazujú, že nemecké EOD vyvolali zásadné problémy v registratúrnych prepisoch nehnuteľností minimálne v Česku, Rakúsku a na Slovensku. Možno však očakávať, že podobný osud stihne (ak už nestihol) aj iné členské štáty s obdobným registrovým právom ako u nás a našich západných susedov. Ako sme uviedli v predošlej časti, prameňom problému podľa nášho názoru nie je ani tak vnútroštátne registrové právo, ale skôr otázka výkladu čl. 68 písm. l) nariadenia. Na rozdiel od Česka a Rakúska, kde sa komplikácie spôsobené nemeckými EOD už vyriešili v prvom prípade (pochybnou) zmenou právneho predpisu, v druhom zas judikatúrne, v slovenskom práve naďalej pretrváva stav, v ktorom sa prepis vlastníckeho práva k zdedeným imobíliám na základe predmetných listín nepodarí. Je teda na mieste otázka, či by sa v prípade príležitosti mala Súdnu dvoru Európskej únie (ďalej „Súdny dvor“ alebo „SD EÚ“) predložiť prejudiciálna otázka zo Slovenska v zmysle čl. 267 ods. 1 písm. a) ZFEÚ ohľadom výkladu čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení. Zameriame sa pritom len na *možnosť* predloženia (čl. 267 ods. 2 ZFEÚ), nie na povinnosť (čl. 267 ods. 3 ZFEÚ). Najprv uvádzame, a) za akej procesnej situácie by sa najskôr mohlo o prejudiciálnu otázku uvažovať. Snažíme sa ju pritom vymodelovať tak, aby jednak bola na potenciálne predloženie tejto otázky čo najideálnejšia, no aby bola zároveň udržateľná z pohľadu hmotného a procesného práva. Vzápätí sa venujeme b) odôvodneniu potreby predloženia prejudiciálnej otázky za definovanej situácie. Napokon c) navrhujeme, ako by táto otázka mohla znieť. Načrtneme i d) predpokladané scenáre nasledujúce po eventuálnom prejudiciálnom rozsudku.

Ad a) Subjekt oprávnený obrátiť sa na SD EÚ v zmysle čl. 267 ods. 2 ZFEÚ je „vnútroštátny súdny orgán“. Ide o autonómny pojem únievého práva, ktorého parametre bližšie konkretizuje judikatúra SD EÚ.⁷⁹ Aby sa tieto parametre naplnili, musel by nastať nasledovný procesný stav. Dedič sa najskôr podľa § 31 ods. 7 katastrálneho zákona v rámci správneho konania odvolá voči rozhodnutiu katastrálneho úradu o zamietnutí zápisu. Potvrdzujúce rozhodnutie funkčne nadriadeného orgánu (Úradu geodézie, kartografie a katastra SR) následne napadne všeobecnou správnu žalobou podľa § 177 a nasl. zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok. Až správny súd rozhodujúci o predmetnej žalobe smie byť považovaný za „vnútroštátny súdny orgán“ podľa čl. 267 ods. 2 ZFEÚ a prislúchajúcej judikatúry SD EÚ. Správnu žalobu by dedič oprel o nesprávne právne posúdenie správnych orgánov spočívajúce v tom, že od neho požadujú opraviť (doplniť) EOD v zmysle § 42 ods. 5 katastrálneho zákona tak, aby obsahovalo špecifikáciu nehnuteľností. Dedič by ako žalobca po vzore nemeckých krajiných súdov argumentoval, že postup katastrálneho úradu (presnejšie okresného úradu, odboru katastra) ako žalovaného je v rozpore s čl. 68 písm. l) nariadenia, lebo toto ustanovenie sa má vykladať podľa hypotézy A. Katastrálny úrad by svoju procesnú obranu konštruoval podobne ako v prípade pred Krajským súdom Žilina. Odkazujúc na pokyn nadriadeného správneho orgánu by teda tvrdil, že dané ustanovenie sa má vykladať podľa hypotézy B.

Ad b) Základnou podmienkou pre dožiadanie sa prejudiciálneho rozsudku o výklade únievého práva v zmysle čl. 267 ods. 2 ZFEÚ je úsudok vnútroštátneho súdu, že výklad SD EÚ je nevyhnutný pre rozhodnutie prejednávanej veci. Posúdenie tejto „nevyhnutnosti“ prináleží zásadne vnútroštátnemu súdu,⁸⁰ ktorý tak robí *ex offio*, no prirodzene ho

⁷⁹ Pozri napr. Rozsudok SD EÚ z 18. 9. 2014 vo veci C-549/13, bod 21 a tam citovanú judikatúru.

⁸⁰ Takto napr. Rozsudok SD EÚ z 19. 2. 2002 vo veci C-35/99, bod 24 a tam citovaná judikatúra.

na potrebu výkladu únievého práva SD EÚ môžu upozorniť aj strany sporu.⁸¹ SD EÚ však v niektorých prípadoch smie sám korigovať hodnotenie predkladajúceho súdu o „nevyhnutnosti“ prejudiciálnej otázky a neodpovedať na ňu.⁸²

V modelovej procesnej situácii načrtnutej vyššie je „nevyhnutnosť“ výkladu čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení podľa nás daná. Konajúcemu súdu by na základe argumentácií žalobcu a žalovaného mali vzniknúť pochybnosti o výklade predmetného ustanovenia, a síce či platí hypotéza A alebo B. Odpoveď na túto otázku priamo determinuje, ktorá strana sporu bude procesne úspešná. Ak platí hypotéza A, katastrálny úrad vec nesprávne právne posúdil, lebo od dediča nemohol požadovať doplnenie EOD o detaily k nehnuteľnostiam. Ak platí hypotéza B, katastrálny úrad tak urobiť mohol a konal v súlade s právom. „Nevyhnutnosť“ výkladu rozoberaného ustanovenia zo strany SD EÚ pre účely rozhodnutia o správnej žalobe by tak bola zjavná.

Ad c) Prejudiciálna otázka by mohla znieť takto:

„Má sa čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení vykladať v tom zmysle, že umožňuje špecifikovať zdedený majetok v európskom osvedčení o dedičstve len vtedy, keď dedič tento majetok nadobudol na základe poručiteľovho právneho úkonu pre prípad smrti s vecnoprávnymi účinkami, ktorý nie je odkazom (legátom), alebo aj vtedy, keď poručiteľ takýto typ právneho úkonu neurobil?“

Ad d) Nech by už bola odpoveď akákoľvek, dedič by sa na každý pád dostal zo začarovaného kruhu. Ak by sa SD EÚ priklonil k hypotéze A, prax uplatňovania dotknutých ustanovení v § 42 katastrálneho zákona by sa dostala do rozporu s nariadením.⁸³ V dôsledku toho by katastrálny úrad musel od nej upustiť a prepísať vlastníka zdedenej nehnuteľnosti na základe nemeckého EOD. Zároveň by sa museli podniknúť kroky smerujúce k zosúladieniu praxe katastrálnych úradov⁸⁴ s rozsudkom SD EÚ. Ak by naopak mala platiť hypotéza B, slovenská katastrálna prax je v súlade s nariadením a nemecké súdy razom musia špecifikovať zdedené nehnuteľnosti v EOD všetkým žiadateľom v pozícii univerzálnych sukcesorov.

Záverom k tejto časti príspevku konštatujeme našu vedomosť o tom, že najlepšiu východiskovú pozíciu na dožadovanie sa výkladu čl. 68 písm. l) nariadenia od SD EÚ by mali nemecké súdy vydávajúce EOD a odmietajúce upresnenie nehnuteľností, pretože tieto sa dostávajú k otázke výkladu daného ustanovenia omnoho priamočiarejšie ako slovenské súdy v konštelácii opísanej vyššie v „ad a)“. Ceste na SD EÚ vedúcej cez slovenské súdy sme sa venovali preto, lebo nemecké súdy zjavne v žiadnom momente o predložení prejudiciálnej otázky nerozmýšľali a podľa ich vytrvalému a už relatívne dlhodobému zdráhaniu sa ani nehodlajú rozmýšľať.

⁸¹ Pozri napr. JÁNOŠÍKOVÁ, M. A čo keď (ne)predložím? (Možnosti obrany proti predloženiu, prípadne nepredloženiu prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie). *Justičná revue*. 2013, č. 1, časť *Procesná obrana proti rozhodnutiu všeobecného súdu o nepredložení prejudiciálnej otázky*; PECHSTEIN, M. – GÖRLITZ, N. AEUV Art. 267, mč. 51. In: PECHSTEIN, M. – NOWAK, C. – HÄDE, U. (Hrsg.). *Frankfurter Kommentar zu EUV, GRC und AEUV*. Band 4. Mohr Siebeck, 2017.

⁸² Pozri napr. Rozsudok SD EÚ z 15. 12. 1995 vo veci C-415/93, bod 61; Rozsudok SD EÚ z 10. 1. 2006 vo veci C-344/04, bod 24; Rozsudok SD EÚ z 10. 3. 2009 vo veci C-345/06, bod 37.

⁸³ Nateraz nie je úplne jasné, či by bola rozporná len prax, alebo samotné katastrálne právo. Predbežne a bez hlbšej analýzy sa domnievame, že nesúladiť s nariadením by mala byť len prax. Ak by ale predsa bola rozporná aj právna úprava, išlo by o rozpor naoko latentný, lebo dotknuté ustanovenia katastrálneho zákona, ako ani katastrálna vyhláška č. 461/2009 Z. z. v § 28 EOD výslovne nespomínajú a mohlo by sa preto tvrdiť, že sa na EOD nevzťahujú.

⁸⁴ A v prípade potreby i katastrálneho zákona a spolu s katastrálnou vyhláškou č. 461/2009 Z. z.

Záver

Pri pokuse o prepis vlastníctva k zdedeným nehnuteľnostiam v registroch niektorých štátov strednej Európy na podklade európskeho osvedčenia o dedičstve vydaného nemeckými súdmi narážajú dedičia na ťažkosti. Vnútroštátne registrové právo prepis vlastníka často nepripustí, pokiaľ nehnuteľnosti nie sú v EOD presne špecifikované. Vydávajúce nemecké súdy však súčasne odmietajú takéto upresnenie nehnuteľností v EOD zapísať. V Česku sa vzniknutá patová situácia vyriešila zmenou katastrálnej vyhlášky, podľa ktorej sa chýbajúca špecifikácia nehnuteľností v EOD dá nahradiť tzv. prehlásením o vzniku práva. Tento zásah do právnej úpravy však nastolil stav, v ktorom sa katastrálna vyhláška dostala do rozporu s katastrálnym zákonom, pretože podľa jeho dikcie sa od upresnenia nehnuteľností v EOD neupustilo. Južní susedia Čechov problémy odstránili inak. Úprava rakúskeho pozemkovoknižného práva umožnila pat vyriešiť judikatúrou najvyššej súdnej autority, t. j. bez zásahu do právnej úpravy. Aktuálny právny stav na Slovensku možno prirovnať k stavu v Česku pred zmenou katastrálnej vyhlášky. Riešenia slovenských západných susedov by sa v jednom prípade nemali, v druhom zas nemôžu prevziať do slovenských pomerov. Nemalo by sa prevziať riešenie české, hlavne pretože vyvoláva nesúladný stav v právnom poriadku; nemôže sa prevziať riešenie rakúske, lebo to slovenské právo objektívne nepripúšťa. Pokiaľ ide o právne rozlúsknutie celého problému s uplatňovaním nemeckých EOD pre účely registrového prepisu v cudzine, zastávame názor, že kritický je výklad čl. 68 písm. l) nariadenia o dedení. Otázne je, či umožňuje upresniť zdedený majetok v EOD len pri právnom úkone *mortis causa* s vecnoprávnym účinkom nelegátnej povahy, alebo pri akejkoľvek univerzálnej sukcesii. Prikláňame sa k druhej alternatíve, v dôsledku čoho podľa nás nie je protiprávna vnútroštátna špecifikačná požiadavka, ale nemecká prax vydávania EOD. Pri najbližšej konfrontácii slovenského súdu s načrtnutou otázkou mu z nášho pohľadu nič nebráni v predložení prejudiciálnej otázky SD EÚ, ba práve naopak sa to vzhľadom na širokospektrálnosť rozoberaného fenoménu priam naliehavo žiada. Každopádne je dnešný právny stav na Slovensku v kombinácii s nemeckou praxou vydávania EOD pre dediča naďalej patový. Heidenhain ešte v čase pred zmenou českej katastrálnej vyhlášky stihol v hrubých rysoch naznačiť dve metódy, ktorými by sa dotknutý dedič mohol patu vyhnúť.⁸⁵ Po menšom upresnení jeho nápadov si vieme predstaviť ich realizáciu aj na Slovensku, no podrobnejšie vyjadrenie k tejto tematike vyhradujeme pre osobitnú stať.

⁸⁵ HEIDENHAIN, S. *Europäische Nachlasszeugnisse und die EU-ErbrechtsVO in der tschechischen Praxis*, s. 102–103.

Akademičtí pracovníci a funkcionáři veřejných vysokých škol

Martin Prokeš*

Abstrakt: Článek se věnuje vztahům akademického pracovníka k veřejné vysoké škole (dále jen „VVŠ“), postavení VVŠ jako zaměstnavatele, zastupování VVŠ jejími orgány, členství v nich a následkům jmenování akademického pracovníka členem orgánu VVŠ na jeho pracovní poměr. V úvodní části je analyzováno vymezení, pracovní místo a činnost akademického pracovníka a následky poruch při výběrovém řízení na obsazení jeho místa se závěrem, že jde o zaměstnance v pracovním poměru k vysoké škole na některém ze zákonem stanovených pracovních míst, který je zavázán vykonávat v určité odbornosti činnost pedagogickou i tvůrčí, a že poruchy ve výběrovém řízení samy o sobě nemají dopad na vznik pracovního poměru a členství v akademické obci. VVŠ (včetně fakult) je jeden zaměstnavatel, který se nezapisuje do veřejného rejstříku a za kterého rozhoduje a navenek jedná rektor, ve vybraných věcech VVŠ (včetně pracovněprávních) týkajících se fakulty pak její děkan. Členství akademického pracovníka v akademické obci je veřejnoprávním vztahem svázaným s existencí soukromoprávního pracovního poměru, nezávisle na nich může vzniknout další vztah – členství v orgánech VVŠ. Členové kolektivních orgánů VVŠ svou funkci vykonávají ve vztahu řídicím se zpravidla subsidiárně úpravou příkazu, členové ostatních orgánů a prorektorů a proděkanů v pracovním poměru zakládaném jmenováním, které může mít za následek změnu stávajícího pracovního poměru k dané VVŠ. V souvislosti s tím je pojednáno o akademických funkcionářích a výkonu veřejné funkce jako překážce v práci.

Klíčová slova: akademický pracovník, veřejná vysoká škola, zastupování, pracovněprávní vztahy, členství v orgánech, veřejná funkce

Úvod

Pojem akademický pracovník, působení akademických pracovníků na více součástech veřejné vysoké školy a složitá úprava zastupování veřejné vysoké školy vyvolávají řadu otázek, stejně jako právní vztah a dopad výkonu funkce členů orgánů vysokých škol, prorektorů či proděkanů akademickými pracovníky na jejich pracovní poměr. Článek je pokusem o prvotní uchopení této problematiky a zodpovězení vybraných otázek.

1. Akademický pracovník a jeho činnost

Vymezení pojmu akademický pracovník obsahoval a obsahuje § 70 z. VŠ,¹ přičemž výklad lze rozdělit na úpravu před „velkou novelou“² (do 31. srpna 2016) a úpravu pozdější.

* Mgr. Martin Prokeš. Autor působí jako právník na Janáčkově akademii múzických umění a na její Divadelní fakultě v Ateliéru divadelní produkce a jevištní technologie. E-mail: prokes@jamu.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8468-6692>.

1 Zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

2 Zák. č. 137/2016 Sb., kterým se mění zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

1.1 Akademický pracovník podle úpravy do 31. 8. 2016

Věta první § 70 odst. 1 z. VŠ definovala akademické pracovníky druhem práce jako zaměstnance vysoké školy (dále jen „VŠ“), kteří vykonávají jak pedagogickou, tak tvůrčí činnost (vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další), respektive z jiného úhlu pohledu druh práce akademického pracovníka. V § 70 odst. 2 z. VŠ byl výčet pracovních míst akademických pracovníků, kterými byli profesori, docenti, odborní asistenti, asistenti, lektori a jako sběrný pojem vědečtí, výzkumní a vývojoví pracovníci podílející se na pedagogické činnosti. Sběrný pojem zahrnoval veškerá jiná myslitelná pracovní místa akademických pracovníků než dříve ve výčtu uvedená. Oba odstavce společně vymezovaly pracovní místa, u nichž byla ve vztahu k VŠ *ex lege* druhem práce činnost akademického pracovníka – tedy jak činnost pedagogická, tak tvůrčí.

Podle § 70 odst. 3 z. VŠ funkci učitelů na VŠ plnili akademičtí pracovníci. V době přijetí z. VŠ byli zaměstnavatelé podle § 232 z. pr. 1965³ povinni zajišťovat plnění svých úkolů především zaměstnanci v pracovním poměru. Jen výjimečně mohli k plnění svých úkolů nebo k zabezpečení svých potřeb uzavírat také dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr (dále jen „DPP/DPČ“), a to jen za splnění dalších podmínek. Nebyl důvod tuto úpravu zdvojit v z. VŠ. Zákon o VŠ 1990⁴ a z. pr. 1965 používaly pojem učitel (VŠ),⁵ nikoli akademický pracovník zavedený až z. VŠ. Smyslem původního znění § 70 odst. 3 z. VŠ proto patrně bylo výslovně přiznat akademickým pracovníkům 8 týdnů dovolené jako učitelům⁶ a stvrdit, že na VŠ vyučují zásadně akademičtí pracovníci.

Konečně § 70 odst. 4 z. VŠ připouštěl,⁷ že na výuce se mohou podílet i další odborníci („neakademičtí“) na základě DPP/DPČ, a to bez splnění dalších podmínek. Z toho vyplýval požadavek odbornosti i pro akademické pracovníky a také *a contrario*, že akademičtí pracovníci jsou zaměstnanci v pracovním poměru. Zákon o VŠ to v původním znění sice neřikal explicitně, ale vyplývalo to mj. i ze vztahu odstavců třetího a čtvrtého § 70 z. VŠ, § 75 odst. 2 písm. a) z. VŠ, § 87 písm. j) z. VŠ a § 77 odst. 1 z. VŠ, který stanovoval, že od výběrového řízení lze upustit při opakovaném sjednávání pracovního poměru s akademickým pracovníkem na jím zastávané místo. Dále srov. požadavky na garanty studijního programu v § 70 odst. 5 z. VŠ⁸ po novele provedené zákonem č. 159/2010 Sb. a návrh⁹ vložit do § 70 odst. 2 z. VŠ, že: „*Skutečnost, zda zaměstnanec vysoké školy je akademickým pracovníkem, se určuje na základě popisu pracovní činnosti, který je součástí pracovní smlouvy.*“ Tuto otázku však nyní z. VŠ řeší již výslovně.

1.2 Akademický pracovník podle úpravy od 1. 9. 2016

Velká novela z. VŠ nově vymezila pojem akademický pracovník v § 70 odst. 1: „*Akademickými pracovníky jsou ti profesori, docenti, mimořádní profesori, odborní asistenti, asis-*

³ Zák. č. 65/1965 Sb., zákoník práce.

⁴ Zák. č. 172/1990 Sb., o vysokých školách.

⁵ Srov. § 27 z. VŠ 1990 a § 5 z. pr. 1965 ve znění od 1. 1. 1989 do 31. 12. 2000.

⁶ Srov. § 102 z. pr. 1965 znění do 31. 12. 2000. Za upozornění na tuto skutečnost děkuji JUDr. Bc. Janu Podolovi, Ph.D.

⁷ Ustanovení bylo do vládního návrhu z. VŠ vloženo na základě pozměňovacího návrhu Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu (sněmovní tisk č. 329/3, 2. volební období).

⁸ Po novele zákonem č. 365/2012 Sb. přesunuto do § 70 odst. 4 z. VŠ.

⁹ Bod 32 původního znění návrhu novely z. VŠ publikované pod č. 552/2005 Sb. (sněmovní tisk č. 949, 4. volební období).

tenti, lektori a vědečtí, výzkumní a vývojoví pracovníci, kteří jsou zaměstnanci VŠ vykonávajícími v pracovním poměru podle sjednaného druhu práce jak pedagogickou, tak tvůrčí činnost.“ Výčet pracovních míst byl převzat z dřívější úpravy a rozšířen o mimořádné profesory. Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu komentované novely: „*Akademickým pracovníkem se podle nové definice může stát pouze zaměstnanec, který vykonává činnosti akademického pracovníka a je v pracovním poměru (nikoliv zaměstnanec, který tuto činnost vykonává na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr).*“¹⁰

Akademický pracovník ve smyslu z. VŠ musí *de lege lata* kumulativně splňovat následující znaky:

- 1) zaměstnanec VŠ,
- 2) zařazení na pracovní místo (alt.)
  - a) profesora,
  - b) docenta,
  - c) mimořádného profesora,
  - d) odborného asistenta,
  - e) asistenta,
  - f) lektora, nebo
  - g) vědeckého, výzkumného nebo vývojového pracovníka (sběrný pojem; postačuje zařazení na místo kupř. jen vědeckého pracovníka, není nutné, aby šlo o vědeckého, výzkumného a vývojového pracovníka současně),
- 3) pracovní nebo u státních VŠ¹¹ také služební¹² poměr zaměstnance (dále jen „pracovní poměr“), nikoli vztah založený DPP/DPČ nebo faktický pracovní poměr, a
- 4) podle sjednaného druhu práce zavázanost vykonávat jak činnost pedagogickou, tak tvůrčí.¹³

Akademický pracovník je tedy vymezen čtyřmi znaky: 1) zvláštním zaměstnavatelem, 2) pracovním místem, 3) druhem právního vztahu účasti na práci a 4) druhem práce.

Pojem pracovní místo není obecně definován, ač jej právní i jiné předpisy používají.¹⁴ Pracovním místem lze patrně v daném kontextu rozumět místo v organizační struktuře s vymezenými požadavky pro řádný výkon práce, pracovními úkoly a mzdou stanovenou vnitřním mzdovým předpisem nebo na jeho základě sjednanou či určenou.

Pojmy docent a profesor jsou současně také označením vědecko-pedagogického nebo umělecko-pedagogického titulu. Výčet pracovních míst v prvním odstavci § 70 z. VŠ je třeba u docentů a profesorů vykládat v souvislosti s velkou novelou vloženým § 77 odst. 4 z. VŠ, podle nějž habilitace či jmenování profesorem nezakládá pracovněprávní nároky

¹⁰ Sněmovní tisk 464/0, 7. volební období; vládou navrhované znění § 70 odst. 1 bylo přijato bez pozměňovacích návrhů. Zvýraznění doplněno autorem.

¹¹ Státní VŠ je dle § 2 odst. 7 z. VŠ vojenská nebo policejní, jejich výčet je uveden v příloze č. 2 z. VŠ.

¹² Viz § 95 odst. 10 z. VŠ.

¹³ Viz § 2 odst. 4 z. VŠ.

¹⁴ Např. § 37 zákona o zaměstnanosti, § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 92/2015 Sb.

(tak tomu ovšem bylo i dříve). Hovoří-li § 77 odst. 4 z. VŠ o akademickém pracovníkovi v pracovněprávním vztahu, je tím myšlen pracovní nebo služební poměr, nikoli vztah založený DPP/DPČ. Jinak řečeno ne každý zaměstnanec VŠ s titulem docent nebo profesor musí být akademický pracovník, a i v případě, že je akademickým pracovníkem, nemusí být zařazen (ani mzdově) jako docent či profesor. Tomu odpovídá poslední věta § 44 odst. 6 z. VŠ, podle které garantem magisterského a doktorského studijního programu může být pouze docent, profesor (osoba s „titulem“) nebo mimořádný profesor (osoba na pracovním místě), který je akademickým pracovníkem dané VŠ: z. VŠ tedy předpokládá i docenty, profesory a mimořádné profesory, kteří jsou zaměstnanci VŠ, avšak nikoli akademickými pracovníky.

Mezi jednotlivými pracovními místy akademických pracovníků není rozdíl v druhu práce, ale zpravidla v poměru činnosti pedagogické a tvůrčí a v obvykle přidělovaných úkolech (jde však o otázku právními předpisy neupravenou a praxe na VŠ je různorodá). Zejména u akademických pracovníků na pracovních místech profesorů, docentů a mimořádných profesorů lze pod sjednaný druh práce podřadit i řízení útvaru (např. katedry, atelieru) nebo projektového týmu.¹⁵ Řízení je vhodné svěřit či odejmout jednostrannou změnou pracovní náplně nebo termínovaným dodatkem. Poznávám, že pracovní místo vedoucího katedry nepatří mezi vedoucí místa, v jejichž případě se pracovní poměr zakládá jmenováním, neboť nejde o místo uvedené v § 33 odst. 3 z. pr., ani místo, o kterém by tak stanovil zvláštní právní předpis.¹⁶ Hovoří-li některé vnitřní předpisy VŠ o jmenování vedoucího katedry, nejde o platné jmenování ve smyslu z. pr.¹⁷ Překvapivá byla možnost sjednat odvolatelnost kteréhokoli vedoucího zaměstnance¹⁸ ve smyslu § 11 z. pr.,¹⁹ čímž se výčet vedoucích míst v § 73 odst. 3 z. pr. stal monologem zákonodárce až do jeho zásahu.²⁰

U všech pracovních míst uvedených ve výčtu v § 70 odst. 1 z. VŠ je možné, že budou existovat v „neakademické“ podobě u jiného zaměstnavatele než VŠ, nebo ač to může vést k omylům, ve vztahu k VŠ v případě, kdy:

- 1) bude sjednán pracovní poměr, ale zaměstnanec bude podle sjednaného druhu práce zavázán konat jen činnost tvůrčí (např. vědecký pracovník – germanista bez závazku k činnosti pedagogické),
- 2) bude sjednán výkon činnosti pedagogické i tvůrčí na základě DPP/DPČ (např. dohoda o pracovní činnosti spočívající ve výzkumu v oblasti německé literatury a výuky dvou předmětů s tím souvisejících).

Vypuštění odstavců 3 a 4 z § 70 z. VŠ nebylo odůvodněno,²¹ nicméně důvod existence odstavce 3 odpadl výslovným přiznáním dovolené ve zvýšené výměře akademickým pracovníkům²² a odstavec 4 byl v pozměněném znění přesunut do § 44 odst. 6 z. VŠ.

¹⁵ Viz i sdělení č. 206/2010 Sb., podle kterého zaměstnání skupiny „231 Učitelé na vysokých a vyšších odborných školách“ zahrnuje mj. řízení výzkumu postgraduálních studentů a jiných členů katedry.

¹⁶ V minulosti tomu bylo jinak: srov. § 15 zák. č. 58/1966 Sb., ve znění od 6. 10. 1956, § 48 odst. 4 zák. č. 19/1966 Sb. a § 16 zák. č. 39/1980 Sb.

¹⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1912/2001. K následkům viz BĚLINA, M. – DRÁPAL, L. et al. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 200 an.

¹⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1073/2017.

¹⁹ Zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Srov. § 73 odst. 3 z. pr. ve znění do 29. 7. 2020.

Na VŠ mají zásadně vyučovat osoby, u nichž se snoubí činnost pedagogická a tvůrčí a které mají mít možnost jako členové akademické obce ovlivňovat dění na VŠ. Pravidlo o možnosti podílet se na výuce i na základě DPP/DPČ je třeba vnímat v návaznosti na to a především na definici akademického pracovníka v § 70 odst. 1 z. VŠ: i nadále smí vyučovat na VŠ v pracovním poměru k dané VŠ jen akademičtí pracovníci, další odborníci („neakademici“) v základním pracovně právním vztahu jen na základě DPP/DPČ, tedy v rozsahu, který pro výkon závislé práce na jejich základě nezakazuje z. pr.;²³ pro činnost tvůrčí takový limit stanoven není. Pokud by odborník měl učit v rozsahu přesahujícím limity pro výkon závislé práce na základě DPP/DPČ, bylo by s ním nutné sjednat pracovní poměr akademického pracovníka. Stávající znění z. VŠ nadále pro všechny vyučující na VŠ již na zákonné úrovni stanovuje požadavek odbornosti.

Další odborníci se podílejí na výuce, nikoli nutně na jejím uskutečňování akademickými pracovníky.²⁴ Mohou se na výuce podílet spolu, respektive vedle akademických pracovníků, a to až do limitů pro výkon závislé práce ve vztahu založeném DPP/DPČ. Nelze dovozovat další zákonem výslovně nestanovené limity (např. okrajovost, výjimečnost, jen určitý počet předmětů, jen volitelné předměty, nutnost výuky předmětu společně s akademickým pracovníkem, který výuku zajišťuje, nebo jako zástup za něj).

Ustanovení § 70 odst. 4 z. VŠ může vyvolávat dojem, že jde o zmocnění k úpravě odchylek od legální definice akademického pracovníka ve vztahu k emeritním a hostujícím profesorům. Není tomu tak: právem autonomním (vnitřním předpisem VŠ) nelze měnit legální definici stanovenou právem heteronomním. Vnitřní předpisy mají upravit postavení členů akademické obce (§ 6 odst. 2 z. VŠ; viz dále). Velkou novelou vložená možnost upravit postavení (práva a povinnosti) emeritních profesorů je tak výslovnou možností upravit postavení nečlenů akademické obce. Hostující a emeritní profesory nelze bez dalšího podřadit pod pojem profesor ve výčtu pracovních míst akademických pracovníků, navzdory zařazení odstavce do paragrafu a části nadepsané akademičtí pracovníci, stejně jako dříve nebylo možné na základě toho považovat zaměstnance konající práci na základě DPP/DPČ za akademické pracovníky. Vnitřní předpis proto může stanovit, že emeritní nebo hostující profesori se zařazují na některé z pracovních míst akademických pracovníků uvedené v § 70 odst. 1 z. VŠ, byť emeritní profesor by pak nebyl emeritní ve smyslu bývalý či ve výslužbě, což by neodpovídalo významu pojmu emeritní v § 83e odst. 6 písm. e) z. VŠ, ale jen ve smyslu zasloužilý. Naplňuje-li hostující nebo emeritní profesor legální definici akademického pracovníka, pak jím je, nenaplňuje-li ji, pak jím není. Jde-li o akademického pracovníka, mohl by vnitřní předpis upravit intra z. VŠ jeho práva a povinnosti jako člena akademické obce a zaměstnance. Nejde-li o akademického pracovníka, nelze takovému zaměstnanci přiznat práva vyhrazená z. VŠ jen pro členy akademické obce, např. volební právo do akademického senátu (dále jen „AS“).

²¹ Příloha zápisu z jednání č. 17 Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu ze dne 15. října 2015; dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4505&o=7&kk=4>>.

²² Srov. § 102 odst. 4 z. pr. 1965 ve znění od 1. 1. 2001 a § 213 odst. 3 z. pr.

²³ § 75, § 76 odst. 2 a § 79 z. pr.

²⁴ Viz i část druhá hlava I D. III. 3. nařízení vlády č. 274/2016 Sb., o standardech pro akreditace ve vysokém školství (dále jen „akreditační standardy“).

1.3 Činnost akademického pracovníka

Již důvodová zpráva k z. VŠ uváděla,²⁵ že akademičtí pracovníci nemusejí vykonávat činnost pedagogickou a tvůrčí současně ani ve stejném rozsahu, což platí dodnes: uvedené činnosti má akademický pracovník vykonávat v rozsahu pracovních úkolů daných mu zaměstnavatelem,²⁶ a to při šetření podstaty a smyslu akademických svobod a akademických práv podle § 4 z. VŠ. Rozhodující je možnost přidělovat zaměstnanci pracovní úkoly v obou činnostech. Proto k výpovědi z pracovního poměru postačuje, je-li dán výpovědní důvod i jen k jedné ze složek druhu práce akademického pracovníka, a ve vztahu k druhu práce akademický pracovník nelze vycházet z judikatury ke sjednání více druhů práce a výpovědním důvodům.²⁷

Vysoká škola má jen obecně vymezenou povinnost přidělovat akademickému pracovníkovi pracovní úkoly v obou činnostech, je proto možné, že akademický pracovník se dočasně zcela nebo dlouhodobě výrazně více věnuje jen jedné z uvedených činností. Takovým případem *ex lege* je tvůrčí volno (*sabbatical leave*),²⁸ během něhož akademický pracovník vykonává jen tvůrčí činnost. Po dobu tvůrčího volna náleží akademickému pracovníku mzda, přičemž mzda náleží jen za výkon práce,²⁹ i když se nedostaví očekávaný výsledek.³⁰

Zavázat zaměstnance ke konání jak činnosti pedagogické, tak tvůrčí lze různě: např. jejím výslovným sjednáním (pedagogická a tvůrčí činnost profesora apod.), prostřednictvím druhu práce akademický pracovník (např. akademický pracovník – odborný asistent čeho/pro/na ..., činnost akademického pracovníka – docenta atd.), nebo sjednáním některého pracovního místa akademického pracovníka uvedeného ve výčtu (např. docent bicista) v pracovní smlouvě ve vztahu k veřejné VŠ (dále jen „VVŠ“) jako zaměstnavateli. Relevantní pro výklad smlouvy bude také (ne)obsazení místa na základě výběrového řízení na místo akademického pracovníka.³¹

Z požadavku odbornosti akademického pracovníka a dosaženého poznání plyne, že může vynikat jen v určité odbornosti nebo několika málo odbornostech. Nepostačuje proto vymezení druhu práce jen některým pracovním místem z výčtu (např. „druh práce: profesor“), ale je třeba určit odbornost či odbornosti (např. „druh práce: profesor trestního práva“), jinak by šlo o ujednání neurčité.

Podle § 1 písm. a) z. VŠ mají VŠ rozhojňovat a uchovávat dosažené poznání. Tvůrčí činnost akademického pracovníka může mít i převážně aplikační charakter³² (např. vyučující cizích jazyků na právnické fakultě, neuniverzitní VŠ). Jde o duševní činnost zaměřenou rozdílně od jeho činnosti pedagogické (přímé nebo s ní související). Akademickým pracovníkem proto není zaměstnanec VŠ, který není zavázán vykonávat ani jednu z uve-

²⁵ Srov. důvodovou zprávu k § 69 návrhu z. VŠ (sněmovní tisk č. 329, 2. volební období): „Zavádí se označení akademický pracovník pro ty zaměstnance vysoké školy, kteří se aktivně věnují jak pedagogické, tak vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti. Neznamená to ovšem, že musejí vykonávat tyto činnosti současně a ve stejném rozsahu.“

²⁶ § 38 odst. 1 z. pr.

²⁷ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2016, sp. zn. 21 Cdo 3240/2015 a navazující judikatura.

²⁸ § 76 z. VŠ.

²⁹ Viz např. § 38 odst. 1 písm. a), § 109 a § 113 odst. 3 z. pr.

³⁰ § 2 odst. 2 z. pr.

³¹ Srov. pravidla pro výklad právních jednání, zejména § 556 odst. 2 o. z. a § 18 z. pr.

³² Srov. důvodovou zprávu k § 1 návrhu z. VŠ (sněmovní tisk č. 329, 2. volební období).

dených činností (např. vrátný, archivář), nebo je zavázán jen k činnosti tvůrčí (např. věnovat se pouze výzkumu, ale nevyučovat).

V DPP/DPČ formálně vzato nelze sjednat práci akademického pracovníka, protože jeho činnost lze konat pouze v pracovním poměru, lze však sjednat činnost pedagogickou (např. výuka předmětu XY) a tvůrčí (např. min. 1 recenzovaný článek ročně). Naopak je vyloučeno, aby byl sjednán výkon jen činnosti pedagogické v pracovním poměru k VŠ, nebo pedagogické i tvůrčí v pracovním poměru k VŠ a nešlo by o akademického pracovníka.

2. Místo akademického pracovníka a jeho obsazování

Aby bylo co obsazovat, je třeba rozhodnout o zřízení pracovního místa akademického pracovníka a zařazení akademického pracovníka, což z. VŠ výslovně uvádí v § 70 odst. 2 pro místa mimořádných profesorů. Soudím, že taková rozhodnutí musí být přijata i pro jiná místa akademických pracovníků, byť zákon na tato faktická jednání neklade zvláštní nároky, a proto je k tomu oprávněná osoba může přijmout v zásadě jakkoli (např. i implicitně rozhodnutím o vypsání výběrového řízení na dané pracovní místo).

Uskutečňovat akreditovaný studijní program může jen VVŠ jako celek a z jejích součástí jen fakulta. Vysokoškolský ústav se může podílet na uskutečňování akreditovaného studijního programu nebo jeho částí VVŠ nebo fakultou, nikoli ho sám uskutečňovat.³³ Tomu by mělo odpovídat i zřizování míst akademických pracovníků. Jiné součásti VVŠ nemohou akreditovaný studijní program uskutečňovat ani se na jeho uskutečňování podílet, mohou být pracovištěm, kde probíhá vzdělávací a tvůrčí činnost uskutečňovaná VVŠ nebo fakultou, vzdor ojediněle jiné praxi.

Místa akademických pracovníků se na VVŠ obsazují zásadně na základě výběrového řízení, jehož podrobnosti stanoví vnitřní předpis VVŠ³⁴ podléhající registraci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“). Vnitřní předpisy VVŠ nejsou předpisy právními.³⁵ Jde o zvláštní úpravu k obecné úpravě postupu zaměstnavatele před vznikem pracovního poměru v § 30 z. pr. Výběrové řízení na místo akademického pracovníka není řízením správním,³⁶ jeho průběh ani výsledek není přezkoumatelný ve správním soudnictví. Výběrové řízení a jednání v jeho průběhu (nikoli už jednání právní či protiprávní) budou zpravidla faktickým jednáním, které nemá právní účinky.³⁷

Od výběrového řízení lze upustit při opakovaném sjednávání pracovního poměru s akademickým pracovníkem, jde-li o obsazení jím zastávaného místa, nebo v případech stanovených vnitřním předpisem VVŠ (nikoli fakulty nebo jiné součásti VVŠ) podléhajícím registraci MŠMT (zpravidla řádem výběrového řízení pro obsazování míst akademických pracovníků). V případech, ve kterých lze od výběrového řízení upustit, závisí vypsání výběrového řízení na úvaze VVŠ a je v její výlučné pravomoci – subjektivnímu názoru zaměstnavatele na účelnost vypsání výběrového řízení nepřiznává zákon právní relevanci.³⁸

³³ § 34 odst. 1 z. VŠ.

³⁴ § 77 odst. 1 a 3 a § 17 odst. 1 písm. f) z. VŠ.

³⁵ Viz např. SLÁDEČEK, V. Ještě k povaze předpisů zájmové samosprávy. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 4, STAŠA, J. Statutární normotvorba profesní a akademické samosprávy. In: ŠTURMA, P. – TOMÁŠEK, M. et al. *Nové jevy v právu na počátku 21. století. III. Proměny veřejného práva*. Praha: Karolinum, 2009, s. 372 an., nebo KMENT, V. Členění vnitřních předpisů pro teorii i praxi. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, č. 1.

³⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 11. 2016, sp. zn. 7 As 161/2016-62.

³⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2009, sp. zn. 21 Cdo 441/2008.

³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1165/2013.

Rozhodnutí VVŠ o vypsání výběrového řízení či upuštění od něj je faktickým jednáním, kterým se vytváří předpoklady pro uzavření pracovní smlouvy.³⁹ Nejde o právní jednání – nelze se proto domáhat jeho neplatnosti. Uvedené obdobně platí také pro zrušení výběrového řízení.

Smysl a účel výběrového řízení lze spatřovat:

- 1) v ověření kvalifikace, nezbytných požadavků nebo zvláštních schopností uchazeče,⁴⁰ včetně jeho odborných a morálních kvalit,⁴¹ a
- 2) v možnosti každého ucházet se o místo akademického pracovníka.

Úspěch ve výběrovém řízení bez dalšího nezakládá právo uchazeče na vznik pracovního poměru.⁴² Výběr akademického pracovníka je v rukou VVŠ jako zaměstnavatele:⁴³ VVŠ může pracovní poměr uzavřít s tím účastníkem výběrového řízení, kterého si jako nejvhodnějšího vybere, nikoli nutně s takovým, který např. prokázal nejvyšší kvalifikaci, nestanoví-li si vnitřním předpisem jinak, neboť místa akademických pracovníků se obsazují na základě výběrového řízení, nikoli na základě jeho výsledků.⁴⁴ Výslovně je tak zákonem stanoveno např. ve vztahu k výběrovému řízení na místa úředníků územních samosprávných celků.⁴⁵ Nesmí však dojít k diskriminaci nebo svévoli popírající samotnou podstatu výběrového řízení.

Povinností VVŠ je obsazovat až na výjimky místa akademických pracovníků na základě výběrového řízení, jehož vypsání musí být se zákonem stanoveným předstihem zveřejněno.⁴⁶ Smysl a účel normy vyžaduje, aby nebylo možné se od něj odchýlit (jde o pravidlo kogentní). Neprovedení výběrového řízení však nenaplnuje žádný z důvodů zdánlivosti pracovní smlouvy a podle mého názoru by bez dalšího nemělo vést ani k její neplatnosti. Jde o pravidlo procesu výběru zaměstnance (faktického jednání zaměstnavatele), nikoli o právním předpisem stanovený předpoklad pro výkon práce. Proto nejde o počáteční právní nemožnost plnění a není dán ani výpovědní důvod podle § 52 písm. f) z. pr. Odchýlení se od uvedeného pravidla nenaplnuje samo o sobě žádný z dalších důvodů absolutní neplatnosti podle § 588 občanského zákoníku (dále jen „o. z.“). K absolutní neplatnosti nelze dospět ani argumentací, že neprovedení výběrového řízení porušuje rovné zacházení s případnými zájemci, a tím i veřejný pořádek.⁴⁷ K dovolání se relativní neplatnosti je oprávněn ten, kdo je právním jednáním dotčen ve svých právech a povinnostech vyplývajících z právního jednání a současně neplatnost nezpůsobil sám (§ 6 odst. 2 a 579 o. z.),

³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2005, sp. zn. 21 Cdo 155/2005.

⁴⁰ § 30 z. pr.

⁴¹ Viz § 37 z. VŠ 1990.

⁴² Srov. analogicky rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 11. 2017, sp. zn. 10 Ads 316/2016-50.

⁴³ § 30 z. pr.

⁴⁴ Srov. obdobný závěr ve vztahu ke konkurznímu řízení u ředitele školy a § 166 školského zákona KATZOVÁ, P. *Školský zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. Tento závěr za přinejmenším diskutabilní v daném kontextu, který není na VVŠ přenositelný, označuje MORAVEC, O. § 166 [Jmenování a odvolání ředitele]. In: RIGEL, F. – BAHÝLOVÁ, L. et al. *Školský zákon. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 732. Kloním se ze shora uvedeného důvodu k prvnímu názoru.

⁴⁵ Viz § 9 odst. 4 zák. č. 312/2002 Sb. a jeho výklad in: PONDĚLÍČKOVÁ, K. *Zákon o úřednicích územních samosprávných celků: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.

⁴⁶ § 77 odst. 2 z. VŠ.

⁴⁷ § 1a odst. 2 z. pr.

proto se jí z důvodu absence výběrového řízení nemůže dovolávat VVŠ, ani bez výběrového řízení přijatý akademický pracovník a konečně ani opomenutý zájemce o místo akademického pracovníka – i kdyby ve výběrovém řízení uspěl, nemá právo na přijetí (viz výše). Za správnou nepovažuji ani variantu, že pracovní smlouva je platná a pracovní poměr akademického pracovníka vznikl a existuje, ale veřejnoprávní vztah akademického pracovníka k VVŠ (členství v akademické obci) pro rozpor se zákonem nevznikl, byť k opačnému závěru by mohla svádět důvodová zpráva k velké novele.⁴⁸

Jestliže předpoklady k uzavření pracovní smlouvy na místo akademického pracovníka ze strany zaměstnavatele splněny nebyly (neproběhlo výběrové řízení), ale k právnímu jednání přesto došlo, nelze to klást k tíži zaměstnance, protože by to odporovalo zvláštní zákonné ochraně postavení zaměstnance jako jedné ze základních zásad pracovněprávních vztahů. Proto pracovní smlouva navzdory této chybě VVŠ jako zaměstnavatele (absenci faktického jednání jako předpokladu jednání právního) zůstane platná, zatímco pokud by zaměstnavatel např. dal zaměstnanci výpověď pro nadbytečnost vzhledem k rozhodnutí zaměstnavatele o organizační změně, a přitom by rozhodnutí o organizační změně nebylo přijato, mohl by se zaměstnanec dovolávat neplatnosti výpovědi. Věděli-li by však zástupci VVŠ i uchazeč o porušení vnitřního předpisu, nebo dokonce ve shodě nekonali výběrové řízení vůbec, a přesto uzavřeli pracovní smlouvu, mohlo by jít o rozpor s dobrými mravy působící její absolutní neplatnost.

Nekonání výběrového řízení v rozporu se zákonem nebo porušení jeho pravidel může mít při větší četnosti za následek zásah MŠMT na základě § 38 odst. 1 písm. e) z. VŠ a mohlo by jít o přestupek porušení stanovené povinnosti při vzniku pracovního poměru.⁴⁹

Pracovní místo a pracovní poměr akademického pracovníka lze v mezích dispozičního práva zaměstnavatele daného zejména sjednaným druhem práce a místem jejího výkonu přesunout bez výběrového řízení změnou organizační struktury, nelze jej však rozdělit na dvě místa a dva totožné pracovní poměry akademického pracovníka – již jen proto, že akademický pracovník musí být v pracovním poměru a k těmto zaměstnavateli nelze sjednat dva pracovní poměry se stejně druhově vymezenými pracemi (viz dále).

3. VVŠ jako zaměstnavatel a fakultní „samospráva“

Pracovněprávní vztahy týkající se fakulty spadají, nestanoví-li zákon jinak,⁵⁰ do věcí VVŠ, o nichž za VVŠ mají právo rozhodovat nebo jednat orgány fakulty a které jsou s rektorem toliko projednávány.⁵¹ Otázkou je, zda vycházet ze skutečnosti, že VVŠ je jedna právnická osoba, a tedy jeden zaměstnavatel, nebo na základě fakultní „samosprávy“ posuzovat každou fakultu (nikoli jiné součásti) VVŠ jako by šlo o samostatného zaměstnavatele.

Prvnímu názoru svědčí, že zaměstnavatelem je osoba, pro kterou se fyzická osoba zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu.⁵² Právnickou osobou

⁴⁸ Sněmovní tisk 464/0, 7. volební období. „K bodům 194 až 196 [k § 70]“: „Jde-li o veřejnou vysokou školou, k získání statusu akademického pracovníka se podle § 77 rovněž vyžaduje, aby uchazeč o pracovní místo prošel úspěšně výběrovým řízením.“ Nejde o statusovou otázku ve smyslu § 1 odst. 2 o. z.

⁴⁹ § 25 odst. 1 písm. a) zák. č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ Např. podle § 17 odst. 2 z. VŠ mzdy upravuje napříč celou VVŠ vnitřní mzdový předpis, výběrová řízení Řád výběrových řízení pro obsazování míst akademických pracovníků atd.

⁵¹ § 24 odst. 1 písm. e) a odst. 4 z. VŠ.

⁵² § 7 z. pr.

je VVŠ,⁵³ nikoli její fakulty či jiné součásti, jak tomu bylo podle z. VŠ 1990,⁵⁴ který dokonce umožňoval existenci samostatně stojících fakult. VVŠ včetně fakult a ostatních součástí je jedna právnická osoba a jeden zaměstnavatel. To klade na fakulty mezi sebou i VVŠ jako celek vyšší nároky, neboť je nutná koordinace (např. i odměňování musí být v souladu se zásadou rovného zacházení napříč VVŠ),⁵⁵ čemuž odpovídá i z. VŠ vyžadovaná existence centrálního mzdového předpisu VVŠ. Souladné s tímto pojetím je i vymezení akademické obce VŠ a fakulty VVŠ (viz dále).

Druhý názor je možné opírat o analogii s úpravou postavení ČR a jejích organizačních složek: ČR se v oblasti práva soukromého (vč. pracovního práva) považuje⁵⁶ za (jednu) právnickou osobu,⁵⁷ avšak podle § 9 z. pr. v pracovněprávních vztazích jedná a práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů za ČR vykonává organizační složka státu, která jménem státu v základním pracovněprávním vztahu zaměstnance zaměstnává; na to navazuje řada dalších ustanovení zákoníku práce.⁵⁸ Přitom organizační složka státu není sama právnickou osobou stejně jako fakulta.

Je ale také třeba vidět rozdíly: o fakultách zákoník práce mlčí, zatímco organizační složky státu jsou takřka „samostatní zaměstnavatelé“, mezi kterými např. neplatí zákaz stejného druhu práce⁵⁹ a nástup do jiné organizační složky po skončení pracovního poměru nezakládá povinnost vracet odstupné.⁶⁰ Z. VŠ říká jen, kdo za VVŠ v pracovněprávních věcech VVŠ týkajících se fakulty jedná a rozhoduje (děkan), nikoli již, že práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů fakulta vykonává. Taktéž zvláštní úprava přechodu výkonu práv a povinností z pracovněprávních vztahů chybí. Obecná úprava⁶¹ bude zřejmě nepoužitelná s výjimkou převodu činnosti či úkolů VVŠ na jinou VVŠ zákonem. Organizační složkou státu jsou mj. také policejní VŠ,⁶² což analogii nepodporuje. Zákon o VŠ obsahuje v § 101 odst. 7 intertemporální pravidlo, kterým přešla práva a závazky fakult pozbývajících právní subjektivitu na příslušnou VŠ; i existence tohoto ustanovení svědčí pro pojetí VVŠ jako jednoho zaměstnavatele, s čímž se ztotožňují. Mlčí-li o fakultách zákoník práce, mohl by o nich jako *lex specialis* potřebné stanovovat z. VŠ.

4. Jednání za VVŠ a následky překročení zástupčího oprávnění

VVŠ je mezi právnickými osobami zvláštní tím, že nemá orgán s vnější působností statutárního orgánu,⁶³ tj. orgán, jehož člen může zastupovat právnickou osobu „navenek“ ve

⁵³ Viz § 20 odst. 1 o. z. ve spojení s § 2 odst. 2 z. VŠ.

⁵⁴ Viz § 5 z. VŠ 1990.

⁵⁵ Viz § 1a písm. c) a e) z. pr. a § 110 z. pr. Výklad této úpravy podaný rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2020, sp. zn. 21 Cdo 3955/2018 jako pomíjející „socioekonomickou realitu“ a neodpovídající principu racionálního zákonodárce kritizuje MORÁVEK, J. Ke spravedlivému odměňování v pracovněprávních vztazích. *Právní rozhledy*, 2020, roč. 28, č. 20.

⁵⁶ Obrat „považuje se“ značí právní fikci. Občanský zákoník vychází z upravené teorie fikce právnických osob: finguje se, že v oblasti soukromého práva je stát fiktivní osobou. Naopak v § 19 odst. 1 o. z. je člověk právní fikcí „redukován“ na osobu světa norem.

⁵⁷ § 21 o. z. Vypořádat se s § 6 zák. č. 219/2000 Sb. ve znění účinném od 1. 4. 2020, který je veden snahou prosadit soudy dříve odmítnutou teorií dělené právní subjektivity ČR, je mimo téma tohoto článku.

⁵⁸ Srov. § 11, § 34b odst. 2, § 42 odst. 2, § 43 odst. 2 z. pr., zvláštní úprava přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů v § 343 až 345a z. pr. a § 391 odst. 3 z. pr.

⁵⁹ § 34b odst. 2 z. pr.

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2525/2004.

⁶¹ § 338 až 342 z. pr.

⁶² § 95 odst. 1 z. VŠ a příloha č. 2 z. VŠ.

všech záležitostech. Rektor totiž podle § 10 odst. 1 z. VŠ jedná a rozhoduje ve věcech VVŠ, pokud zákon nestanoví jinak. Zákon o VŠ proto správně neoznačuje rektora jako statutární orgán VVŠ. Novelou provedenou zákonem č. 552/2005 Sb. byla do ustanovení doplněna věta druhá, podle které rektor plní působnost statutárního orgánu v případech, kdy ji zvláštní předpis předpokládá. Předpokládá-li však zvláštní předpis působnost statutárního orgánu, nejsou tím dotčena práva fakult, mj. podle § 24 odst. 1 písm. e) z. VŠ.⁶⁴ Proto např. v případě dohodnuté odvolatelnosti vedoucího zaměstnance působícího na fakultě podle § 73 odst. 2 z. pr., jeho odvolání podle § 73 odst. 4 z. pr. provádí děkan, nikoli rektor.

Orgány fakulty mají právo, nestanoví-li z. VŠ jinak, rozhodovat nebo jednat za VVŠ v pracovněprávních věcech týkajících se fakulty.⁶⁵ Jinak z. VŠ stanovuje mj. v případě pracovního poměru děkana fakulty, o jehož jmenování a odvolání rozhoduje rektor.⁶⁶ Rektor proto zásadně není oprávněn za VVŠ jednat v pracovněprávních věcech VVŠ týkajících se fakult a orgány fakulty jsou oprávněny za VVŠ jednat v pracovněprávních věcech VVŠ jen, týkají-li se „jejich“ fakulty. Proto zásadně jen ten, kdo je oprávněn k VVŠ pracovní právní vztah týkající se fakulty založit, je oprávněn jej za VVŠ změnit nebo rozvázat, případně k tomu jiného zmocnit (s výhradou některých „přeměn“ týkajících se fakulty)⁶⁷.

Věcmi VVŠ týkajícími se fakult nejsou věci VVŠ týkající se jiných součástí nebo VVŠ jako celku. Proto např. kolektivní smlouvu za VVŠ uzavírá rektor, děkan může uzavřít kolektivní smlouvu jen ohledně zaměstnanců VVŠ působících na fakultě; podpis více zástupců je možný. Opačně ale platí, že rektor nemůže za VVŠ uzavřít např. dodatek k pracovní smlouvě akademického pracovníka působícího na fakultě a „převést“ jej na jinou součást (např. nově zřízenou), může ale navrhnout AS VVŠ rozdělení fakulty sloučením s takovou součástí.

Na právnické osoby veřejného práva (včetně VVŠ) se podle § 20 odst. 2 o. z. použijí ustanovení občanského zákoníku, slučuje-li se to s jejich povahou. Registr vysokých škol a uskutečňovaných studijních programů⁶⁸ je informačním systémem veřejné správy, ale nikoli veřejným rejstříkem, neboť nesplňuje nároky na něj kladené, a proto se při překročení zástupčího oprávnění orgánu VVŠ nepoužije § 162 o. z.⁶⁹ VVŠ ani orgány VVŠ se tedy nezapisují do veřejného rejstříku. Použije se § 166 o. z., podle kterého právnickou osobu zastupují členové orgánu nezapsaného do veřejného rejstříku v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci; přitom rozhoduje stav, jak se jeví veřejnosti. Pokud člen takového orgánu překročí zástupčí oprávnění, bude VVŠ takovým jednáním podle § 440 o. z. vázána jen, pokud překročení bez zbytečného odkladu schválí, nestane-li se tak, bude vázán sám jednající (§ 431 o. z.⁷⁰ a § 167 o. z. nebudou aplikovatelné).

⁶³ § 164 odst. 1 o. z.; srov. dříve § 20 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb.

⁶⁴ Srov. důvodovou zprávu k bodu 5 novely č. 552/2005 Sb.: „Navrhované řešení odstraňuje výkladové nejasnosti současného znění zákona ve vztahu ke správnímu řádu, k zákonu o zadávání veřejných zakázek, k živnostenskému zákonu a dalším předpisům, kdy vzhledem ke znění § 24 odst. 1 zákona není vždy zřejmé, který orgán plní působnost statutárního orgánu podle těchto předpisů. Návrh určuje, že tuto působnost plní rektor, nejde-li ovšem o pracovní právní vztahy, kde, při jednání o pracovním poměru na fakultě, je orgánem jednajícím za zaměstnavatele vždy děkan.“

⁶⁵ § 24 odst. 1 písm. e) z. VŠ.

⁶⁶ § 28 odst. 2 a 3 z. VŠ.

⁶⁷ § 9 odst. 1 písm. a) a § 23 odst. 3 z. VŠ.

⁶⁸ § 87a z. VŠ.

⁶⁹ Viz i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2019, sp. zn. 21 Cdo 3125/2018.

⁷⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017.

5. Zákaz prací stejného druhu

První věta § 34b odst. 2 z. pr. zapovídá, aby zaměstnanec v dalším základním pracovně-právním vztahu⁷¹ u téhož zaměstnavatele vykonával práce, které jsou stejně druhově vymezeny. Současně vnitřní organizace fakulty a pracovněprávní vztahy týkající se fakulty jsou věcmi VVŠ, o nichž za VVŠ rozhodují orgány fakulty,⁷² v případě organizační struktury a odvolání děkana bez návrhu AS fakulty se schválením AS VVŠ.⁷³ Vystává tak otázka možnosti souběhů⁷⁴ pracovněprávních vztahů zaměstnance k téže VVŠ, respektive jejím různým součástem: neboť VVŠ je jeden zaměstnavatel, lze sjednat jen to, čím nedojde k porušení povinností VVŠ jako zaměstnavatele.

Smyslem komentovaného pravidla je zamezit obcházení ustanovení o pracovní době, době odpočinku a přesčasové práci, které mimo pracovní poměr není pojmově možné.⁷⁵ Některé komentáře⁷⁶ uvádějí a soudní rozhodnutí⁷⁷ naznačují, že pro účely tohoto pravidla má být základním pracovněprávním vztahem, k němuž jsou zapovězeny další se stejně druhově vymezenými pracemi, pracovní poměr. Tento výklad lze přijmout. Za zmínku však stojí, že připuštění výkonu práce na základě paralelních vztahů z DPČ se stejně druhově vymezenými pracemi, z nichž každá bude posuzována z hlediska limitu podle § 76 odst. 2 z. pr. samostatně, jak je toto ustanovení týmiž komentáři vykládáno, pozbude tento limit prakticky smysl. Ten by mohl opět získat, byl-li by reinterpretován jako limit pro výkon stejně druhově vymezené práce zaměstnancem u daného zaměstnavatele na základě DPČ vůbec, nebo by byla naznačená situace posouzena jako rozpor s účelem zákona, tj. se zákonem (§ 2 odst. 2 a § 547 o. z.).

Jak uvedeno výše, je třeba sjednat druh práce „akademický pracovník“ v určité odbornosti. O jinou odbornost půjde např. tehdy, bude-li akademický pracovník vedle pedagogické a tvůrčí činnosti v oblasti občanského práva vyučovat také programování nebo cizí jazyk. Otázkou je nezbytné posuzovat materiálně: docent rybníkářství na fakultě právnické, fakultě stavební a fakultě rybářství budou (zpravidla) jiné odbornosti. Pokud by měl akademický pracovník v téže odbornosti pracovat na různých součástech dané VŠ, musí jít o jedno pracovní místo a jeden pracovní poměr akademického pracovníka s tím, že úkoly pro různé části pracovní doby bude akademikovi přidělovat po dohodě příslušných zástupců VVŠ jemu nadřízený vedoucí zaměstnanec také podle potřeb jiných součástí, nebo pro různé části pracovní doby různí vedoucí zaměstnanci.

Jedním ze znaků akademického pracovníka je existence pracovního poměru, přičemž obecně není zakázáno vykonávat činnost pedagogickou, tvůrčí nebo obojí na základě DPP/DPČ, a to na VVŠ ani u jiných zaměstnavatelů. Druh práce „vědec“ (tvůrčí činnost) je disjunktní druhu práce „učitel“ (pedagogická činnost). Druh práce „vědec“ i druh práce „učitel“ jsou podmnožinou druhu práce akademický pracovník v dané odbornosti. Není

⁷¹ § 3 z. pr.

⁷² § 24 odst. 1 písm. b) a e) z. VŠ.

⁷³ § 33 odst. 3 a § 17 odst. 2 písm. e) z. VŠ ve spojení s § 9 odst. 1 písm. b) bod 2. z. VŠ, respektive § 28 odst. 3 z. VŠ.

⁷⁴ Část druhá hlava II A. 2. akreditačních standardů je v tomto ohledu zavádějící, na jejím základě ale nelze reinterpretovat z. VŠ.

⁷⁵ Viz § 77 odst. 2 z. pr.

⁷⁶ PICHRT, J. a kol. *Zákoník práce. Zákon o kolektivním vyjednávání. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 239 a 240–241; BĚLINA, M. – DRÁPAL, L. et al. *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 460 a 465.

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1573/2012 a rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 3 Ads 11/2011-47.

možné, aby zaměstnanec měl k téže VŠ v téže odbornosti jeden pracovní poměr na výuku a druhý na vědu – odporovalo by to účelu zákona. Je ale možné, aby zaměstnanec měl pracovní poměr na vědu a DPP/DPČ na výuku (nikoli obráceně), aniž by šlo o akademického pracovníka (viz výše).

U téže VŠ v téže odbornosti nemůže:⁷⁸

- 1) akademický pracovník vykonávat práci v dalším:
  - a) pracovním poměru akademického pracovníka, či „vědce“, nebo
  - b) vztahu z DPP/DPČ na „vědu“ či „výuku“,
- 2) „vědec“ v pracovním poměru vykonávat práci v dalším:
  - a) pracovním poměru akademického pracovníka či „vědce“, nebo
  - b) vztahu z DPP/DPČ na „vědu“,
- 3) „učitel“, nebo „vědec“ ve vztahu z DPP/DPČ vykonávat práci v dalším pracovním poměru akademického pracovníka,
- 4) „vědec“ ve vztahu z DPP/DPČ vykonávat práci v dalším pracovním poměru „vědce“.

V mezích DPP/DPČ může VVŠ rozhodnout *ad hoc* nebo obecně, že pracovní poměr sjedná až od určité výše přepočteného úvazku a stanovit tak hranici pro vstup do akademické obce. Jde o samosprávnou působnost VVŠ, umožňující určovat počet akademických pracovníků a ostatních zaměstnanců.⁷⁹

6. Členství v akademické obci

Akademickou obec VŠ tvoří akademičtí pracovníci a studenti VŠ, akademickou obec fakulty VVŠ tvoří akademičtí pracovníci působící na této fakultě a studenti zapsaní na této fakultě;⁸⁰ jiné součásti VVŠ akademickou obec nemají. Fakulta jako organizační útvar právnické osoby (VVŠ) nemá studenty a akademické pracovníky.⁸¹ Fakulta je non subjekt, proto jsou studenti VVŠ na fakultě zapsaní, akademičtí pracovníci VVŠ na fakultě působí. Členy akademické obce nejsou účastníci kurzů celoživotního vzdělávání a nejsou jimi ani jiní zaměstnanci VVŠ než akademičtí pracovníci (viz výše), zejména jimi nejsou a nemožou být zaměstnanci konající pro VVŠ práci (jen) ve vztahu založeném DPP/DPČ.

Legální definici akademické obce a akademického pracovníka nelze měnit autonomní normotvorbou. Právní vztah mezi VŠ a členem akademické obce je povahy veřejnoprávní, jeho obsah je dán zejména z. VŠ a v mezích zákona vnitřními předpisy VŠ a jejich součástí.⁸² Vnitřní předpisy VVŠ mají podle § 6 odst. 2 z. VŠ toliko upravit postavení (práva a povinnosti) akademického pracovníka jako člena akademické obce.

Stejně tak jako se student zapsaný do studia na jedné fakultě nestává členem akademické obce druhé fakulty, kde není zapsán, jen proto, že tam má zapsán určitý předmět,

⁷⁸ Tato omezení jsou problematická zejména v případě projektů (např. z hlediska odděleného vykazování práce na projektu a jejího odměňování).

⁷⁹ § 6 odst. 1 písm. h) z. VŠ.

⁸⁰ § 3 a § 25 odst. 3 z. VŠ.

⁸¹ Srov. opačně dřívější úprava v § 7 z. VŠ 1990.

⁸² Srov. TELEČ, I. – TŮMA, P. *Autorský zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 423.

nebude členem akademické obce fakulty ten, kdo na ní nepůsobí, tj. nemá na fakultě pracovní místo. Akademický pracovník VVŠ:

- 1) nepůsobící na některé z jejích fakult bude jen členem akademické obce VVŠ,
- 2) působící na některé z jejích fakult bude členem akademické obce příslušné fakulty a VVŠ,
- 3) působící na více fakultách (v různých odbornostech – viz výše; srov. studenty zapsané do studia na více fakultách) bude členem akademických obcí příslušných fakult a (jedinkrát) VVŠ.

U akademických pracovníků je veřejnoprávní členství v akademické obci spojeno s existencí soukromoprávního pracovního poměru. K těmto dvěma paralelním právním vztahům odlišné povahy i obsahu mohou přistupovat další: např. akademický pracovník se stane členem orgánu VVŠ.

7. Vztah členů orgánů k VVŠ

Členství v orgánech VVŠ a jejich součástí je členstvím ve voleném orgánu právnické osoby ve smyslu § 152 odst. 2 o. z., kterýžto vztah se řídí z. VŠ, ustanoveními o. z. o členech volených orgánů a vnitřními předpisy dané VVŠ, smlouvou a subsidiárně ustanoveními o příkazu⁸³. To platí bez dalšího pro členy kolektivních orgánů VVŠ nebo součástí VVŠ, neboť z. VŠ o nich nic zvláštního nestanovuje.

Byť VVŠ nemá orgán s vnější působností statutárního orgánu (viz výše), pro úplnost uvádím, že podle judikatury vztah člena statutárního orgánu, případně člena volených orgánů právnické osoby vůbec,⁸⁴ k této právnické osobě nemůže být vztahem pracovněprávním, neurčuje-li zvláštní úprava jinak,⁸⁵ lze jej smluvně toliko podřídit pravidlům z. pr. v rozsahu, ve kterém to neodporuje kogentní úpravě takového vztahu v jiných předpisech.⁸⁶

U individuálních orgánů VVŠ a jejich součástí je třeba vzít do úvahy zvláštní úpravu v z. VŠ. Podle § 10 odst. 5 z. VŠ mzdu rektora stanoví ministr. Mzda přísluší za práci vykonanou v pracovním poměru,⁸⁷ tj. rektor je zaměstnanec VVŠ v pracovním poměru. Český zákonodárce tak akceptoval Výtku profesora Rabiho z Kolumbijské univerzity, který přerušil projev jejího rektora Eisenhowera slovy: „Promiňte, pane rektore, my nejsme zaměstnanci Kolumbijské univerzity. My jsme univerzita.“, v některých verzích s dovětkem: „Vy, pane, jste zaměstnanec Kolumbijské univerzity.“⁸⁸ V případě kvestora,⁸⁹ děkana,

⁸³ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 785–786; PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 230.

⁸⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2018, sp. zn. 27 Cdo 4479/2017, kde se lze dočíst: „[...] výkon funkce člena voleného orgánu není závislou prací“. Není však zřejmé, zda soud pojmem volený orgán skutečně myslel volený orgán a nikoli jen orgán statutární.

⁸⁵ Např. generální ředitel ČT a ČRo.

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 4831/2017 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2018, sp. zn. 29 Cdo 3478/2016. Problematikou se bude zabývat také Soudní dvůr Evropské unie, srov. usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2021, sp. zn. 10 Ads 262/2020-34.

⁸⁷ § 109 z. pr., § 111 z. pr. 1965.

⁸⁸ Viz: <<http://www.alessandra.com/timelytips/97.asp#ixzz23558WMYh>> [cit. 2021-04-16].

⁸⁹ Srov. důvodovou zprávu k návrhu z. VŠ: „Kvestor je tradiční označení vedoucího pracovníka, který zabezpečuje hospodářský a správní chod vysoké školy. Zpravidla je podřízen přímo rektorovi a může ho v řadě povinností zastupovat. Navrhované znění odpovídá současnému právnímu stavu.“

tajemníka a ředitelů vysokoškolských ústavů a statků z. VŠ mlčí, nicméně jde o orgány rektorovi podřízené více či méně přímo či přes další stupně řízení.⁹⁰ Jejich členové vykonávají závislou práci ve vztahu zakládaném jmenováním. Uvedené funkce jsou vykonávány v pracovním poměru,⁹¹ který se řídí z. VŠ, úpravou členství ve volených orgánech právnických osob v o. z. (zejména zákonná způsobilost k členství a povinnost péče řádného hospodáře) a v rozsahu, který této úpravě neodporuje smlouvou a z. pr.

Prorektoři nejsou orgány VVŠ, ale zástupci rektora, kteří vykonávají závislou práci v pracovním poměru zakládaném jmenováním. Prorektoři jsou zástupci rektora jako orgánu, nikoli určitého člena tohoto orgánu: prorektor proto zůstává prorektorem i poté, kdy zanikne funkce tomu, kdo jej prorektorem jmenoval, není-li sjednáno jinak – z. VŠ tak z dobrých důvodů nestanovuje. V praxi se objevující teze, že „jmenování končí s jmenujícím“ (nejlépe včetně členů vědecké rady a dalších rektorem jmenováním obsazovaných orgánů), která ale popírá úkol prorektorů jako zástupců rektora coby orgánu právě v nejkritičtější době, totiž když funkce rektora není obsazena. O prorektorech uvedené platí přiměřeně i pro proděkany. Jde o pracovní poměry zakládané jmenováním, proto má být uzavírána smlouva o výkonu funkce, nikoli pracovní smlouva. K následkům jmenování na případný stávající pracovní poměr viz v části 10.

Členství v orgánu VVŠ může být podmíněno či vyloučeno zaměstnaneckým poměrem k dané VVŠ. Tak je např. existenci pracovního poměru podmíněno členství v AS u členů z řad akademických pracovníků a vyloučeno členství zaměstnanců dané VVŠ včetně akademických pracovníků v její správní radě.

8. Akademičtí funkcionáři

Poslední předrevoluční úprava (dále jen „z. VŠ 1980“)⁹² považovala VŠ za státní rozpočtové organizace⁹³ a za funkcionáře VŠ rektory, prorektory, děkany, proděkany, vedoucí kateder a ředitele ústavů marxismu-leninismu; šlo o místa obsazovaná jmenováním.⁹⁴ Orgánem poradním a iniciativním byly vědecké rady,⁹⁵ orgánem poradním komise pro posouzení předpokladů uchazečů o studium⁹⁶. Orgánem rozhodujícím ve věcech týkajících se studia a studentů byl děkan a rektor.⁹⁷ Kvestor byl zástupcem rektora, tajemník pověřeným zaměstnancem.

Zákon o VŠ 1990 vymezoval akademické orgány a akademické funkcionáře.⁹⁸ Za akademické orgány bývaly považovány AS a vědecká rada, za akademické funkcionáře rektor,

⁹⁰ Srov. § 14 odst. 3 z. VŠ 1990: „Kvestor je podřízený rektorovi, tajemník fakulty je podřízený děkanovi“ a důvodovou zprávu k návrhu z. VŠ: „Postavení tajemníka v rámci fakulty je obdobné postavení kvestora v rámci vysoké školy“. Dále viz přehled vývoje úpravy orgánů VŠ v části věnované akademickým funkcionářům.

⁹¹ Srov. ohledně děkana výslovně rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 7 As 66/2010-119 bod 50 souhlasně citovaný v rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 7. 2018, sp. zn. 10 As 60/2018-45 bod 12, ohledně ředitele vysokoškolského ústavu rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 8. 2019, sp. zn. 5 As 306/2018-49, body 11 a 23 až 26.

⁹² Zák. č. 39/1980 Sb.

⁹³ § 3 odst. 2 z. VŠ 1980 a § 14 zák. č. 109/1964 Sb.

⁹⁴ § 12 až 18 z. VŠ 1980.

⁹⁵ § 19 a § 20 z. VŠ 1980.

⁹⁶ § 36 odst. 3 z. VŠ 1980.

⁹⁷ § 57 z. VŠ 1980.

⁹⁸ § 8 z. VŠ 1990.

prorektor, děkan a proděkan.⁹⁹ Vládní návrh tehdejší úpravy však o všech uvedených hovořil jen jako orgánech. Kvestor byl podřízeným rektora, tajemník fakulty byl podřízeným děkana.¹⁰⁰

Zákon o VŠ vymezuje akademické a další orgány VVŠ, jejich fakult a některých součástí.¹⁰¹ O akademických funkcionářích se zmiňuje až v intertemporálním ustanovení¹⁰², kde hovoří o funkčním období volených nebo jmenovaných akademických funkcionářů: dle z. VŠ 1990 byl volen (nikoli jmenován) také děkan fakulty.¹⁰³ Od 1. září 2016 se v seznamu hodnotitelů podle § 83e odst. 6 písm. e) z. VŠ vedou o hodnotiteli mj. údaje, zda jde o emeritního rektora nebo jiného bývalého nebo současného funkcionáře VŠ nebo její součástí. Funkcionářem na VVŠ by tedy pro tyto účely měl být člen některého z jejích orgánů nebo orgánů její součástí, a patrně i prorektor nebo proděkan, neboť, stanoví-li tak příslušné opatření, mohou zastupovat rektora, respektive děkana jako orgán. Také řada ustanovení z. VŠ hovoří v různých jazykových variacích o funkci (člena).¹⁰⁴

Pojem akademický funkcionář není z. VŠ definován, měl by jím však být ten, kdo vykonává funkci člena orgánu označeného z. VŠ za akademický. S výše uvedenou argumentací lze za akademické funkcionáře považovat i prorektory a proděkany. Není jasné, zda mezi akademické funkcionáře řadit i ředitele vysokoškolských ústavů s povahou součástí a členy vědeckých rad těchto ústavů – jde o orgány součástí VVŠ,¹⁰⁵ které zákon za akademické neoznačuje, současně ale připouští, že mohou vykonávat některé působnosti náležející akademickým orgánům, stanoví-li tak vnitřní předpis VŠ¹⁰⁶ – proto se kloním k závěru, že nejméně v takovém případě jsou mezi akademické funkcionáře zařaditelní.

9. Veřejní funkcionáři

Podle čl. 21 Listiny mají občané právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců a náleží jim za rovných podmínek rovněž přístup k veřejným funkcím (možnost ucházet se o veřejnou funkci, setrvat v ní a nebyť diskriminován). Molek za veřejné funkce z hlediska Listiny považuje „[...] všechny funkce, do nichž jsou dané osoby ustanovovány jmenováním či volbou (nikoli tedy pracovní smlouvou), jejichž smyslem je správa veřejných záležitostí a jejichž výkon je spjat s vrchnostenskými kompetencemi“.¹⁰⁷ Šimíček uvádí jako příklady veřejné funkce mj. rektora a děkana na VVŠ, byť současně za znak veřejné funkce považuje ustanovení volbou či jmenováním, nikoli uzavřením pracovního poměru,¹⁰⁸ čímž ale patrně myslel uzavření pracovní smlouvy. Funkce soudce není slučitelná mj. s jakoukoli funkcí ve veřejné správě (podle Šimíčka¹⁰⁹ výkon manažerské nebo správní činnosti, nikoli výkon jen vědecké, pedagogické, literární, publicistické

⁹⁹ Tomu nasvědčoval i § 13 odst. 7 z. VŠ 1990.

¹⁰⁰ § 14 z. VŠ 1990.

¹⁰¹ § 7, § 25 odst. 1 a 2, § 34 odst. 3 a 5 a § 35 odst. 3 z. VŠ.

¹⁰² § 101 odst. 3 z. VŠ.

¹⁰³ § 10 odst. 2 písm. b) z. VŠ 1990.

¹⁰⁴ Srov. § 8 odst. 1 a 2, § 9 odst. 1 písm. h), § 10 odst. 3, § 14 odst. 2 a 3, § 26 odst. 1 a 2, § 27 odst. 1 písm. g), § 28 odst. 4 a § 83b odst. 4 z. VŠ.

¹⁰⁵ § 103 odst. 3 z. VŠ.

¹⁰⁶ Srov. § 72 odst. 15 a § 74 odst. 9 z. VŠ.

¹⁰⁷ MOLEK, P. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Lidská práva, s. 533 an.

¹⁰⁸ ŠIMÍČEK, V. In: *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 510 odst. 46–47.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 867 odst. 6.

a umělecké činnosti), proto soudce může být toliko řadovým akademickým pracovníkem.

Pojetí veřejné funkce v pracovním právu je však jiné. Pracovní právo se nezabývá přístupem k veřejné funkci, ale výkonem veřejné funkce jako jednou z překážek v práci. Překážka v práci „představuje právem uznanou dočasnou nemožnost plnění základních pracovněprávních povinností, a vzhledem k tomu rovněž suspenzi pracovního závazku po dobu, po kterou překážka trvá“.¹¹⁰ Veřejnou funkci pro účely z. pr. vymezuje jeho § 201 jako funkci: 1) předpisem předem časově vymezenou (funkčním nebo časovým obdobím) a 2) obsazovanou na základě přímé nebo nepřímé volby nebo jmenování podle zvláštních právních předpisů (přitom nemusí jít o jmenování zakládající pracovní poměr podle z. pr.). I v případě naplnění uvedených dvou znaků je třeba neztrácet ze zřetele, že má jít o funkci veřejnou, nikoli např. o funkci člena orgánu právnické osoby soukromého práva. Funkční nebo časové období stanovené předpisem je projevem principu vlády na čas – jeho uplynutím funkce zaniká (*dies certus an*), proto jím není výkon funkce „do odvolání“ (např. ředitel státního podniku). Rozdíl mezi funkčním a časovým obdobím tkví v tom, že u funkčního období víme, kdy se tak stane (*certus quando*), u časového období to nevíme (*incertus quando*). O funkční období jde v případě např. poslance, o časové období jde např. u ministra. Je-li veřejná funkce vykonávána v pracovním poměru, protože tak plyne ze z. pr. nebo zvláštního právního předpisu (k z. VŠ v tomto ohledu viz výše), pak se tento pracovní poměr řídí zákoníkem práce.¹¹¹

Zaměstnanci přísluší k výkonu veřejné funkce podle § 200 z pr. pracovní volno bez náhrady mzdy, pokud tuto činnost nelze provést mimo pracovní dobu. Zaměstnanci, který vykonává veřejnou funkci vedle plnění povinností vyplývajících z pracovního poměru, může být z důvodu výkonu veřejné funkce poskytnuto pracovní volno v rozsahu nejvýše 20 pracovních dnů (směn) v kalendářním roce, nestanoví-li jiný právní předpis jiný rozsah uvolnění, což pro VŠ nestanoví.

Prorektor, kvestor, tajemník, proděkan a ředitel vysokoškolského ústavu nebo statku jsou sice funkce obsazované jmenováním, avšak bez časového vymezení. V jejich případě tedy nejde o veřejné funkce ve smyslu z. pr.

Členové orgánů rektor, děkan,¹¹² AS, disciplinární komise, správní rada¹¹³ a je-li vnitřním předpisem stanoveno jejich funkční období, také členové rady pro vnitřní hodnocení nebo vědecké rady mají stanoveno funkční období a současně jde o funkce obsazované jmenováním, respektive u členů AS volbou, proto z hlediska zákoníku práce jde o veřejné funkce. S výjimkou rektora a děkana však nepůjde o veřejné funkce, pro které by bylo nutné dlouhodobé uvolnění, neboť je lze vykonávat vedle pracovního poměru.¹¹⁴

Pracovní volno podle z. pr. nepřísluší osobám v jiném než pracovněprávním vztahu: členovi orgánu VŠ, který vykonává svou funkci mimo pracovněprávní vztah, proto volno podle z. pr. k výkonu jiné veřejné funkce nepřísluší. Např. člen AS VVŠ z řad akademických pracovníků má právo na pracovní volno pro výkon funkce člena vědecké rady jiné VVŠ ze svých povinností zaměstnance, ale nikoli ze svých povinností člena AS VVŠ.

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2020, sp. zn. 21 Cdo 3212/2019. Zvýraznění doplněno autorem.

¹¹¹ § 5 z. pr.

¹¹² Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 7 As 66/2010-119 bod 73; v tomto ohledu souhlasně citováno rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 9. 2017, sp. zn. 7 As 230/2017-38 bod 16.

¹¹³ Srov. § 15 odst. 9 z. VŠ a § 124 z. pr. 1965.

¹¹⁴ § 201 odst. 3 z. pr.

Požádá-li člen orgánu VVŠ nebo její součásti, který svou veřejnou funkci vykonává

- 1) v pracovním poměru o částečné uvolnění k výkonu jiné veřejné funkce, jde o překážku v práci na straně zaměstnance,
- 2) v pracovním poměru o plné uvolnění k výkonu jiné veřejné funkce, jde o vzdání se pracovního místa ve smyslu § 73 odst. 1 a § 33 odst. 3 z. pr.,
- 3) mimo pracovní poměr o uvolnění k výkonu jiné veřejné funkce, mohlo by podle okolností jít o odstoupení z takové veřejné funkce.

10. Následky jmenování na stávající pracovní poměr

Pokud za trvání pracovního poměru k VVŠ jmenuje zaměstnance dané VVŠ na pracovní místo obsazované jmenováním ten, kdo je k tomu oprávněn a současně je oprávněn stávající pracovní poměr založit či změnit, pak podle § 40 odst. 1 z. pr. jde o změnu stávajícího pracovního poměru. Ustanovení je dispozitivní a strany mohou ujednat jinak (např. že jmenováním proděkanem zůstává pracovní poměr akademického pracovníka na téže fakultě nedotčen). Neprovede-li jmenování ten, kdo je oprávněn stávající pracovní poměr založit či změnit, jde o založení dalšího pracovního poměru, je-li k tomu jmenující oprávněn, není-li, pak jde o překročení zástupčího oprávnění (k následkům viz výše).

Závěry

Akademický pracovník je zaměstnanec v pracovním poměru k VŠ na některém ze zákonem stanovených pracovních míst, který je podle sjednaného druhu práce zavázán podle pokynů zaměstnavatele vykonávat v určité odbornosti či odbornostech činnost pedagogickou i tvůrčí. Vyučovat na VŠ v pracovním poměru mohou pouze akademičtí pracovníci.

Úspěch ve výběrovém řízení nezakládá nárok na uzavření pracovní smlouvy, porušení povinnosti jej konat samo o sobě nemá dopad na vznik pracovního poměru a členství v akademické obci.

Veřejná vysoká škola včetně fakult je jedna právnická osoba a jeden zaměstnavatel, své povinnosti musí dodržovat napříč všemi svými součástmi. VVŠ nemá statutární orgán. Za VVŠ rozhoduje a navenek jedná rektor, není-li zákonem stanoveno jinak, např. že v pracovněprávních věcech VVŠ týkajících se fakulty rozhoduje a jedná za VVŠ děkan této fakulty. VVŠ ani jejich orgány se nezapisují do veřejného rejstříku, proto se následky překročení zástupčího oprávnění jejich členy posoudí podle § 440 o. z.

Pro členství akademického pracovníka v akademické obci, které je veřejnoprávním vztahem spojeným s existencí soukromoprávního pracovního poměru, je rozhodné, kde má zřízeno pracovní místo. K těmto vztahům akademického pracovníka k VVŠ mohou přistoupit další: např. členství v orgánech VVŠ.

Členové kolektivních orgánů VVŠ svou funkci vykonávají ve vztahu řídicím se zpravidla subsidiárně úpravou příkazu. Členové individuálních orgánů VVŠ a prorektori a proděkani svou funkci vykonávají v pracovním poměru zakládáném jmenováním, které může mít za následek změnu stávajícího pracovního poměru k dané VVŠ.

Je třeba rozlišovat veřejnou funkci ve smyslu ústavně zaručeného práva na přístup k veřejným funkcím a výkon veřejné funkce podle z. pr. jako překážku v práci na straně zaměstnance.

RECENZE

Vozár Jozef (ed.). Karmánov komentár k zákonu proti nekalej súťaži. Veda: Bratislava, 2020, 121 s.

Docent *Jozef Vozár*, ředitel bratislavského Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied a odborník v soukromoprávních disciplínách, je znám širšímu okruhu českých právníků hlavně svou dlouholetou účastí a aktivitou na Karlovarských právnických dnech,¹ naši akademické veřejnosti i zájmem věnovaným v poslední době také životním osudům a dílu několika významných slovenských právníků. O *Vozárově* monografii o *Vladimíru Fajnorovi* jsme ostatně na stránkách *Právnicka* informovali.²

Recenzovaná publikace do jisté míry věcně souvisí se sérií velkých *Vozárových* monografií o průkopnicích slovenského právníctví a právní vědy, jako byli *Emil Stodola* nebo *Augustín Ráth*, i o jejich celebritách, mezi něž patří i mezi českými civilisty známí *Vladimírově Zátarecký* a *Fajnor*, zejména však *Štefan Luby*, třebaže v referovaném případě jde toliko o útlou brožuru nevelkého formátu. Její hlavní obsah zahrnuje dva celky: text zákona proti nekalé soutěži č. 111/1927 Sb. s *Karmánovým* výkladem (s. 20–119) a *Vozárovu* úvodní studii (s. 9–19) o autorovi komentáře. Recenzent nezastírá, že to je hlavně *Vozárův* text o *Karmánově* životě a díle, co ho přivedlo k nápadu informovat o této knížce.

Samotný *Karmánův* výklad k zákonu o nekalé soutěži, jakkoli jej editor označuje za komentář, nepřekračuje hranice poznámkového vydání. Porovnáme-li toto dílo s dalšími publikacemi shodného zaměření vydanými k témuž zákonu v témže roce,³ ať již české⁴ nebo německé,⁵ odráží to dobový stav slovenské právnícké literatury. Nejde ani tak o to, že *Karmán* napsal poznámkové vydání. To napsal pražský soudní rada *Kryštůfek* také, byť rozsahem dvojnásobné. Spíš jde o to, že *Karmánova* publikace představuje ve srovnání s tehdejší slovenskou literární produkcí⁶ dost významné dílo, jež převyšuje snad jen *Patronátske právo*,⁷ o jehož autorovi toho dnes víme ještě méně než o *Karmánovi*. Dnes ovšem *Karmánův* výklad nemá pro českého čtenáře větší význam než jako drobný příspěvek k osvětlení počátků soutěžního práva u nás. Může zaujmout specialisty na soutěžní

¹ *Komentár k tlačovému zákonu* Jozefa Vozára, Ernesta Valka a Lukáše Lapšanského (VOZÁR, Jozef. – VALEK, Ernest – LAPŠANSKÝ, Lukáš. *Komentár k tlačovému zákonu*. Praha: C. H. Beck, 2009) získal v roce 2010 na Karlovarských právnických dnech autorskou cenu, *Vozárovo Právo proti nekalej súťaži* (VOZÁR, Jozef. *Právo proti nekalej súťaži*. Bratislava: Veda, 2013) získalo stejnou cenu v roce 2013.

² ELIÁŠ, Karel. Vozár Jozef. Vladimír Fajnor. Bratislava: Veda, 2017, 224 s. *Právnik*. 2018, roč. CLVII, s. 359 an.

³ *Karmánovo* dílo bylo původně vydáno v roce 1928 v bratislavském nakladatelství Academia.

⁴ KRYŠTŮFEK, Maximilián. *Zákon proti nekalé soutěži*. Praha: vl. nákl., 1927; SKÁLA, Karel. *Nekalá soutěž. Její podstata a stíhání podle zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n.* Praha: Praetor, 1928; MATOUŠ, Zdeněk. *Zákon o nekalé soutěži*. Praha: Československý Kompas, 1928. O dva roky později vyšel komentář: HAMANN, Leopold et al. *Nekalá soutěž*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1930.

⁵ ROPPERT, Hans – WEIS, Georg. *Kommentar zum Gesetze gegen den unlauteren Wettbewerb*. Leitmeritz (Litoměřice): F. Martin's Buchhandlung, H. Ringelhaan, 1928.

⁶ Srov. Pražákův přehled slovenské právnícké bibliografie z toho roku (PRAŽÁK. *Slovenská právnícká bibliografie. Právny obzor*. 1928, roč. XI, s. 103 an.).

⁷ MUNKA, Jozef. *Patronátske právo so zreteľom na kompetenciu úradov a na znášanie bremien po rozparcelovaní majetkov patronátom obťažných*. Bratislava: nákl. vl., 1928.

právo, historiky, nejen ty právní, a také zájemce o juristické kuriozity. *Vozárův* editorský počín ukazuje také na těžkosti, které postupně překonávala utvářející se slovenská právní terminologie, i jak se vyvíjela. Dnes by zřejmě sotvakoho napadlo označit např. *účastníkov konania za stránky* (s. 68), nebo *predbežné opatrenie za dočasné* (s. 26, 84). Ostatně i z české právní terminologie se vytratila *prozatímní opatření*.

Zaujal mě termín *samovôľa* (s. 68), považovaný na Slovensku dnes již více méně za knižní,⁸ vytlačovaný už dlouho synonymickou *svojevôľou*. Přesto se objevuje např. v některých judikátech⁹ a také v odborné právní literatuře.¹⁰ Ohledně našeho pandánu *samovôle* se může zdát, že snad ani český není,¹¹ jakkoli běžně (i v našich právních předpisech) užívaná adjektivum *samovolný* i adverbium *samovolně* jasně naznačují, z čeho odvozením vznikly. *Samovôle* může tedy vyvolávat dojem mrtvého slova.¹² Nicméně třeba rozsudek Krajského soudu v Plzni sp. zn. 17A 56/2011-39 z 21. 11. 2012 odkazuje na žalobcovo tvrzení, že „*zákonná ustanovení jsou vykládána samovůlí pisatele-ky*.“¹³

Kdo by se chtěl dříve o *Karmánovi* něco dozvědět, sotva by toho v dostupných zdrojích našel víc než sedm řádků v *Navrátilově* životopisném slovníku.¹⁴ Přesto se s *Karmánem* na stránkách prvorepublikového *Právnicka* setkáváme nejméně na patnácti místech, byť do něj *Karmán* samotný nepřispíval. Náš časopis např. referoval o *Karmánově* podílu na komentáři pramenů občanského práva vydaném Československým kompasem,¹⁵ rovněž o *Karmánově* a *Pecháčkově* vydání slovenského obchodního zákona,¹⁶ *Karmán* byl také citován jako relevantní autor z oblasti práva směnečného,¹⁷ konkursního a vyrovnávacího¹⁸ a *Vladimír Kubeš* ho označuje jako „autora nejkompetentnějšího“ pro otázky umořování listin.¹⁹ Nicméně s koncem první Československé republiky jakoby se za tímto právníkem zavřela voda.

⁸ TVRDÝ, Peter. *Česko-slovenský diferenciální slovník*. Trnava: Lev, 1922, přiřazuje k slovenskému *samovôľa* české *zvuile*.

⁹ Např. v usneseních slovenského Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 54/2017 z 8. 2. 2017 nebo II. ÚS 153/2017 z 2. 3. 2017.

¹⁰ Např. GAJDOŠÍKOVÁ, Ludmila. *Právo na spravodlivý proces v konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Dny práva 2011 – Days of Law 2011* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 86, 89. Dostupné z: <<http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>> [cit. 2021-08-02].

¹¹ Nejen v současných slovnících českého jazyka, např. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>> [cit. 2021-07-28], ale ani v klasice typu VÁŠA, Pavel – TRÁVNÍČEK, František. *Slovník jazyka českého*. Praha: Borový, 1937, nebo HAVRÁNEK, Bohuslav et al. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989, ba ani v archivu časopisu *Naše řeč* (<<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php>>) toto slovo nenajdeme. Nenajdeme je ani v KLÉGROVĚ *Tezaurusu jazyka českého* (KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého*. Praha: Lidové noviny, 2007), kde se uvádějí i takové kuriozity jako *samosvornost*, ba ani u Jungmanna. Jeho dílo: JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl IV. S–U*. Praha: Academia, 1989, uvádí *samowolnost* a *swéwoli* i *swýwoli* s významy poněkud rozostřenými a vzájemně se překrývajícími.

¹² Použil je např. Karel Havlíček Borovský v článku o správě záležitostí obecních (*Slovan*. 1851, s. 191), uvádí je ŠUMAVSKÝ, Josef Franta. *Deutsch-böhmisches Wörterbuch. Erster Band*. Praha: Johann Spurný, 1844, s. 613.

¹³ *Samovôle*, zdá se, sporadicky přežívá, nejen v internetových diskusích, kde se tu a tam vyskytne, ale i v odborných textech: srov. např. KUPKA, Petr – LARYŠ, Martin – SMOLÍK, Josef. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 89.

¹⁴ NAVRÁTIL, Michal. *Almanach československých právníků*. Praha: nákl. vl., 1930, s. 198.

¹⁵ FLIEDER, Karel. Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. *Právnick*. 1926, roč. LXV, s. 227 an.

¹⁶ *Právnick*. 1926, roč. LXV, s. 591 an.

¹⁷ NESÝ, Petr. Musí býti rukojemská doložka rukojmím vlastnoručně podepsána? *Právnick*. 1931, roč. LXX, s. 220.

¹⁸ GERLICH, Karel. Řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí. *Právnick*. 1931, roč. LXX, s. 94 an.; JURÁŠEK, Stanislav. Přednostní pohledávky podle zák. č. 64/31 Sb. z. a n. ve vyrovnávacím řízení. *Právnick*. 1932, roč. LXXI, s. 350, 352.

¹⁹ KUBEŠ, Vladimír. Dr. Julius Karmán: Umořování listin. *Právnick*. 1935, roč. LXXIV, s. 339. (*Karmán* byl autorem osnovy zák. č. 250/1934 Sb., o umořování listin.)

Proto je hodná ocenění rozsáhlejší a pracně vytvořená životopisná studie, již *Karmánovi* v recenzované knize věnoval editor *J. Vozár. Július Karmán (1876–1941)* byl Středoevropan své doby – rodák z Čadce na severu Žilinského kraje, kde se Slovensko stýká se Slezskem, Polskem a Moravou, člen tamější židovské komunity, absolvoval gymnázium v Trenčíně, právnická studia v Budapešti, vrchol své profesní kariéry strávil v Praze, zemřel v Brně. Kromě mateřštiny ovládal maďarštinu, češtinu a němčinu, publikoval slovensky, česky, německy. Vznik Československé republiky ho zastihl ve zralém věku; *Karmán* přijal československý stát za svůj. Zažil zrození Masarykovy republiky, její zkázu i nástup zrůdných časů na přelomu 30. a 40. let, které neblaze postihly i *Karmánovu* rodinu.

Hodí se ocenit *Vozárovu* snahu přiblížit zapomenutého právníka. Nad jeho životopisem jednoho napadnou některé otázky, o nichž autor pomlčel. Například: Jaký byl *Karmánův* osud po zrušení tzv. ministerstva unifikací²⁰ 11. 12. 1938? Proč pobýval a jak zemřel *Karmán* v Brně, když vdova s dětmi před deportací do Terezína žila v Praze? Nebo: pokud byli *Alfréd* a *Edita*, dvě ze tří *Karmánových* dětí, transportováni spolu s matkou v dubnu 1942 do Terezína, posléze do Zamošci (Zámostí) a stali se oběťmi masového vyvražďování Židů, jaký byl osud třetího *Karmánova* potomka? Recenzent může alespoň tuto mezeru doplnit údajem, že šlo o nejstarší z *Karmánových* dětí, *Alžbětu*,²¹ provdanou za *Alfréda Bandlera*, která válku přežila a společně s manželem se 23. 10. 1945 odhlásila z Prahy do Mostu.²²

Nad *Karmánovým* osudem a dílem mě napadl *Krčmářův* poukaz – mohu-li si dovolit parafrázi, že právní věda nemá jen hvězdné architekty, ale i poctivé, zapálené mistry.²³ Někdo nemá invenci budovat katedrálu, ale dokáže stavět spolehlivou opěrnou zeď nebo bezpečnou cestu. K takovým nepatřil jen slovenský právník *Július Karmán*, ale z těch českých mezi jinými třeba *Antonín Hartmann (1864–1947)* nebo *Miloš Tomsa (1926–2018)*. Nebylo by od věci, pokud by se na odkaz některých z nich zaměřili čeští badatelé.

Karel Eliáš*

²⁰ Šlo o ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice (srov. zák. č. 431/1919 Sb.).

²¹ *Alžběta* se narodila 22. 6. 1912 v Gíraltovcích, *Alfréd* 16. 5. 1918 v Prešově, *Edita* 4. 11. 1920 ve Frýdku.

²² Viz informace dostupné z: <<https://www.holocaust.cz/database-dokumentu/dokument/384422-karman-alfred-nezpracovano/>> [cit. 2021-08-02].

²³ „I česká věda právní má svoje *Thamy*.“ KRČMÁŘ, Jan. Antonín rytíř Randa a česká věda právní. In: BASCH, Antonín – ČÁDA, František – DAVID, Josef – KETTNER, Ludvík – KUDLÁČEK, Tomáš – ŠOLC, Václav – ŠTURMA, Boh. (eds). *Památník spolku českých právníků Všehrd*. Praha, 1915, s. 90.

* Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: karel.elias@ilaw.cas.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

The Path to Exile – Zdeněk Kryštůfek and the Others from the Institute of State and Law of the Czechoslovak Academy of Sciences

Antonín Kostlán (<https://orcid.org/0000-0002-3200-4941>)

Abstract: This study has two parts. The first one is particularly focused on Zdeněk Kryštůfek (1920–2011), a prominent Czech lawyer and political scientist, who had been working at the Institute of State and Law of the Czechoslovak Academy of Sciences until 1969 when he went into exile for political reasons. Later, he settled down in the USA, becoming a professor at the University of Colorado at Boulder, CO. The study reminds of his personal history: his imprisonment in a German concentration camp in 1939–1940, his uncertain existence in the first years after the communist coup in February 1948, and his scientific contributions, especially in the field of the history of political ideologies, development of legal positivism, legal sociology, and of the analysis of the functioning of totalitarian communist countries in the 20th century. In its second part, this study is dedicated to other persons originating from the Institute of State and Law of the Czechoslovak Academy of Sciences who also went into exile after August 1968. These included the international relations expert Jaroslav Žourek (1908–1979), political scientist Josef Pokštefl (1927–2013), political scientist and later semiologist Ivan Bystřina (1924–2004) as well as the political scientist and politician Zdeněk Mlynář (1930–1997). Their destinies and professional interests are summarized. Above all, however, it deals in a comparative way with the question of motivations that might have led them to leave their homeland.

Keywords: legal history, the history of the Institute of State and Law, the history of the Czech Academy of Sciences, the history of social sciences, exile

The Relevance of Pronouncements of Human Rights Committees and other Expert Treaty Bodies for the Interpretation of Treaties

Pavel Caban (<https://orcid.org/0000-0001-6572-4921>)

Abstract: The article analyzes the relevance of the pronouncements of human rights committees and other expert treaty bodies for the interpretation of treaties, taking particularly into account the conclusions on subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, adopted by the International Law Commission in 2018. The pronouncements of expert treaty bodies are not legally binding; on the other hand, they are usually regarded as “authoritative” interpretation of relevant treaties. Nevertheless, in practice, the approach to the pronouncements of expert bodies and their relevance varies significantly; in addition, subjects applying the law examine the status of the pronouncements under the law of treaties only exceptionally, if at all. The article sets forth arguments why the pronouncements cannot be regarded as “subsequent practice” forming part of the general rule of interpretation under article 31 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and analyses the relevance of “silence” of parties to the treaty in reaction to the pronouncements of expert bodies or to corresponding practice of other parties. The article further evaluates possible status of the pronouncements of expert bodies as “supplementary means of interpretation” under article 32 of the Vienna Convention, and “subsidiary means for the determination of rules of law” under article 38 (1) (d) of the Statute of the International Court of Justice. Finally, the article deals with the relevance of the pronouncements of human rights expert bodies under the treaties establishing the expert bodies, including possible obligation to take the pronouncements into account in good faith while interpreting relevant treaties. In this regard, certain methodological and substantive deficiencies of the pronouncements, compromising their “authoritativeness”, are mentioned.

Keywords: pronouncements of expert treaty bodies, interpretation of treaties, subsequent practice, tacit acceptance of interpretation, supplementary means of interpretation, duty to cooperate in good faith

Czech Adaptation of the General Regulation: Exemption of Offenses According to the Personal Data Processing Act

Ján Matejka (<https://orcid.org/0000-0003-0051-2754>) –

Pavel Mates (<https://orcid.org/0000-0001-6826-2232>)

Abstract: The need for effective sanctioning of the infringements which amount to administrative offenses in the field of personal data protection arises primarily from EU law, which is based on the requirement of an effective threat of sanctions in the form of *effet utile*. The imposed sanctions must therefore have a sufficiently deterrent effect, both in terms of possible recidivism on the part of the offender himself and in terms of other entities. However, the Czech legislator has chosen a different path for some entities (public authorities and public entities), which, on the basis of the Adaptation Act, leads to the obligation of the supervisory authority to waive administrative sanctions for these privileged entities without further ado. Although the fact that some categories of entities have different procedural or substantive regimes can generally be accepted, in the present case the legislator chose a problematic method of implementation (adaptation), which in essence completely misses the intended purpose of the EU personal data protection system, and in addition to entities that are usually the largest controllers of personal data in the Czech Republic. The article thus deals with related aspects and consequences of this erroneous adaptation, whether it is the fulfillment of the principle of equality and non-discrimination, the principles of administrative punishment, as well as aspects of indirect public support in competition and other related issues. Scholars are critical of this adaptation of regulation, concluding that the chosen method of adaptation creates strong unconstitutional inequality, leads to indirect public support in competition relations and at the same time does not meet other parameters imposed by national and EU law on this regulation.

Keywords: GDPR, personal data protection, administrative sanctions, the concept of public authority and public entity, the principle of equality, the principle of proportionality, public support, administrative punishment

European Certificate of Succession and the Transcription of Ownership to an Inherited Immovable

Ľuboslav Sisák (<https://orcid.org/0000-0001-9114-5173>)

Abstract: This paper deals with a subject matter systematically belonging to international succession law. It tackles theoretical and practical problems which arise while utilizing the European Certificate of Succession (ECS) issued by German courts in order to transcribe ownership to inherited immovables in the registries of some EU Member States. The paper endeavours to contribute to the contemporary legal scholarship in several ways. One the one hand, it demonstrates how Czechia, Austria and Slovakia handle an issue induced by ECS's of German provenance. While the minutiae of this issue vary, it remains identical in nature. For this reason, a side-by-side comparison of the approaches in the mentioned Member States might provide clues for the ultimate resolution of the problem. The main goal, however, is to present our own solution of the abstracted difficulties. Finally, we discuss the possibilities of a Slovak judge to refer a question regarding the analysed legal problem for a preliminary ruling to the Court of Justice of the European Union.

Keywords: European Certificate of Succession (ECS), content of an ECS, inherited immovables, registry of immovables, preliminary question

Academics and Officials of Public Higher Education Institutions

Martin Prokeš (<https://orcid.org/0000-0001-8468-6692>)

Abstract: The article deals with the relationships of academics with public higher education institutions (PHEI), the position of PHEIs as employers, their representation by their bodies, membership in them and the consequences of an academic's appointment as a member of a PHEI body. The introductory part analyses

the definition, position and activities of academics and the consequences of shortcomings in the selection procedures for such positions, concluding that they are PHEI employees in a statutory position obliged to perform educational and creative activities in certain field of expertise, and that selection procedure disruptions alone do not impact the commencement of employment and membership in the academic community. PHEIs (incl. faculties) are employers not entered in a public register whose decisions are made by the Rector, who also represents the institution in public; in faculty-related labour-law matters of the PHEI, the representation is taken up by the dean. An academic's membership in an academic community is a public relationship connected to a private employment relationship; membership in bodies may arise independently thereof. Members of collective PHEI bodies perform their functions in a relationship subsidiarily governed by a mandate agreement; members of other bodies, vice-rectors and vice-deans perform theirs in an employment relationship based on appointment, which may lead to a change in the current employment relationship with the PHEI. Thus, a treatise is offered on academic officials and public office as an impediment to work.

Keywords: academic, public higher education institution, representation, labour-law relationships, membership in bodies, public office

Lékařské posudky v pracovním právu

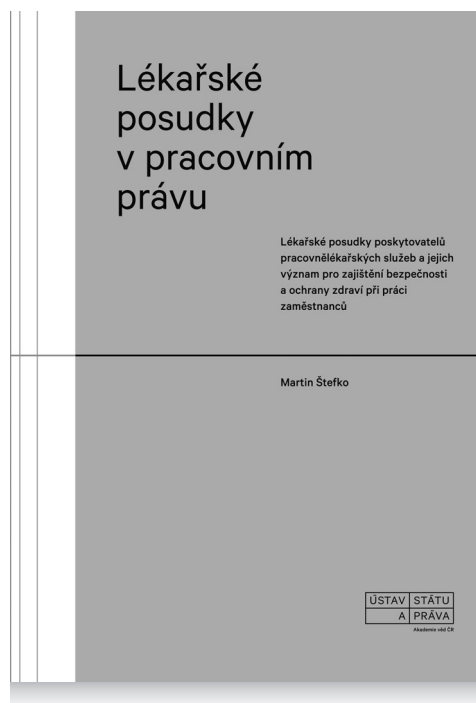
Martin Štefko

Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2020, 216 stran

ÚSTAV	STÁTU
A	PRÁVA

Akademie věd ČR

Komplexní publikace Lékařské posudky v pracovním právu se detailně věnuje specifické oblasti pracovně-lékařského práva, kterou je posuzování zdravotní způsobilosti zaměstnance k výkonu práce. Úvodní část popisuje historický vývoj legislativních úprav v této oblasti a aktuálně platné národní a mezinárodní předpisy. Jádrem knihy je pak analýza konkrétních institutů regulujících posuzování zdravotní způsobilosti, včetně klíčového výstupu z této posuzovací činnosti poskytovatele pracovně-lékařských služeb, tj. samotného lékařského posudku.

Tereziánské právní reformy

Jan Kober, Antonín Lojek a kol.

Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2019, 259 stran

ŮSTAV	STĀTU
A	PRĀVA

Akademie věd ČR

Právní reformy tereziánského období představovaly důležité kroky na cestě ve vývoji směrem k modernímu státu. Kniha se zabývá uskutečněnými i pouze připravovanými reformami ve vybraných oblastech života společnosti druhé poloviny 18. století. Přibližuje význam a činnost několika strůjců reforem z okolí královny Marie Terezie (Bedřich Vilém z Haugvic, Václav Antonín z Kounic, Josef ze Sonnenfelsu), stejně jako náhledy panovnice samotné.

Důkladná pozornost je věnována například pronikavým změnám v oblasti státní služby, kde právě tereziánské období položilo základy koncepce profesionálního úřednictva, klíčové až do současnosti. Jiné kapitoly přibližují význam zkoumaného období pro oblast státního, respektive ústavního práva. Pozornost je věnována rovněž reformám v hospodářské oblasti a dobové snaze využít právo jako nástroj sjednocování států pod habsburskou vládou.

